

AM GNÓ

Staidéar Gnó don tSraith
Shóisearach

Leabhar Saothair
na nDaltaí

JOE STAFFORD · SIOBHAN O'SULLIVAN
ULTAN HENRY · JAMES CUMISKEY

An Chomhairle um Oideachas
Gaeilge & Gaelscolaíochta

Edco

Am Gnó

Staidéar Gnó don tSraith Shóisearach

Leabhar Saothair na nDaltaí

Joe Stafford • Siobhan O'Sullivan

James Cumiskey • Ultan Henry

Leagan Gaeilge: Meitheal na dTéacsleabhar, OÉG

The Educational Company of Ireland

Foilsithe (i mBéarla) den chéad uair in 2016
The Educational Company of Ireland
Bóthar Bhaile an Mhóta
Baile Bhailcín
Baile Átha Cliath 12
www.edco.ie

Ball den Smurfit Kappa Group plc

© Joe Stafford, Siobhan O'Sullivan, James Cumiskey, Ultan Henry, 2016

Gach ceart ar cosaint. Ní ceadmhach aon chuid den fhoilseachán seo a atáirgeadh, a stóráil i gcóras aisghabhála ná a tharchur ar aon mhodh nó slí, bíodh sin leictreonach, meicniúil, bunaithe ar fhótachóipeáil, ar thaifeadadh nó eile, gan cead a fháil roimh ré ón bhfoilsitheoir nó ceadúnas a cheadaíonn cóipeáil shrianta in Éirinn arna eisiúint ag Gníomhaireacht um Cheadúnú Cóipchirt na hÉireann, 63 Sráid Phádraig, Dún Laoghaire, Co. Bhaile Átha Cliath.

ISBN: 978-1-84536-703-9

Clúdach: Identikit Design Consultants

Dearadh: Graftrónaic, Identikit Design Consultants

Leagan Amach: Graftrónaic, Compuscript

Léitheoir Profaí (Béarla): Sally Vince

Léitheoir Profaí (Gaeilge): Diarmuid Clifford, ceadmilefocal.ie

Is mian leis na húdair agus leis an bhfoilsitheoir buíochas a ghlacadh leo seo a leanas a thug cead grianghraif agus lógónna a atáirgeadh:

Shutterstock, Cumann Ailse na hÉireann, Cumann Naomh Uinseann de Pól, Foras Croí na hÉireann, Focus Ireland, Pieta House, Cumann Alzheimer na hÉireann, Amnesty International, CLG, Barnardos, Dogs Trust, Aontas na Seirbhísí Stáit agus Sibhialta, Irish Municipal Public and Civil Trade Union, Cumann Altraí agus Ban Cabhrach na hÉireann, Mandate, Ceardchumann na Seirbhísí Tionscail, Gairmiúla agus Teicniúla, Tayto, Lily O'Brien, Avonmore

Cé go ndearnadh gach aon iarracht cóipcheart a aimsiú agus a aithint, gabhann na foilsitheoirí leithscéal as aon sárú de thaisme ar chóipcheart nár bh fhéidir a aimsiú. Bheidís sásta teacht ar shocrú cuí leis an úinéir ceart i ngach cás dá shórt.

Is mar theoir do mhúinteoirí a thugtar tagairtí idirlín sa leabhar seo. Agus an leabhar seo á chló, bhí gach seoladh idirlín gníomhach agus bhí ábhar iontu a bhain le topaicí an leabhair seo. Ní ghlacann The Educational Company of Ireland aon fhreagracht, ámh, as na tuairimí ná as an eolas atá le fáil sna láithreáin ghréasáin sin.

Arna aistriú go Gaeilge ag: Meitheal na dTéacsleabhar (Séamus Ó Coileáin, Eoin Ó Droighneáin, Aoife Ní Chonghaile, Shionainn Ní Ghréacháin, Fiona Ní Fhátharta, Criostóir Ó Floinn, Clíodhna Nic Giolla Comhaill, Ellen Corbett agus Joseph Joyce), An tAonad Aistriúcháin, Acadamh na hOllscolaíochta Gaeilge, Ollscoil na hÉireann, Gaillimh, le maoiniú ón gComhairle um Oideachas Gaeltachta agus Gaelscolaíochta (COGG).

Clár na n-ábhar

Réamhrá

v

Snáithe 1: Airgead Pearsanta

1	An tairbhe is fearr is féidir a bhaint as do chuid acmhainní	2
2	Ioncam Teaghlaigh	10
3	Caiteachas Teaghlaigh	19
4	Pleanál Airgeadais don am atá le teacht	27
5	Buiséid Teaghlaigh	32
6	Ioncam agus Caiteachas a Thaifeadadh	51
7	Ráitis Comparáide Buiséid	60
8	Seirbhísí Airgeadais do Dhaoine Aonair agus do Theaghlaigh	68
9	Airgead a Choigilt agus a Infheistiú	79
10	Íasachtaí do Theaghlaigh agus do Dhaoine Aonair	89
11	Árachas do Theaghlaigh agus do Dhaoine Aonair	96
12	Cánachas Tí agus Cánachas Pearsanta	105
13	Buneolas faoin Tomhaltóir	111
14	An Tomhaltóir a Chosaint	117
15	An iarmhairt a bhíonn ag na roghanna a dhéanann tomhaltóirí	129
16	An Scéal mar atá go Forleathan	136

Snáithe 2: Fiontraíocht

17	Fiontraíocht	143
----	--------------	-----

Snáithe 3: An Geilleagar seo againne

33	Ganntanas agus Rogha	155
34	Dáileadh Acmhainní Airgeadais	160
36	Cad chuige cánachas?	165
40	An Fhorbairt Inbhuanaithe	171

Réamhrá

Cumarsáid

I rith na dtrí bliana a chaithfidh tú ag déanamh staidéir ar chúrsaí Gnó sa tSraith Shóisearach, beifear ag súil leis go ndéanfaidh tú taighde agus go gcuirfidh tú do chuid torthaí i láthair. Is próiseas débhealaigh í an chumarsáid lena ndéantar tuairimí, eolas agus teachtaireachtaí a astriú ó sheoltóir (tusa) chuig faighteoir (e.g. an múinteoir agus comhdhaltaí). Tá an chumarsáid ríthábhachtach i gcúrsaí gnó, i gcúsaí oibre agus sa saol i gcoitinne, agus dá bhí sin tá sé tábhachtach go ndéanfá forbairt ar do chuid scileanna cumarsáide a luaithe agus is féidir.

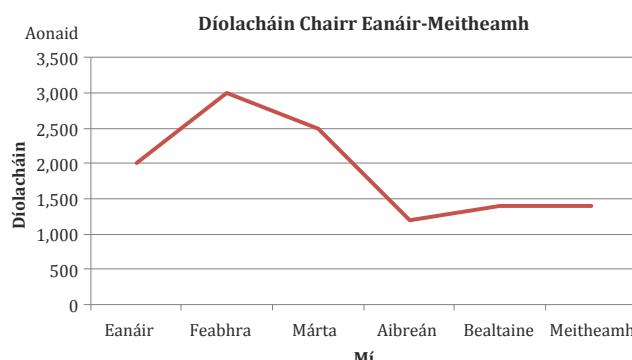
Is féidir cumarsáid a dhéanamh:

- **I scríbhinn:** ach litir a scríobh (féach an téacsleabhar, caibidlí 14 agus 27) nó gearrthuairisc a scríobh (féach an téacsleabhar, caibidil 32). Cruthaíonn cumarsáid i scríbhinn cuntas buan ar an gcumarsáid a dhéantar.
- **Ó bhéal:** nuair a labhraíonn daoine lena chéile, eineach in ionchaibh, ar an nguthán nó i gcur-i-láthair. Bíonn an chumarsáid ó bhéal an-éifeachtach toisc gur féidir í a dhéanamh go tapa agus gur féidir freagra a fháil láithreach i bpearsain. Is féidir comharthaíocht choirp agus tuin chainte a úsáid freisin chun cur leis an teachtaireacht.
- **Go físeach:** ach úsáid a bhaint as sleamhnáin, as íomhánnáin, as póstaeir, as cairteacha nó as graif (píchart, barraghraf, líneghraf/treoghraf, etc.) nó as grafaic faisnéise (cuireann grafaic faisnéise eolas agus sonraí i láthair go grafach ionas gur féidir ciall a bhaint as go tapa, go soiléir agus gur féidir cuimhneamh air go furasta). Go minic is furasta an chumarsáid fhíseach a thuiscint agus is féidir cuimhneamh uirthi níos éasca ná míniúcháin fhada nó liostaí figiúirí. Is bealach iontach í an chumarsáid fhíseach chun torthaí taighde margaidh a chur i láthair agus chun tacú leis an gcumarsáid ó bhéal agus i scríbhinn.

Líneghraf/treoghraf

Úsáidtear é seo chun achoimrí ar threochtaí a chur i láthair. Ní mór lipéad a chur ar an dá ais agus ní mór teideal a thabhairt don ghraf. Is féidir na sonraí thíos a bhaineann le díolacháin chairr a chur i láthair i líneghraf/treoghraf.

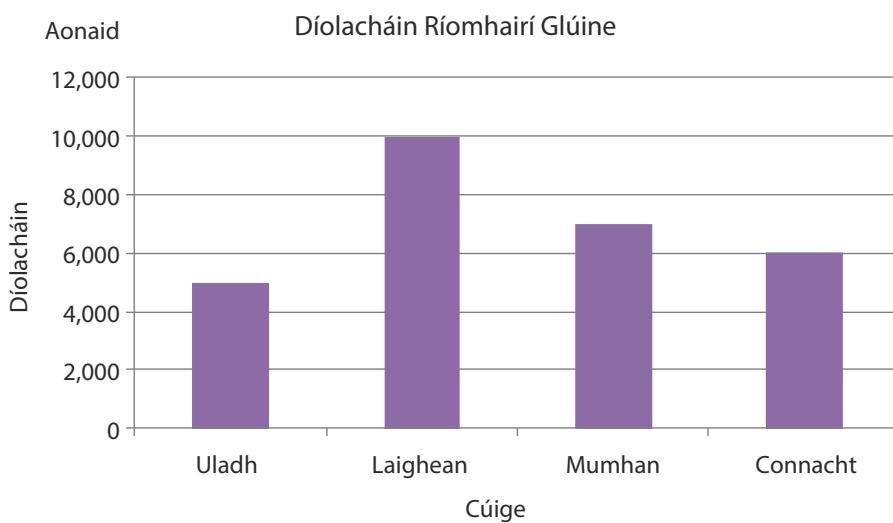
Mí	Eanáir	Feabhra	Márta	Aibreán	Bealtaine	Meitheamh
Díolacháin (aonaid)	2,000	3,000	2,500	1,200	1,400	1,400

Barrachairt

Úsáidtear í seo chun comparáid a chur i láthair idir míonna, blianta difriúla díola, etc. Is féidir na sonraí a bhaineann le díolacháin ríomhaire glúine a chur i láthair le barrachairt.

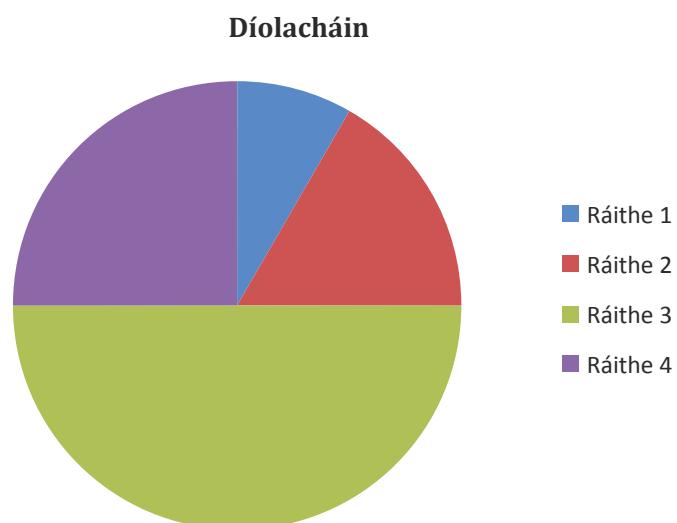
Cúige	Uladh	Laighean	Mumhan	Connacht
Díolacháin (aonaid)	5,000	10,000	7,000	6,000

Pícháirt

Roinntear ciorcal ina theascáin dhifriúla chun figiúr ionlán a chur i láthair. Is féidir na sonraí thíos a bhaineann le díolacháin a chur i láthair le pícháirt.

Ráithe	1	2	3	4
Díolacháin (aonaid)	1,000	2,000	6,000	3,000

Picteagram

Is léaráid é seo a bhaineann leas as siombailí chun luach a chur in iúl, e.g. abair gurb ionann íomhá de charr aqua 1,000 aonad díolacháin.

Díolacháin chairr sa ráithe	
Ráithe 1	
Ráithe 2	
Ráithe 3	
Ráithe 4	

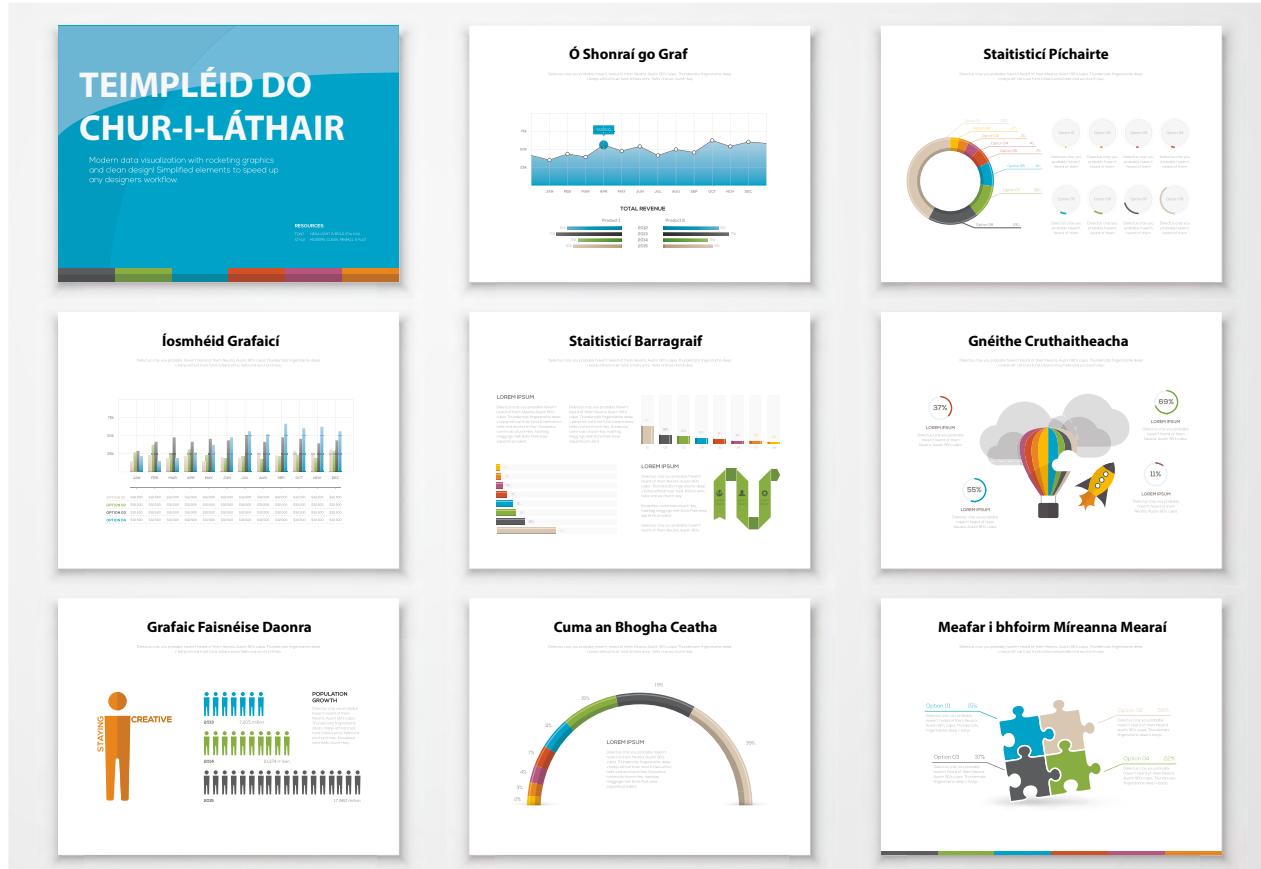
Grafaic faisnéise

Is léiriúchán ghrafacha iad seo ar eolas, ar shonraí nó ar fhaisnéis a chaitear a chur i láthair go tapa agus go soiléir. Is féidir grafaic faisnéise a chur le chéile saor in aisce ar líne ach leas a bhaint as uirlisí dá leithéidí Piktochart, Easel.ly agus Canva.

Cur-i-láthair leictreonach

Is taispeántas sleamhnán é seo a chuirtear le chéile agus úsáid á baint as ríomhaire deisce, as ríomhaire glúine nó as ríomhaire láimhe. Bíonn idir théacs, léaráidí, blúirí físeán agus éifeachtaí fuaime sna taispeántais sleamhnán. Is minic a úsáidtear i gcuinnithe gnó iad agus chun cur le cumarsáid ó bhéal. Cuirfidh tú cuir-i-láthair le chéile do go leor gníomhaíochtaí sa téacsleabhar agus sa leabhar saothair.

Suíomh Idirlín

Cruthaíonn go leor gnólachtaí suíomh idirlín chun cumarsáid a dhéanamh lena gcuid custaiméirí. Úsáidtear suíomh idirlín chun eolas faoi ghnólachtaí a chur i láthair, chun fógraíocht a dhéanamh, chun aird a tharraingt ar ghnólacht agus ar tháirgí (féach an téacsleabhar, caibidil 21) agus chun earráí agus seirbhísí a dhíol ar líne. Seans go gcuirfeá do shuíomh idirlín féin le chéile saor in aisce chun do chuid torthaí a chur i láthair ach leas a bhaint as uirlisí ar líne dá leithéidí Weebly, Wix nó Google Sites.

Cur-i-láthair

Sna trí bliana atá romhat amach beifear ag síul leis go ndéanfaidh tú do scileanna cumarsáide a fhobairt. Beidh cur-i-láthair á dhéanamh agat don rang agus don mhúinteoir go rialta toisc gur chuid de go leor gníomhaíochtaí sa leabhar seo é cur-i-láthair a dhéanamh. Anuas air sin, tugann an dara measúnú sa seomra ranga (MSR2) ort topaic a bhaineann le gnó a fhiosrú agus cur-i-láthair a dhéanamh.

Sula ndéanfaidh tú cur-i-láthair, ba chóir duit:

- A bheith ullamh. Bíodh an teachtaireacht atá tú a thabhairt ar eolas agat agus agus bíodh sí chomh simplí agus is féidir ionas go dtuigfidh an lucht féachana/éisteachta í. Seachain béalagair nach bhfuil gá léi ach ná bí ag caitheamh anuas ar an lucht féachana ach oiread.
- Cleachtadh a dhéanamh roimh ré ar an méid ba mhian leat a rá. Breac síos a dteastaíonn uait a rá agus ansin déan cleachtadh, cleachtadh, cleachtadh nó gur féidir leat an teachtaireacht a chur

in iúl gan féachaint ar an nótaí. Tabhair faoi d'aire an t-am a ghlacann sé ort an cur-i-láthair a dhéanamh. Beidh srian ama leis an gcur-i-láthair go minic agus ní mór cloí leis sin.

- Smaoineamh ar chur-i-láthair leictreonach a dhéanamh (agus leas á bhaint as PowerPoint, Google Slides, Prezi, Keynote, etc.) nó ar íomhánnna a úsáid chun aird an lucht féachana a tharraingt.

Agus an cur-i-láthair a dhéanamh, ba chóir duit:

- Tús suimiúil a chur leis an gcur-i-láthair chun aird an lucht féachana a tharraingt
- Cloí leis an topaic i rith an chur-i-láthair
- Na fíricí a chur i láthair de réir oird loighciúil
- Féachaint ar an lucht féachana go léir, seachas ar dhuine nó beirt faoi leith
- Labhairt go soiléir, gan aon deabhadh a bheith ort
- Do thuin chainte a athrú de réir mar is gá.

Tar éis duit an cur-i-láthair a dhéanamh, ba chóir duit:

- Aiseolas a lorg ón lucht féachana faoi na nithe sin ar éirigh go maith leo agus faoi nithe a d'fhéadfá a fheabhsú
- Machnamh a dhéanamh ar na nithe sin a rinne tú go maith agus ar nithe a d'athrófá an chéad uair eile.

Tabharfaidh an múinteoir cóip duit den 'Teimpléad Féinmheasúnaithe agus Piarmheasúnaithe um Chur-i-láthair ó Bhéal'. Bain úsáid as an teimpléad sin chun measúnú a dhéanamh ort féin agus ar dhaltaí eile nuair a bhíonn cur-i-láthair ó bhéal á dhéanamh.

Taighde

I rith na dtrí bliana a chaithfidh tú ag déanamh staidéir ar chúrsaí Gnó sa tSraith Shóisearach, beifear ag súil leis go ndéanfaidh tú taighde ar shaincheisteanna reatha eacnamaíochta agus go gcuirfidh tú do chuid torthaí i láthair (Toradh Foghlama 3.10). Anuas air sin, tugann an chéad mheasúnú sa seomra ranga (MSR1), a bheidh le déanamh sa Dara Blaín, ort taighde a dhéanamh agus eolas a mheas. Ar fhoinsí na meán cumarsáide a d'fhéadfá a úsáid le haghaidh taighde, tá:

- Nuachtáin – *Irish Independent, Irish Times, Sunday Business Post, Financial Times*, nuachtáin áitiúla etc. D'fhéadfá teacht ar leaganacha clóite díobh sin sa leabharlann áitiúil nó ar líne.
- Irisí– e.g. *Business Plus, Business and Finance, The Economist, Forbes*, etc. Seans go mbeadh teacht orthu seo sa leabharlann áitiúil nó ar líne.
- Cláracha raidió – cláracha ar stáisiúin áitiúla nó náisiúnta, e.g. *The Last Word, Sunday Business Show (Today FM), Morning Ireland* (RTÉ Radio 1), nó ar an stáisiún raidió Newstalk.
- Cláracha teilifíse – a chaoltar in Éirinn agus thar lear, e.g. *Prime Time, The Consumer Show, Watchdog*, etc.
- Acmhainní ar líne – más féidir in aon chor, déan iarracht gan leas a bhaint as innill chuardaigh choitianta ach bain úsáid as suíomhanna idirlín a bhaineann go sonrach le cúrsaí gnó agus eacnamaíochta, e.g. an Phríomh-Oifig Staidrimh, an Institiúid Taighde Eacnamaíochta agus Sóisialta, Forbes, an Banc Domhanda, an Fóram Domhanda Eacnamaíochta, an Ciste Airgeadais Idirnáisiúnta, an Eagraíocht um Chomhar agus Fhorbairt Eacnamaíochta.

Ar na hacmhainní eile atá ar fáil duit tá an múinteoir, do theaghlach agus do chairde. Is féidir eacnamaithe agus nuachtáin agus irisí gnó a leanúint ar Twitter, freisin, chun an t-eolas is déanaí a fháil faoi shaincheisteanna reatha gnó agus eacnamaíochta. Ba chóir duit leabhar gearrthóg nó fillteán, cóip chrua nó ar líne ((e.g. Padlet, Pinterest, Google Keep), a bheith agat chun cuntas a choinneáil ar na foinsí eolais go léir a úsáidfidh tú sna trí bliana atá romhat amach. Cabhróidh sé sin go mór leat agus MSRanna á ndéanamh agat sa dara bliain agus sa tríú bliain.

Snáithe a hAon ::

Airgead Pearsanta

Caibidil 1

An tairbhe is fearr is féidir a bhaint as do chuid acmhainní

Tasc réamhfhoghlama

Léigh gach ráiteas agus tabhair le fios cibé a aontaíonn nó a easaontaíonn tú leis sna colúin sin atá ar thaobh na láimhe clé den tábla. Ach a mbeidh an chaibidil seo críochnaithe agat, léigh na ráitis sin arís agus tabhair freagra arís, ach sna colúin sin atá ar thaobh na láimhe deise an uair seo. Ar tháinig athrú ar do chuid freagraí?

Roimh staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo		An tairbhe is fearr is féidir a bhaint as do chuid acmhainní			Tar éis staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo	
Aontaím	Easaontaím	Ráiteas			Aontaím	Easaontaím
		1	Úsáidtear acmhainní chun freastal ar na riachtanaí atá againn nó chun spriocanna a bhaint amach.			
		2	Tá cúig chatagóir dhifriúla acmhainne ann.			
		3	Is acmhainn luachmhar é an t-am agus ba chóir dúinn leas stuama a bhaint as.			
		4	Níl aon srian le hacmhainní.			
		5	Tá an teacht céanna ag gach duine ar domhan ar acmhainní.			
		6	Tá na rudaí atá de dhíth orainn agus na rudaí ba mhaith linn chomh tábhachtach céanna.			
		7	Sampla de rudaí atá de dhíth ar dhéagóirí na hÉireann is ea éadaí dearthóra.			
		8	Tagann athrú ar na rudaí atá de dhíth orainn agus na rudaí ba mhaith linn agus an saol á chaitheamh againn.			
		9	Acmhainn is ea airgead.			
		10	Níor chóir ach do dhaoine fostaithe amháin airgead a choigilt (a chur i dtaisce).			
		11	Ní mór dúinn go léir cinntí a dhéanamh faoi na nithe a gcaithimid airgead orthu.			
		12	Ní féidir acmhainní a úsáid ach amháin sa chás gur leatsa iad.			

Ceacht meaitseála

Meaitseáil an cur síos (a bhfuil uimhir leis) leis na focail nó na habairtíni (a bhfuil litreacha leo) sa tábla thíos. Breac síos do chuid freagraí sa ghreille.

1	Rud atá de dhíth chun maireachtála, e.g. bia, éadaí nó fothain	A	Costas airgeadais
2	An costas a bhaineann le rud a ghéilleadh nuair a bhíonn cinneadh á dhéanamh	B	Rud ba mhian le duine as measc dhá rogha
3	Airgead a chaitheamh ar earraí riachtanacha ar dtús	C	Airgead
4	Rud is féidir a úsáid chun ár riachtanais a shásamh nó chun spriocanna a bhaint amach	D	Riachtanas
5	Ríomhairí agus gutháin	E	Acmhainní nádúrtha
6	Rud ba mhaith linn a bheith againn ach nach bhfuil riachtanach	F	Tosaíocht a dhéanamh chun maireachtála
7	Costas nó praghas earra	G	Acmhainní fisiciúla
8	Rud a mbaineann luach leis a ghlacann daoine agus earraí á malartú acu	H	Deischoistas agus seirbhísí
9	Srianta ó thaobh soláthair de	I	Acmhainn
10	Talamh agus uisce	J	Gann

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Líon na bearnaí

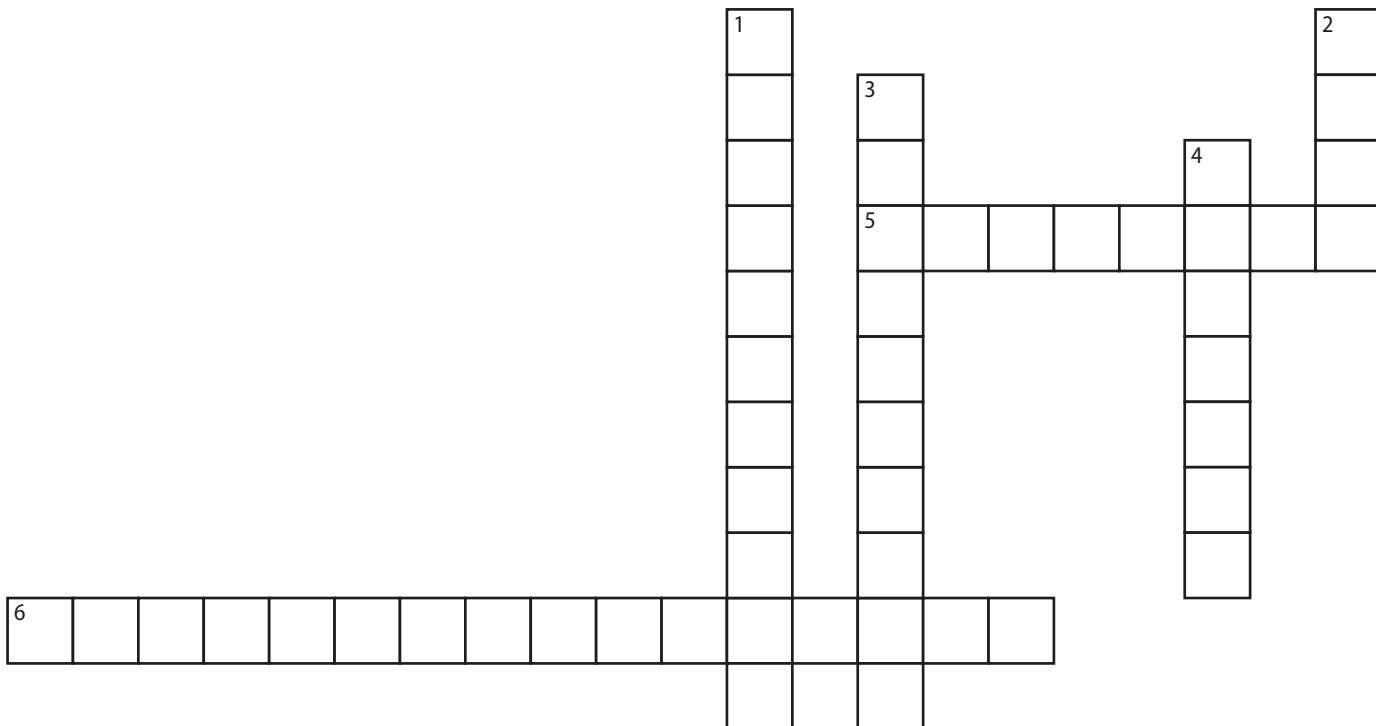
Úsáid na focail atá sa bhosca thíos chun na bearnaí a líonadh. Aon uair amháin a úsáidtear gach focal.

tosaíocht tomhas nótaí maireachtála gann rud ba mhaith linn

Is ionann rud atá de dhíth orainn agus rud atá riachtanach chun _____, ach is ionann _____ agus rud nach bhfuil riachtanach ach ar mhian linn a bheith againn ar aon chuma. Agus ár gcuid airgid á bhainistiú againn, ní mór dúinn _____ a thabhairt don airgead a chaithimid. Is _____ luacha é airgead a bhfuil teacht _____ air. Bainimíodh úsáid as _____ agus as boinn airgid chun íoc as go leor earraí.

Crosfhocal na bpriomhthéarmaí

Líon an crosfhocal.

Trasna

- 5 Rud is féidir a úsáid chun ár riachtanais a shásamh nó chun spriocanna a bhaint amach (8)
- 6 Is costas airgeadúil é seo agus is é praghas na n-earraí a roghnaíomar a cheannach é (6,10)

Síos

- 1 Is é seo 'an chéad rud ab fhearr eile' a d'fhéadfaimis a dhéanamh leis an airgead a bhí againn (11)
- 2 Rud ba mhaith linn a bheith againn ach nach bhfuil riachtanach chun maireachtála (4)
- 3 Rud nach féidir linn maireachtáil dá uireasa (10)
- 4 Rud ar bith a mbaineann luach leis agus a ghlacann daoine in ionad earraí nó seirbhísí (7)

Eochaircheisteanna

- 1** Mínigh an téarma 'acmhainní'.

- 2** Liostaigh trí shampla d'acmhainní.

(a) _____

(b) _____

(c) _____

- 3** Cuir in iúl le tic ✓ cé acu seo a leanas atá ina n-acmhainní fisiciúla/caipitil, nádúrtha, airgeadais agus daonna.

	Fisiciúla/caipitil	Nádúrtha	Airgeadais	Daonna
Talamh				
Ríomhairí				
Ioncam ó fhostaíocht				
Scileanna				
Gutháin				
Leabhair				
Feithiclí				
Coigiltí				
Innealra				
Teaghlaach agus cairde				
Foirgnimh				
Uisce				
Teacht ar iasachtaí				
A bheith in ann léamh agus scríobh				

- 4** Cén fáth a meastar gur acmhainn é am?

- 5** Mínigh an difríocht idir nithe a bhíonn de dhíth ar dhuine agus nithe ba mhaith le duine a bheith aige/aici.

6 Liostaigh ceithre rud a bhíonn de dhíth ar dhéagóirí na hÉireann agus ceithre rud ba mhaith leo.

	Nithe atá de dhíth orainn		Nithe ba mhaith linn
(a)		(a)	
(b)		(b)	
(c)		(c)	
(d)		(d)	

7 Tá €10 ag Caitlín agus ba mhaith léi albam a cheannach ar iTunes nó dul chuig an bpictiúrlann. Cosnaíonn an dá cheann acu €10 an ceann. Roghnaíonn sí an t-albam a cheannach. Cad é an deischostas agus an costas airgeadais a bhí ann i gcás Chaitlín?

Deischostas: _____ Costas airgeadais: _____

8 Mínigh an téarma 'deischostas'.

9 Déan cur síos ar an mbrí atá le 'airgead'.

10 Tabhair cuntas gearr ar an mbrí atá le 'stuama le hairgead'.

11 Cén t-athrú a thiocfaidh, dar leat, ar na rudaí a bheidh de dhíth ort agus ar na rudaí ba mhaith leat agus tú ag dul san aois, e.g. dul ar an gcoláiste, carr a cheannach, teach a cheannach, pósadh, leanbh a bheith agat, éirí as an obair? Agus tú ag obair le comhdhulta, cruthaigh póstae a thaispeánann na rudaí a bhíonn de dhíth ar dhaoine agus na rudaí ba mhaith leo ag **ceann amháin de na himeachtaí saoil sin**. Bíodh idir théacs agus íomhánna ar an bpóstae, mar aon le teideal. D'fhoinn do phóstae a leagan amach, líon an tábla seo thíos:

Imeacht saoil roghnaithe	
Nithe atá de dhíth orainn	
Nithe ba mhaith linn	

- 12** Smaoinigh ar dheich rud a bheadh de dhíth ar ghnáth-theaghlaach agus ar dheich rud na mhaith leo a bheith acu. Liostaigh anseo thíos iad in ord tábhactha (e.g. is práinní i bhfad an cíos nó an morgáiste a íoc seachas íoc as ticéid le haghaidh ceolchoirme).

1	
2	
3	
4	
5	
6	
7	
8	
9	
10	

An tairbhe is fearr is féidir a bhaint as do chuid acmhainní: Léaráid Tuairimí

Féach ar an sampla seo de léaráid tuairimí do Chaibidil 1. Agus sibh ag obair i ngrúpa de thriúr nó de cheathrar, úsaíd bileog mhór pháipéis chun bhur leagan féin a chur le chéile.

An tairbhe is fearr is féidir a bhaint as do chuid acmhainní: féinmheasúnú

Tabhair le fios cén tuiscint atá agat ar na topaicí seo a leanas ach tic a chur leis an gcolún ceart i gcás gach ceann de na ráitis thíos.

Conas atá agat ó thaobh na foghlama de?

Uaine: Tuigim é seo go hiomlán.

Flannbhui: Tuigim an chuid is mó de seo, ach tá roinnt ceisteanna agam faoi.

Dearg: Tá sé ag dul dian orm é seo a thuiscent agus tá cúnamh de dhíth orm.

	Táim in ann...	Uaine	Flannbhui	Dearg
1	A mhíniú cad is acmhainní ann.			
2	Cúig shampla d'acmhainní a liostú.			
3	Acmhainní a rangú faoi na ceannteidil seo a leanas: Acmhainní fisiciúla/caipítíl, nádúrtha, airgeadais agus daonna.			
4	An chúis ar acmhainn luachmhar é am a mhíniú.			
5	An difríocht idir nithe a bhíonn de dhíth ar dhuine agus nithe ba mhaith le duine a bheith aige/aici a mhíniú.			
6	Cur síos a dhéanamh ar an athrú a thagann le himeacht ama ar nithe a bhíonn de dhíth ar dhuine agus nithe ba mhaith le duine a bheith aige/aici			
7	Roghanna a dhéanamh chun an tairbhe is fearr is féidir a bhaint as mo chuid acmhainní.			
8	An difríocht atá idir costas airgeadais agus deishostas a mhíniú.			
9	Tuiscint ar an gcaoi a dtéann an úsáid a bhainim as acmhainní i bhfeidhm ar shaol daoine eile.			
10	Na príomhacmhainní atá ar fáil dom a aithint.			
11	An bhrí atá le 'stuama le hairgead' a thuiscent.			

Ná déan dearmad!

Caith súil siar ar an treoir meastacháin ag túis na caibidle seo. An aontaíonn nó an easaontaíonn tú le gach ceann de na ráitis sin anois? Ar tháinig aon athrú ar na freagraí a thug tú sula ndearna tú staidéar ar an topaic seo?

Machnamh ag deireadh na caibidle

- 1 Luagh trí rud ar a laghad a d'fhoghlaim tú sa chaibidil seo.

- 2 An raibh rud faoi leith inti a chuaigh dian ort a thuiscent? Breac síos aon cheist(eanna) atá agat fós.

- 3 An raibh topaic inti ar mian leat eolas breise a fháil ina taobh? Breac síos do cheist(eanna) anseo.

- 4 Cá bhfaighidh tú freagraí ar an gceist/ar na ceisteanna sin? Liostaigh na hacmhainní is féidir leat a úsáid chun teacht ar fhreagraí.

- 5 Roghnaigh topaic *amháin* a clúdaíodh sa chaibidil seo agus cuir achoimre uirthi i láthair an ghrúpa. Luagh, sa spás seo thíos, an topaic sin agus liostaigh na pointí eolais a chuirfidh tú i láthair an ghrúpa. Tig leat úsáid a bhaint as raidhse áiseanna agus an cur i láthair á dhéanamh agat, e.g. cur i láthair sleamhnán nó póstaer.

Caibidil 2 :

Ioncam Teaghlaigh

Tasc réamhfhoghlama

Léigh gach ráiteas agus tabhair le fios cibé a aontaíonn nó a easaontaíonn tú leis sna colúin sin atá ar thaobh na láimhe clé den tábla. Ach a mbeidh an chaibidil seo críochnaithe agat, léigh na ráitis sin arís agus tabhair freagra arís, ach sna colúin sin atá ar thaobh na láimhe deise an uair seo. Ar tháinig athrú ar do chuid freagraí?

Roimh staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo		Ioncam Teaghlaigh			Tar éis staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo	
Aontaím	Easaontaím	Ráiteas			Aontaím	Easaontaím
		1	Bíonn foinse ioncaim rialta ag gach teaghlaigh.			
		2	Is samplaí d'ioncam rialta do theaghlaigh iad pá, pinsin, sochar cuardaitheora poist, agus pá as ragobair.			
		3	Faigheann gach teaghlaigh in Éirinn cuid dá n-ioncam ón rialtas.			
		4	Cineál ioncaim airgid a fhaightear ó fhostóir is ea sochar comhchineaíl.			
		5	Is samplaí d'iocam neamhrialta teaghlaigh iad bua sa chrannchur náisiúnta agus coimisiún.			
		6	Níl aon difríocht idir pá a thuilleamh agus tuarastal a thuilleamh			
		7	Is luach saothair as obair bhreise a dhéanamh iad íocaíochtaí as ragobair.			
		8	Ríomhtar pá de réir líon na n-uaireanta cloig a oibrítear			
		9	Faigheann an rialtas go díreach gach airgead a asbhaintear de phá fostaithe.			
		10	Bíonn ioncam roghnaíoch níos mó ná ioncam indiúscartha i gcónaí.			

Ceacht meaitseála

Meaitseáil an cur síos (a bhfuil uimhir leis) leis na focail nó na habairtíni (a bhfuil litreacha leo) sa tábla thíos. Breac síos do chuid freagraí sa ghreille.

1	Peorcaisí nó ioncam nach airgead é	A	Ioncam
2	Foinse rialta ioncaim do dhaoine atá éirithe as an obair	B	Coimisiún
3	Íocaíocht as obair ar ardchaighdeán a dhéanamh nó as spriocanna a bhaint amach roimh am	C	Ragobair
4	Foinse rialta ioncaim do dhuine atá difhostaithe	D	Bónas
5	An rachmas go léir a fhaightear thar thréimhse	E	Díbhinn
6	Sciar de bhrabús cuideachta a íoctar le scairshealbhóirí comhchineaíl	F	Sochar comhchineaíl
7	Céatadán d'ioncam ó dhíolacháin a íoctar leis an bhfoireann díola	G	Pinsean
8	Íocaíocht shocraithe bhliantúil a íoctar ina tráthchodanna míosúla cuardaitheora poist le fostáí mar luach saothair as obair a dhéanamh	H	Sochar cuardaitheora poist
9	Ioncam a fhaightear as uaireanta oibre breise a dhéanamh sa bhrefis ar an ngnáthsheachtain oibre	I	Tuarastal

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Eochaircheisteanna

- 1** Tabhair sainmhíniú ar an téarma 'ioncam' agus liostaigh cúig fhoinsí mhóra ioncaim do theaghlaigh.

- 2** Mínigh an difríocht idir nithe a bhíonn de dhíth ar dhuine agus nithe ba mhaith le duine a bheith aige/aici. Luagh trí shampla do gach ceann díobh.

Samplaí: Ioncam Rialta	
(a)	
(b)	
(c)	

Samplaí: Ioncam Neamhrialta	
(a)	
(b)	
(c)	

- 3** Déan cur síos ar ar an mbrí atá le 'díbhinní' agus mínigh cé na daoine a gheobhadh a leithéid sin d'ioncam.

- 4 Mínigh an téarma 'sochar comhchineáil' agus luaigh dhá shampla a léireoidh do fhreagra.
-
-

(a) _____

(b) _____

- 5 Mínigh an difríocht atá idir pá a thuilleamh agus tuarastal a thuilleamh.
-
-

- 6 Ingach ceann de na cásanna seo a leanas, ríomh pá comhlán an fhostaí. Ainmnigh an modh íocaíochta a úsáideadh chun an pá a ríomh i ngach cás.

(a) Tuilleann Claire €18 san uair agus oibríonn sí 38 uair an chloig sa tseachtain.

(b) Is mac léinn é Seán a fhostaítéar chun torthaí a bhaint. Bhain sé 82 cileagram de thorthaí an tseachtain seo caite agus íocatar €2.25 in aghaidh an chileagráim leis.

(c) Tá Christina ag obair i ngaráiste agus dhíol sí carr ar €110,000. Faigheann sí 2% de luach gach cairr a dhíolann sí.

	Modh íocaíochta a úsáideadh	Ríomha	Freagra
(a)			
(b)			
(c)			

- 7 (a) Mínigh an bhrí atá le híocaíochtaí as ragobair.
-
-

(b) Abair gurb ionann 40 uair an chloig agus gnáthsheachtain oibre, ríomh na **híocaíochtaí as ragobair** a thuillfí sna cásanna seo a leanas:

(i) D'oibriugh Aisling 48 uair an chloig an tseachtain seo caite. Tuilleann sí €10 san uair do ghnáthsheachtain oibre agus íocatar am go leith léi as ragobair a dhéanamh.

(ii) D'oibriugh Declan 46 uair an chloig an tseachtain seo caite. Tuilleann sé €12 san uair do ghnáthsheachtain oibre. Íocatar am go leith leis as na chéad 5 uair an chloig de ragobair agus íocatar am dúbailte leis as aon uair an chloig sa bhreis air sin.

(iii) Íocadh €320 le Caitríona as gnáthsheachtain oibre a dhéanamh. Taispeánann an duillín pá gur oibriugh sí cúig uair an chloig mar ragobair, agus gur íocadh am dúbailte léi.

	Ríomha	íocaíochtaí as ragobair
(i)		
(ii)		
(iii)		

- 8** Mínigh an téarma 'ioncam indiúscartha'.

- 9** Déan idirdhealú idir pá comhlán agus glanphá.

- 10** Tabhair breac-chuntas ar an difríocht atá idir asbhaintí reachtúla agus asbhaintí saorálacha as ioncam. Luaign sampla chun tacú le do fhreagra.

Reachtúil	
(a)	
(b)	

Saorálach	
(a)	
(b)	

- 11** Úsáid ✓ chun a thabhairt le fios an samplaí de chaiteachas **seasta, neamhrialta nó roghnaíoch do theaghlaigh agus do dhaoine aonair iad na nithe seo a leanas.**

Foinse ioncaim	Rialta	Neamhrialta
Tuarastal		
Sochar guardaitheora poist		
Bua sa chrannchur		
Airgead póca		
Bronntanais airgid ó dhaoine muinteartha		
Pinsean		
Díbhinní ar scaireanna		
Pá		
Forlíonadh ioncam teaghlaigh		
Ús ar choigiltis		

- 12** Scríobh na ciorrúcháin seo a leanas ina n-ionmláine.

ÍMAT: _____

BIK: _____

PRSI: _____

ÁSPC: _____

- 13** Seo thíos duillín pá atá leathlíonta do Declan Molloy le haghaidh sheachtain 23. Úsáid an t-eolas chun na nithe seo a leanas a ríomh:

- (a)** Bunphá Declan **(b)** Pá ragoibre Declan **(c)** Pá comhlán Declan
(d) Asbhaintí iomlána Declan **(e)** Glanphá Declan.

Ainm: Declan Molloy				Seachtain uimhir 23		
Íocaíochtaí	Líon uaireanta an chloig	Ráta	Suim	Asbhaintí	Suim	
Bunata	40	€20	(a)	ÍMAT	€180	
Ragobair @ am go leith	4	€15	(b)	ÁSPC	€36	
Ragobair @ am dúbailte	2	€20	(b)	USC	€36	
				Árachas sláinte	€30	
				Ballraíocht i gCeardchumann	€20	(e) Glanphá
Pá comhlán			(c)	Asbhaintí lomlána	(d)	€_____

- 14** Úsáid tic ✓ chun a thabhairt le fios an samplaí d'asbhaintí reachtúla nó d'asbhaintí saorálacha ó ioncam iad na nithe seo a leanas.

Asbhaint	Reachtúil	Saorálach
ÍMAT		
Árachas sláinte príobháideach		
Ballraíocht i gCeardchumann		
Scéim pinsin phríobháideach		
ÁSPC		
Coilgiltí		
USC		

- 15** Scrúdaigh an duillín pá thíos agus freagair na ceisteanna a leanas é.

Ainm: Ellen Rudd				Seachtain uimhir 15		
Íocaíochtaí	Líon uaireanta an chloig	Ráta	Suim	Asbhaintí	Suim	
Bunata	39	(a)	€663	ÍMAT	€84.55	
Ragobair @ am dúailte	(c)	(b)	€136	ÁSPC	€31.96	
				Árachas sláinte	(d)	
				Ballraíocht i gCeardchumann	€35.00	Glanphá (e)
Pá comhlán			€799	Asbhaintí lomlána	€206.51	

(a)	Cén bunphá san uair a thuilleann Ellen?	
(b)	Cén ráta san uair a thuilleann sí as ragobair?	
(c)	Cé mhéad uair an cloig de ragobair a d'oibrigh Ellen i seachtain 15?	
(d)	Cé mhéad a d'foc Ellen as árachas sláinte i seachtain 15?	
(e)	Cén pá glan a thuill Ellen i seachtain 15?	

16 Líon na boscaí scáthaithe de dhuillín pá Karolina Bartel le haghaidh sheachtain 31.

Íocatar €30 san uair le Karolina as gnáthsheachtain 40 uair an chloig. Am go leith a íocatar as ragobair. I seachtain 31, d'oibrigh sí 45 uair an chloig. Tá na hasbhaintí seo a leanas aici: ÍMAT €195, ÁSPC €57, USC €65, árachas sláinte €60, ballraíocht sa cheardchumann €25.

Ainm: Karolina Bartel				Seachtain uimhir 31		
Íocaíochtaí	Líon uaireanta chloig	Ráta	Suim	Asbhaintí	Suim	
Bunata	40	€30		ÍMAT		
Ragobair @x1.5				ÁSPC		
				USC		
				Árachas sláinte		
				Ballraíocht i gCeardchumann		Glanphá
Pá comhlán				Asbhaintí lomlána	€_____	

17 Úsáid an t-eolas seo a leanas chun plean ioncaim a chur le chéile do theaghlaigh Uí Dhálaigh don tréimhse Eanáir go hAibreán.

- Tá Feargal Ó Dálaigh ag súil le tuarastal glan €1,800 sa mhí a thuilleamh.
- Tá Róisín Uí Dhálaigh ag súil le tuarastal glan €2,100 sa mhí a thuilleamh.
- Tá an teaghlaigh ag súil le sochar linbh €280 sa mhí a fháil.
- Tá teaghlaigh Uí Dhálaigh ag súil le hús €220 ar choigiltis a fháil i mí an Mhárta.

PLEAN IONCAIM THEAGHLACH UÍ DHÁLAIGH					
	EAN	FEABH	MÁRTA	AIBR	IONLÁN
	€	€	€	€	€
Tuarastal F. Uí Dálaigh					
Tuarastal R. Uí Dhálaigh					
Sochar linbh					
Ús ar choigilteas					
IONCAM IOMLÁN					

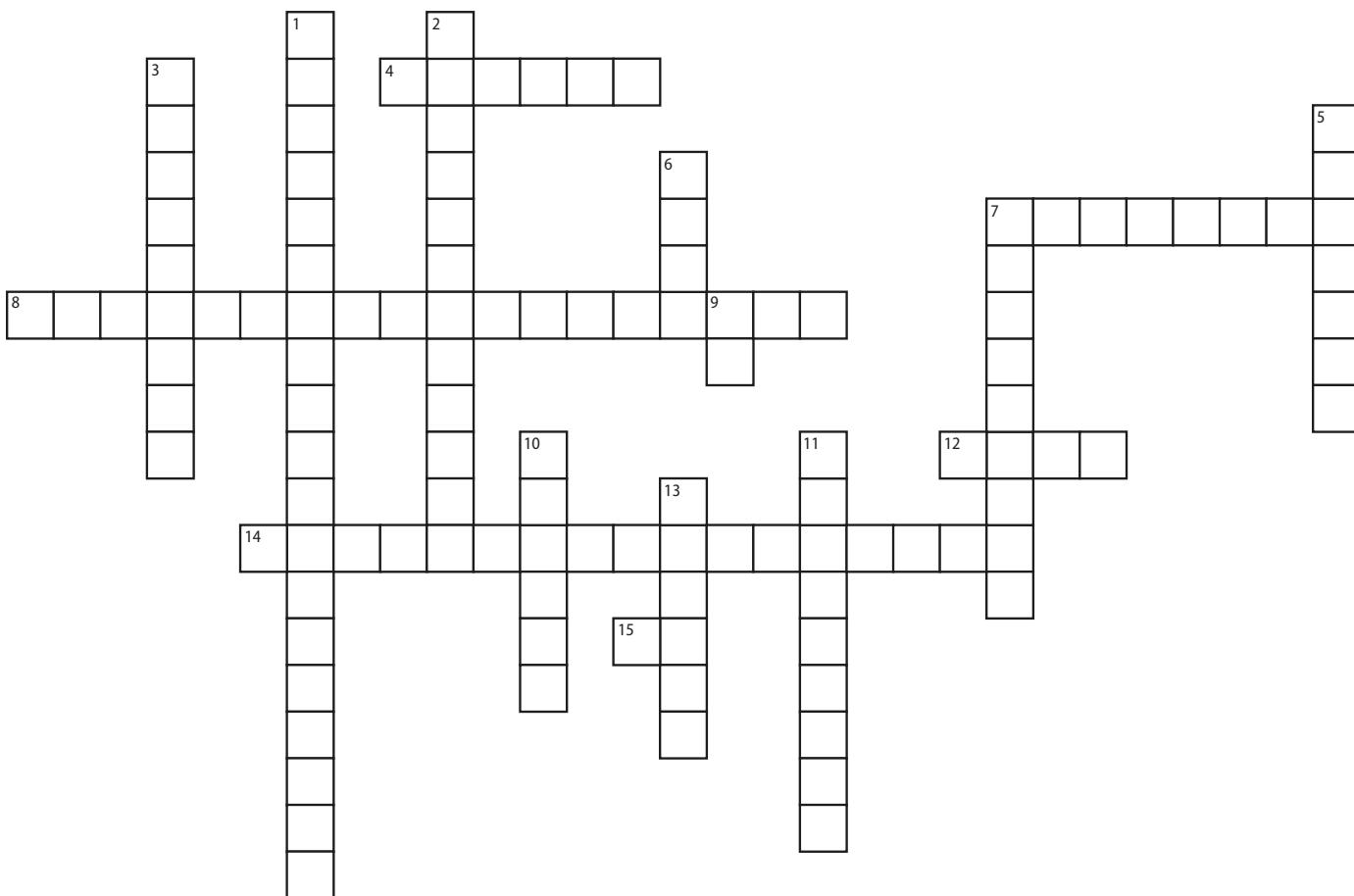
18 Úsáid an t-eolas seo a leanas chun plean ioncaim a chur le chéile do theaghlaigh Somerville don tréimhse Eanáir go hAibreán.

- Tá Stephen Somerville ag súil le tuarastal glan €2,300 sa mhí a thuilleamh. Tá sé ag súil le bónas €300 a thuilleamh i mí an Aibreáin, freisin.
- Tá Ellen Somerville ag súil le tuarastal glan €2,000 sa mhí a thuilleamh.
- Tá triúr leanaí i dteaghlaich Somerville agus tá siad ag súil le sochar linbh €140 an leanbh a fháil gach mí.
- Tá an teaghlaigh ag súil le híocaíocht díbhinne €400 a fháil i mí Feabhra.

PLEAN IONCAIM THEAGHLACH SOMERVILLE					
	EAN	FEABH	MÁRTA	AIBR	IONLÁN
	€	€	€	€	€
Tuarastal S. Somerville					
Tuarastal E. Somerville					
Sochar Linbh					
Díbhinní					
IONCAM IOMLÁN					

Crosfhocal na bpriomhthéarmaí

Líon an crosfhocal.

Trasna

- 4** Airgead a fhaigheann duine nó teaghlaigh (6)
- 7** Pá a ríomhtar de réir mhéid na hoibre a dhéantar (8)
- 8** Asbhaintí éigeantacha, a bhfuil dualgas ar fhostaí iad a íoc (9, 9)
- 12** Árachas sóisialach pá-choibhneasa (4)
- 14** Ioncam breise nach féidir a bheith cinnte faoi (6, 11)
- 15** Íocaíocht a fhaightear as obair a dhéanamh; ní gá gurb ionann é ó thréimhse amháin íoca go tréimhse eile (2)

Síos

- 1** Asbhaintí nach bhfuil éigeantach, e.g. árachas sláinte (9, 10)
- 2** Faughtear é seo gach seachtain nó gach mí (6, 6)
- 3** Ioncam roimh asbhaintí, arb é atá ann bunphá móide aon ioncam breise a thuilltear (2, 7)
- 5** An tsuim a bhíonn fágtha ag fostaithe tar éis asbhaintí a bhaint ón bpá comhlán (7)
- 6** Íoc mar a thuillir (4)
- 7** Íocaíocht shocraithe bhliantúil mar luach saothair as obair a dhéanamh (9)
- 9** Ioncam a thuilltear ar airgead atá i dtaisce i bhforas airgeadais (2)
- 10** An tsuim a thuilltear ag an ngnáthráta roimh aon íocaíochtaí breise (6)
- 11** Cáipéis a fhaigheann fostaithe a thaispeánann airgead a thuilltear agus asbhaintí a dhéantar (7, 2)
- 13** Pá a ríomhtar de réir líon na n-uaireanta cloig a oibrítear (6)

Teimpléad duillín pá (2.9 Téacsleabhar)

(a)

Ainm: _____				Seachtain uimhir _____		
Íocaíochtaí	Lón uaireanta an chloig	Ráta	Suim	Asbhaintí	Suim	
Bunata				ÍMAT		
Ragobair @ x 1.5				ÁSPC		
				USC		Glanphá
Pá comhlán				Asbhaintí lomláná		€ _____

(b)

Ainm: _____				Seachtain uimhir _____		
Íocaíochtaí	Lón uaireanta an chloig	Ráta	Suim	Asbhaintí	Suim	
Bunata				ÍMAT		
Ragobair @ 1.5				ÁSPC		
Ragobair @ 2				USC		
				Árachas sláinte		Glanphá
Pá comhlán				Asbhaintí lomláná		€ _____

(c)

Ainm: _____				Seachtain uimhir _____		
Íocaíochtaí	Lón uaireanta an chloig	Ráta	Suim	Asbhaintí	Suim	
Bunata				ÍMAT		
Ragobair @ 2				ÁSPC		
				USC		
				Táille an Cheardchumainn		Glanphá
Pá comhlán				Asbhaintí lomláná		€ _____

Plean ioncaim Theaghlaigh Wilson (2.10 Téacsleabhar)

IONCAM PLEANÁILTE	EANÁIR	FEABHRA	MÁRTA	IOMLÁN
	€	€	€	€
James Wilson – Tuarastal	1,700	1,700	1,700	
Louise Wilson – Tuarastal	1,900	1,900	1,900	
Sochar linbh	420	420	420	
Ioncam iomlán				

Ioncam Teaghlaigh: féinmheasúnú

Tabhair le fios cén tuiscint atá agat ar na topaicí seo a leanas ach tic a chur leis an gcolún ceart i gcás gach ceann de na ráitis thíos.

Conas atá agat ó thaobh na foghlama de?

Uaine: Tuigim é seo go hiomlán.

Flannbhui: Tuigim an chuid is mó de seo, ach tá roinnt ceisteanna agam faoi.

Dearg: Tá sé ag dul dian orm é seo a thuiscint agus tá cúnamh de dhíth orm.

	Táim in ann...	Uaine	Flannbhui	Dearg
1	Ioncam a shainmhíniú.			
2	Na príomhfhaoinsí ioncaim a bheadh ag déagóir a liostú.			
3	Na príomhfhaoinsí ioncaim a bheadh ag teaghlaach a liostú.			
4	Sochar comhchineáil a mhíniú agus samplaí de a thabhairt.			
5	An difríocht atá idir ioncam rialta agus ioncam neamhrialta a mhíniú.			
6	Idirdhealú a dhéanamh idir pá agus tuarastal.			
7	Idirdhealú a dhéanamh idir 'amráta' agus 'tascráta' agus pá á ríomh.			
8	An pá d'fhostaí a íoctar de réir tascráta a ríomh.			
9	Idirdhealú a dhéanamh idir pá comhlán agus glanphá.			
10	Idirdhealú a dhéanamh idir asbhaintí reachtúla agus asbhaintí saorálacha ó phá.			
11	Dhá shampla ar a laghad d'asbhaintí reachtúla agus d'asbhaintí saorálacha araon a liostú.			
12	Idirdhealú a dhéanamh idir ÍMAT agus ÁSPC.			
13	Idirdhealú a dhéanamh idir ioncam indiúscartha agus ioncam roghnaioch.			
14	Duillín pá d'fhostaí a líonadh.			
15	Plean d'ioncam pearsanta a chur le chéile.			
16	Plean d'ioncam teaghlaigh a chur le chéile.			

Ná déan dearmad!

Caith súil siar ar an treoir meastacháin ag túis na caibidle seo. An aontaíonn nó an easaontaíonn tú le gach ceann de na ráitis sin anois? Ar tháinig aon athrú ar na freagraí a thug tú sula ndearna tú staidéar ar an topaic seo?

Ioncam Teaghlaigh: Léaráid Tuairimí

Cruthaigh léaráid tuairimí, i do chóipleabhar nó ar líne, a dhéanann achoimre ar an eolas atá sa chaibidil seo.

Machnamh ag deireadh na caibidle

Tabharfaidh an múinteoir cóip den 'Machnamh ag deireadh na caibidle' duit. Lón don chaibidil seo í.

Caibidil 3 :

Caiteachas Teaghlaigh

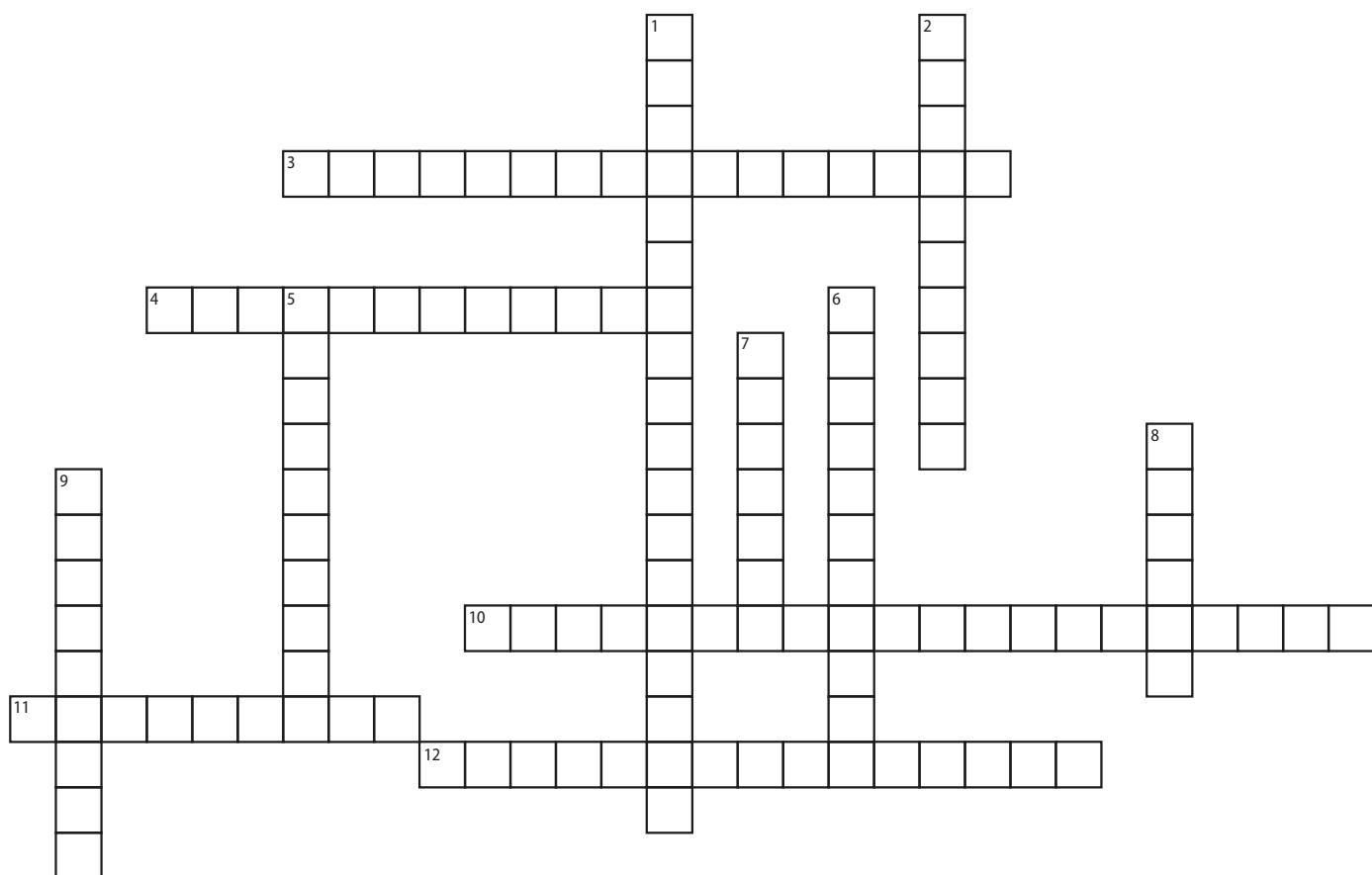
Tasc réamhfhoghlama

Léigh gach ráiteas agus tabhair le fios cibé a aontaíonn nó a easaontaíonn tú leis sna colúin sin atá ar thaobh na láimhe clé den tábla. Ach a mbeidh an chaibidil seo críochnaithe agat, léigh na ráitis sin arís agus tabhair freagra arís, ach sna colúin sin atá ar thaobh na láimhe deise an uair seo. Ar tháinig athrú ar do chuid freagraí?

Roimh staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo		Caiteachas Teaghlaigh		Tar éis staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo	
Aontaím	Easaontaím	Ráiteas		Aontaím	Easaontaím
		1	Bíonn saoirse againn i gcónaí ár gcuid ioncaim go léir a chaitheamh mar is mian linn.		
		2	Tá ceithre chatagóir caiteachais ann.		
		3	Is sampla de chaiteachas seasta iad earraí grósaeireachta.		
		4	Beidh tosaíocht níos mó ag caiteachas seasta ná caiteachas roghnaíoch i gcónaí.		
		5	Sampla de chaiteachas reatha is ea teilifíseán nua a cheannach.		
		6	Is é atá i gceist le caiteachas caipitiúil airgead a chaitheamh ó lá go lá ar earraí agus ar sheirbhísí.		
		7	Is maith an smaoineamh é i gcónaí airgead a chaitheamh ar rudaí a chuireann áthas orainn.		
		8	Is é atá i gceist le tob-cheannach rud a cheannach gan pleanáil a dhéanamh.		
		9	Is tábhactaí cineálacha áirithe caiteachais ná cineálacha eile.		
		10	Ní gá caiteachas a phleanáil ach ag tráthanna áirithe sa bhliain, e.g. um Nollaig.		
		11	Níor cheart do theaghlaigh róchaitheamh a dhéanamh choíche toisc gurb é fiachas an toradh a bhíonn air.		
		12	Is é airgead a fháil ar iasacht an tslí is fearr chun dul i ngleic le róchaitheamh.		

Crosfhocal na bpriomhthéarmaí

Líon an crosfhocal.

Trasna

- 3** Caiteachas leanúnach, e.g. earraí grósaeireachta (10, 6)
- 4** Ceannach ar ala na huaire, gan aon phleanáil (12)
- 10** Caiteachas ar earraí a sheasfaidh tréimhse fhada (10, 10)
- 11** Iasacht fhadtéarmach chun teach a cheannach (9)
- 12** An t-airgead a thagann isteach i dteach nó i ngnó nó a théann amach as teach nó as gnó (9, 6)

Síos

- 1** Cinneadh chun rud a cheannach agus an chuma air go bhfuil margadh maith á fháil ag an am ach a bheidh níos costasaí san fhadtréimhse (18)
- 2** Caiteachas nach bhfuil riachtanach (10)
- 5** An tsúl a chaitheann daoine a gcuid airgid chun a gcuid mianta agus riachtanas a shásamh (10)
- 6** Cineál caiteachais, arb é an tsúim chéanna a bhíonn ann gach seachtain nó gach mí (11)
- 7** Bille a fhaightear nuair a cheannaítear earraí, ar cairde de ghnáth (7)
- 8** Cineál caiteachais nach ionann suim nó tráth na híocaíochta i gcónaí (6)
- 9** Rudaí a chur in ord tábhachta (9)

Ceacht meaitseála

Meaitseáil an cur síos (a bhfuil uimhir leis) leis na focail nó na habairtíni (a bhfuil litreacha leo) sa tábla thíos. Breac síos do chuid freagraí sa ghreille.

1	Cineál caiteachais nach ionann suim nó tráth na híocaíochta i gcónaí; ar sholas agus ar theas mar shampla	A	Caiteachas seasta
2	Caiteachas fadtéarmach nó aonuaire ar nithe ar nós carranna agus troscáin tí	B	Bréagbharainneacht
3	An costas i dtéarmaí 'an chéad rud ab fhéarr eile' a d'fhéadfaimis a cheannach lenár gcuid airgid	C	Caiteachas caipitiúil
4	Cineál caiteachais lena gcaitear an tsuim chéanna airgid go rialta	D	Caiteachas neamhrialta
5	Cineál bille a fhaightear nuair a cheannaítear earraí nó seirbhísí (ar cairde de ghnáth)	E	Deishostas
6	Cineál caiteachas lena gcaitear airgead	F	Tobcheannach ar earraí nach bhfuil riachtanach, cuir i gcás saoirí nó siamsaíocht
7	Caiteachas leanúnach nó ó lá go lá ar earraí, cuir i gcás earraí grósaeireachta, deisiúchán agus fóntais	G	Caitheachas reatha
8	Ceannachán a bhfuil an chuma air go bhfuil margadh maith á fháil ag an am ach a bheidh níos costasaí san fhadtréimhse	H	Caiteachas roghnaíoch
9	Caiteachas neamhpheleanálte lena gceannaítear earraí ar ala na huaire; ceannach bunaithe ar mhothúchán seachas ar riachtanas a bhíonn i gceist de ghnáth	I	Sonrasc

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Líon na bearnaí

Úsáid na focail atá sa bhosca thíos chun na bearnaí a líonadh. Aon uair amháin a úsáidtear gach focal.

deishostas coigilte reatha gComhar Creidmheasa riachtanais tosaíocht caipitiúil
roghnaíoch ioncaim árachas gluaisteáin

Tá sé i gceist ag Ade carr nua a cheannach ar €12,000. Tá €5,000 dá chuid airgid féin _____ aige agus tá rún aige an chuid eile den airgead a fháil ar iasacht ón _____. Tuigeann sé gur caiteachas _____ mór don teaghlaigh is ea é carr a cheannach. Tuigeann sé freisin go mbeidh air caiteachas _____ a íoc nuair a bheidh an carr aige, ina measc aisíocaíochtaí na hiasachta, _____, breosla agus costais choinneála. Ghlac sé san áireamh, freisin, an costas _____ a bhain le carr a cheannach, agus tá an teaghlaigh toilteanach gan dul ar laethanta saoire i rith an tsamhraidh i mbliana. Bhí gach duine sa teaghlaigh ar aon fhocal gur _____ mhór don teaghlaigh a bhí ann an carr a cheannach agus go mbeadh ar a gcumas a _____ iompair a shásamh. Dá bhrí sin, measadh nach raibh an tsaoire riachtanach agus nach raibh ann i ndáiríre ach sampla de chaiteachas _____, a d'fhéadfai a chur ar athló nó go mbeadh a ndóthain _____ ag an teaghlaigh chun íoc as saoire.

Eochaircheisteanna

- 1** Úsáid ✓ chun a thabhairt le fios an samplaí de caiteachas **seasta**, **neamhrialta** nó **roghnaíoch** do theaghlaigh agus do dhaoine aonair iad na nithe seo a leanas.

	Seasta	Neamhrialta	Roghnaíoch
Saoire			
Morgáiste			
Earraí grósaeireachta			
Solas agus teas			
Siamsaíocht			
Mótarcháin			
Peitreal			
Costais oideachais			
Bronntanais bhreithlæ			
Éadaí			
Árachas gluaisteáin			
Suibscríbhinn Netflix			
Bille gutháin			

- 2** Seo liosta caiteachais ó dhialann Katie don tseachtain seo caite. Léigh an liosta go cúramach agus freagair na ceisteanna a leanann é.

- Luan Cheannaigh mé earraí grósaeireachta ar €30 agus ticéad seachtaine don bhus scoile ar €25; d'ioc mé éarlais €150 le haghaidh thuras scoile m'iníne.
- Máirt Cheannaigh mé ticéad ceolchoirme ar €55 agus earraí eile grósaeireachta ar €12.75; bhí orm €90 a chaitheamh ar tháille dochtúra agus ar chógas.
- Céadaoin D'ioc mé an bille leictreachais ar €130 agus chaith mé €8 ar thacsáí.
- Déardaoin D'ioc mé €15 ar thirimghlanadh agus €35.50 eile ar earraí grósaeireachta; casadh cara orm gan choinne ar mo bhealach abhaile ón tsíopadóireacht; bheartaíomar ar chaifé agus cistí a bheith againn le chéile a chosain €9.50 orm; ba dheas iad na cistí agus bhí comhrá breá againn.
- Aoine Cheannaigh mé triomadóir éadaí nua a chosain €445; chlis ar an triomadóir a cheannaíomar 14 mhí ó shin; bhí caighdeán an triomadóra sin an-dona i ndáiríre agus nuair a chlis air bhí an baránta caite air. Níor bhí fhiú é a dheisiú.
- Satharn D'ioc mé €25 as táillí míosa rince ghaelaigh agus cheannaigh mé ticéid don phictiúrlann ar €27; chosain earraí grósaeireachta €110.52
- Domhnach Thug mé airgead póca €15 do na leanai; d'ioc mé €20 as táille iontrála do rás 10k a bheidh ar siúl gan mhoill.

(a) Sonraigh gach ceann de na hearraí seo a leanas ó dhialann Katie.

1	Sampla amháin de chaiteachas seasta	
2	Sampla amháin de chaiteachas neamhrialta	
3	Sampla amháin de chaiteachas roghnaíoch	
4	Earra amháin de chaiteachas caipitiúil	
5	Uair amháin a bhféadaí a rá go raibh bréagbharainneacht i gceist le ceannachán Katie	
6	Trí shampla de chaiteachas reatha	
7	Costas iomlán earraí grósaeireachta don tseachtaín	
8	Sampla amháin de thobcheannach	

(b) Cad a bhí i gceist ag Katie, dar leat, nuair a dúirt sí go raibh 'an baránta caite' agus í ag tagairt don triomadóir a bhí aici?

3 Cé a théann i bhfeidhm ar an airgead a chaitheann tú? Smaoinigh ar na daoine agus ar na rudaí a théann i bhfeidhm ar na cinntí caiteachais a dhéanann tú féin.

- (a)** Luaigh a laghad nó a mhéad a théann gach ceann de na nithe sa tábla thíos i bhfeidhm ar do chaiteachas. Úsáid scála 0–10, 0 = ní théann sé i bhfeidhm ar an gcaiteachas in aon chor 10 = téann sé i bhfeidhm go mór ar na cinntí caiteachais a dhéanaim.
- (b)** Tabhair míniú ar do fhreagra i ngach cás.
- (c)** Agus tú ag obair le comhpháirtí, cuir na nithe a théann i bhfeidhm ortsá i gcomparáid leis na nithe a théann i bhfeidhm ar do chomhpháirtí.
- (d)** Déan pobalbhreith sa rang féachaint cé na trí rud (nó daoine!) a théann i bhfeidhm ar chinntí caiteachais.

Rud/duine a théann i bhfeidhm	Do rátail féin (0–10)	Rátail do chomhpháirtí (0–10)	Dén trácht ar an gaoi a dtéann siad i bhfeidhm ar an airgead a chaitheann tú
Tuismitheoirí/caomhnóirí			
Baill eile teaghlaigh			
Cairde			
Daoine cáiliúla			
Na meáin chumarsáide (raidió/teilihfís/irisí, etc)			

Torthaí na pobalbhreithe sa rang: (i) _____, (ii) _____, (iii) _____.

- 4** Scrúdaigh an plean caiteachais seo do theaghlaich McGinty agus freagair na ceisteanna seo thíos.

	Eanáir	Feabhra	Márta	lomlán
Caiteachas seasta	€	€	€	€
Morgáiste	900	900	900	2,700
Árachas tí		420		420
Mótarcháin	190			190
Árachas gluaisteáin	555			555
<i>Fo-lomlán</i>				3,865
Caiteachas neamhrialta				
Earraí grósaeireachta	600	575	620	1,795
Solas agus teas	180		210	390
Guthán	50	110	50	210
Costais choinneála cairr	105	105	140	350
<i>Fo-lomlán</i>				2,745
Caiteachas roghnaíoch				
Siamsaíocht	150	150	150	450
Bronntanais	60		45	105
Saoirí			1,100	1,100
<i>Fo-lomlán</i>				1,655
Caiteachas lomlán				8,265

- (a)** Ríomh na fo-lomláin mhíosúla a bhaineann le caiteachas seasta, neamhrialta agus roghnaíoch.
Cuir do chuid freagraí isteach na boscaí scáthaithe.
- (b)** Ríomh an caiteachas lomlán míosúil.
- (c)** Mínigh dhá bhealach lena bhféadfadh teaghlaich McGinty an caiteachas seasta i mí Eanáir a laghdú.
-
-
-
-
-
-
-
-

- 5** Liostaigh ceithre réiteach ar róchaitheamh.

(a) _____

(b) _____

(c) _____

(d) _____

Plean Caiteachais Wilson (3.13 Téacsleabhar)

	EANÁIR	FEABHRA	MÁRTA	IOMLÁN
Seasta	€	€	€	€
Morgáiste	1,100	1,100	1,100	
Árachas tí		640		
Mótarcháin	190			
Árachas gluaisteáin	65	65	65	
Fo-ionlán				
Neamhrialta				
Costais teaghlaigh	870	870	870	
Solas agus teas	280		240	
Guthán	60	110	60	
Costais choinneála cairr	140	140	140	
Fo-ionlán				
Roghnaíoch				
Siamsaíocht	160	160	160	
Bronntanais	60		145	
Laethanta Saoire			1,500	
Fo-ionlán				
Caiteachas lomlán				

Caiteachas Teaghlaigh: féinmheasúnú

Tabhair le fios cén tuiscint atá agat ar na topaicí seo a leanas ach tic a chur leis an gcolún ceart i gcás gach ceann de na ráitis thíos.

Conas atá agat ó thaobh na foghlama de?

Uaine: Tuigim é seo go hiomlán.

Flannbhui: Tuigim an chuid is mó de seo, ach tá roinnt ceisteanna agam faoi.

Dearg: Tá sé ag dul dian orm é seo a thuiscint agus tá cúnamh de dhíth orm.

	Táim in ann...	Uaine	Flannbhui	Dearg
1	Caiteachas seasta' a shainmhíniú agus trí shampla de a liostáil.			
2	'Caiteachas neamhrialta' a shainmhíniú agus trí shampla de a liostáil.			
3	'Caiteachas roghnaíoch' a shainmhíniú agus trí shampla de a liostáil.			
4	Idirdhealú a dhéanamh idir caiteachas reatha agus caipitiúil ó thaobh teaghlaigh de agus dhá shampla de gach ceann díobh a thabhairt.			
5	An chúis a mhíniú a bhfuil sé tábhachtach tosaíocht a thabhairt do chineálacha áirithe caiteachais.			
6	Anailís a dhéanamh ar na hiarmhairtí diúltacha a bhaineann leis an iomarca tob-cheannaigh a dhéanamh.			
7	Cur síos a dhéanamh ar cad is 'bréagbharainneacht' ann agus mo thuiscint air sin a thaispeáint trí shampla ábhartha a thabhairt.			
8	Cur síos a dhéanamh ar cad is 'deischostas' ann agus mo thuiscint air sin a thaispeáint trí shampla ábhartha a thabhairt.			
9	Plé a dhéanamh ar an gcúis a bhfuil sé tábhachtach an deischostas a chur san áireamh agus cinntí ceannacháin á ndéanamh.			
10	Cén fáth a bhfuil sé tábhachtach go seiceálfadh teaghlaigh sonraisc agus billí sula n-íocfaí iad?			
11	Plean caiteachais a chur le chéile dom féin			
12	Plean caiteachais a chur le chéile don teaghlaigh.			
13	Cuntas a thabhairt ar thrí réiteach fhéideartha ar róchaitheamh teaghlaigh.			

Ná déan dearmad!

Caith síul siar ar an treoir meastacháin ag túis na caibidle seo. An aontaíonn nó an easaontaíonn tú le gach ceann de na ráitis sin anois? Ar tháinig aon athrú ar na freagraí a thug tú sula ndearna tú staidéar ar an topaic seo?

Caiteachas Teaghlaigh: Léaráid Tuairimí

Cruthaigh léaráid tuairimí, i do chóipleabhar nó ar líne, a dhéanann achoimre ar an eolas atá sa chaibidil seo.

Machnamh ag deireadh na caibidle

Tabharfaidh an múinteoir cóip den 'Machnamh ag deireadh na caibidle' duit. Lón don chaibidil seo í.

Caibidil 4 :

Pleanáil Airgeadais don Am atá le teacht

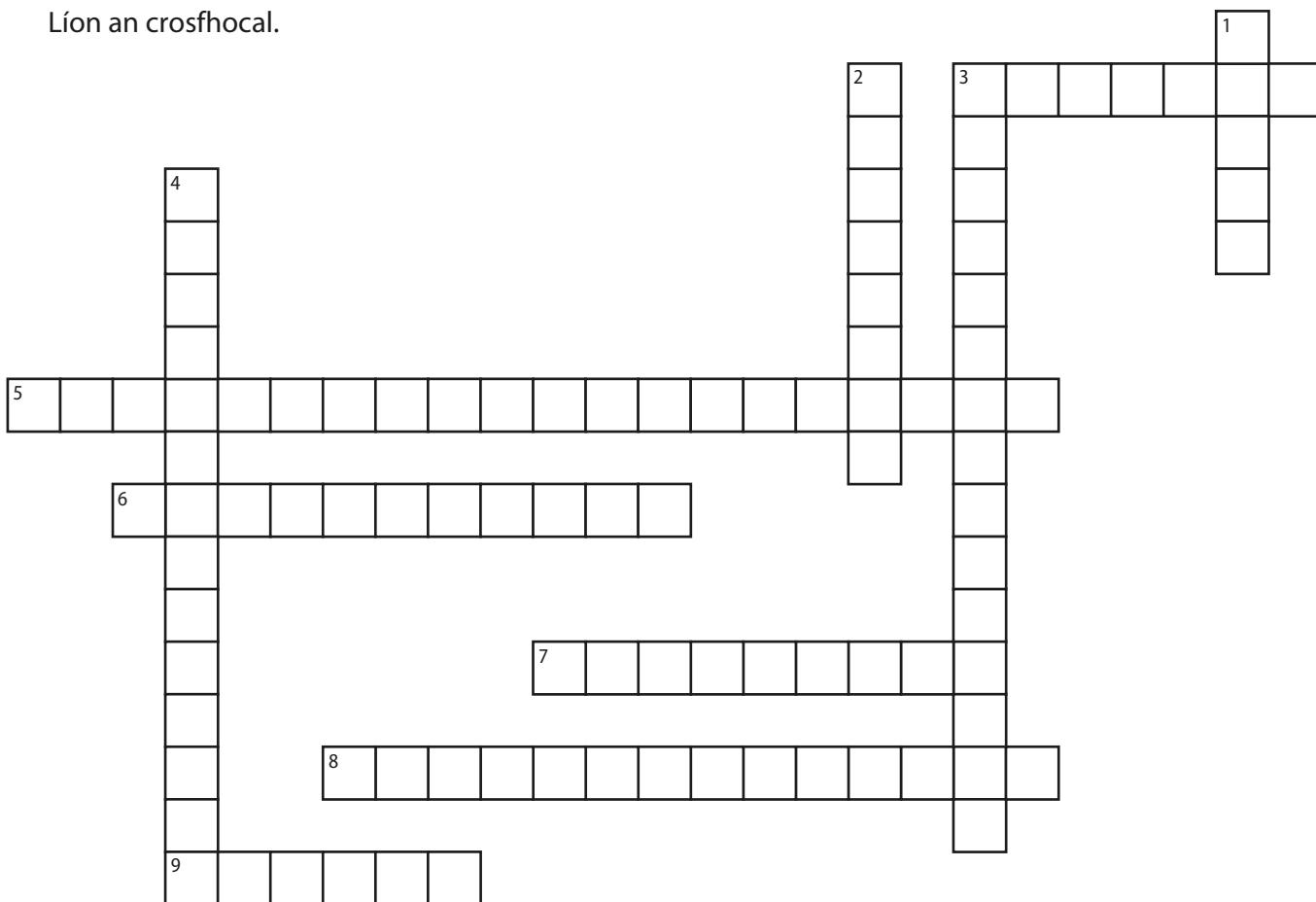
Tasc réamhfhoghlama

Léigh gach ráiteas agus tabhair le fios cibé a aontaíonn nó a easaontaíonn tú leis sna colúin sin atá ar thaobh na láimhe clé den tábla. Ach a mbeidh an chaibidil seo críochnaithe agat, léigh na ráitis sin arís agus tabhair freagra arís, ach sna colúin sin atá ar thaobh na láimhe deise an uair seo. Ar tháinig athrú ar do chuid freagraí?

Roimh staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo		Pleanáil Airgeadais don am atá le teacht		Tar éis staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo	
Aontaím	Easaontaím	Ráiteas		Aontaím	Easaontaím
		1	Téann gach duine trí thimthriall airgeadais phearsanta.		
		2	Téann gach duine trí an timthriall céanna airgeadais phearsanta.		
		3	Is próiseas leanúnach í pleanáil airgeadais toisc go gcaithfear í a athrú le himeacht ama ag brath ar chuínsí.		
		4	Is éard is eastát duine an áit a bhfuil cónaí air/uirthi.		
		5	Is ionann pleanáil airgeadais agus buiséadú.		
		6	Is é aois an duine an t-aon rud a théann i bhfeidhm ar a phleanáil airgeadais.		
		7	De réir mar a théann duine san aois is mó de dheis a bheidh aige airgead a choigilt (a chur i dtaisce).		
		8	Ní gá do dhuine tosú ag coigilt airgid nó go dtosaíonn sé ag obair.		
		9	Tá gach duine i dteideal pinsean scoir an stáit a fháil.		
		10	Is é an pinsean stáit an t-aon fhoinsé ioncaim a bheidh de dhíth ort nuair a éireoidh tú as an obair.		

Crosfhocal na bpriomhthéarmaí

Líon an crosfhocal.

Trasna

- 3 Ciste a n-íocann daoine isteach ann agus iad ag obair agus a bhfaigheann siad airgead as nuair a éiríonn siad as an obair (7)
- 5 Cuidíonn sé seo le daoine a riachtanais airgeadais a leasú/a chur in oiriúint ag tráthanna difriúla ina saol (10, 10)
- 6 Nithe a bhíonn de dhíth ar dhaoine chun maireachtála (11)
- 7 Caiteachas a chur in ord tábhachta (9)
- 8 Sraith céimeanna a dtéann duine tríothu i rith a shaoil (9, 5)
- 9 Gach rud atá i seilbh duine (6)

Síos

- 1 Cáipéis dlí ina mbíonn treoracha faoi na rudaí ba chóir a dhéanamh le hairgead pearsanta agus le cáipéisí tar éis do dhuine bás a fháil (5)
- 2 Pleanáil ioncaim agus caiteachais (8)
- 3 Cinneadh a dhéanamh faoina dtarlóidh do do chuid sealúchas tar éis do bháis (8, 7)
- 4 Daoine a bhraitheann ort ó thaobh airgid de (14)

Eochaircheisteanna

- 1** Líon isteach an tábla seo thíos chun na nithe a bhíonn de dhíth ar dhuine agus ba mhaith le duine ag gach céim dá thimthriall airgeadais phearsanta.

	Riachtanais	Nithe is mian linn
0-12		
Na déaga		
Na fichidí		
Na tríochaidí		
Na daichidí		
Na caogaidí		
Na seascaidí		
Am scoir		

- 2** Cruthaigh grafaic faisnéise, cur i láthair nó póstaer a thaispeánann na príomhchúinsí a chuirfidh isteach ar do phleanáil airgeadais i rith do shaoil.
- 3** Cuir tic ✓ leis an gcolún/na colúin chuí chun an uair a thalaíonn gach cineál pleanála airgeadais de ghnáth a thaispeáint.

	Na déaga	Na fichidí	Na tríochaidí	Na daichidí	Na caogaidí	Na seascaidí	Am scoir
Oideachas lánaimseartha							
Pleanáil eastáit							
Oideachas leanaí							
Pleanáil pinsin							
Pleanáil oidhreachta							
Árachas saoil							
Morgáiste a fháil							
Fiachas mic léinn a aisíoc							
Machnamh ar spriocanna scoir							

- 4** Líon an tábla thíos a liostaíonn na foinsí ioncaim agus na caiteachais is mó i rith do shaol. Ba chóir duit a chur san áireamh, freisin, an fáth a gcaithfidh tú airgead a choigilt agus mol cúis a mbeadh fiacha ort ag gach céim de do shaol

Tráth saoil	Foinsí ioncaim	Caiteachas	Cúiseanna le coigilt	Cúiseanna le fiachas
Na déaga				
Na fichidí				
Na tríochaidí				
Na daichidí				
Na caogaidí				
Na seascaidí				
Am scoir				

- 5** Déan idirdhealú idir pinsean stáit agus pinsean pearsanta.

- 6** Déan cur síos ar cad is toil ann.

- 7** Luagh dhá chúis ar chóir do dhuine uacht a dhéanamh.

- 8** Mínigh an téarma ‘pleanáil eastáit’.

Pleanáil Airgeadais don Am atá le teacht: féinmheasúnú

Tabhair le fios cén tuiscint atá agat ar na topaicí seo a leanas ach tic a chur leis an gcolún ceart i gcás gach ceann de na ráitis thíos.

Conas atá agat ó thaobh na foghlama de?

Uaine: Tuigim é seo go hiomlán.

Flannbhuí: Tuigim an chuid is mó de seo, ach tá roinnt ceisteanna agam faoi.

Dearg: Tá sé ag dul dian orm é seo a thuiscint agus tá cúnamh de dhíth orm.

	Táim in ann...	Uaine	Flannbhuí	Dearg
1	Timthriall airgeadais phearsanta a chur le chéile a léiríonn riachtanas airgeadais ag tráthanna difriúla de do shaol.			
2	Timthriall airgeadais phearsanta a chur le chéile chun pleanáil a dhéanamh do mo riachtanais airgeadais féin.			
3	Foinsí ioncaim agus samplaí de chaiteachas a aithint do thráthanna difiúla i mo shaol.			
4	Pleanáil eastáit a shainmhíniú.			
5	An tábhacht a bhaineann le huacht a dhéanamh a mhíniú.			
6	Na cúinsí difriúla a rachaidh i bhfeidhm ar mo phleanáil airgeadais a aithint agus a mhíniú.			
7	Míniú a thabhairt ar an tábhacht a bhaineann le coigilt/pleanáil a thosú a luaithe agus is féidir.			
8	Comhairle a chur ar dhaoine muinteartha scothaosta i dtaca leis an bpleanáil airgeadais ba chóir dóibh a dhéanamh bunaithe ar an tráth saoil ina bhfuil siad.			
9	Na hiarmhairtí a bhaineann le drochphleanáil airgeadais ag gach tráth den saol a mhíniú.			

Ná déan dearmad!

Caith síul siar ar an treoir meastacháin ag túis na caibidle seo. An aontaíonn nó an easaontaíonn tú le gach ceann de na ráitis sin anois? Ar tháinig aon athrú ar na freagraí a thug tú sula ndearna tú staidéar ar an topaic seo?

Pleanáil Airgeadais don Am atá le teacht: Léaráid Tuairimí

Cruthaigh léaráid tuairimí, i do chóipleabhar nó ar líne, a dhéanann achoimre ar an eolas atá sa chaibidil seo.

Machnamh ag deireadh na caibidle

Tabharfaidh an múinteoir cóip den 'Machnamh ag deireadh na caibidle' duit. Lón don chaibidil seo í.

Caibidil 5 ::

Buiséad Teaghlaigh

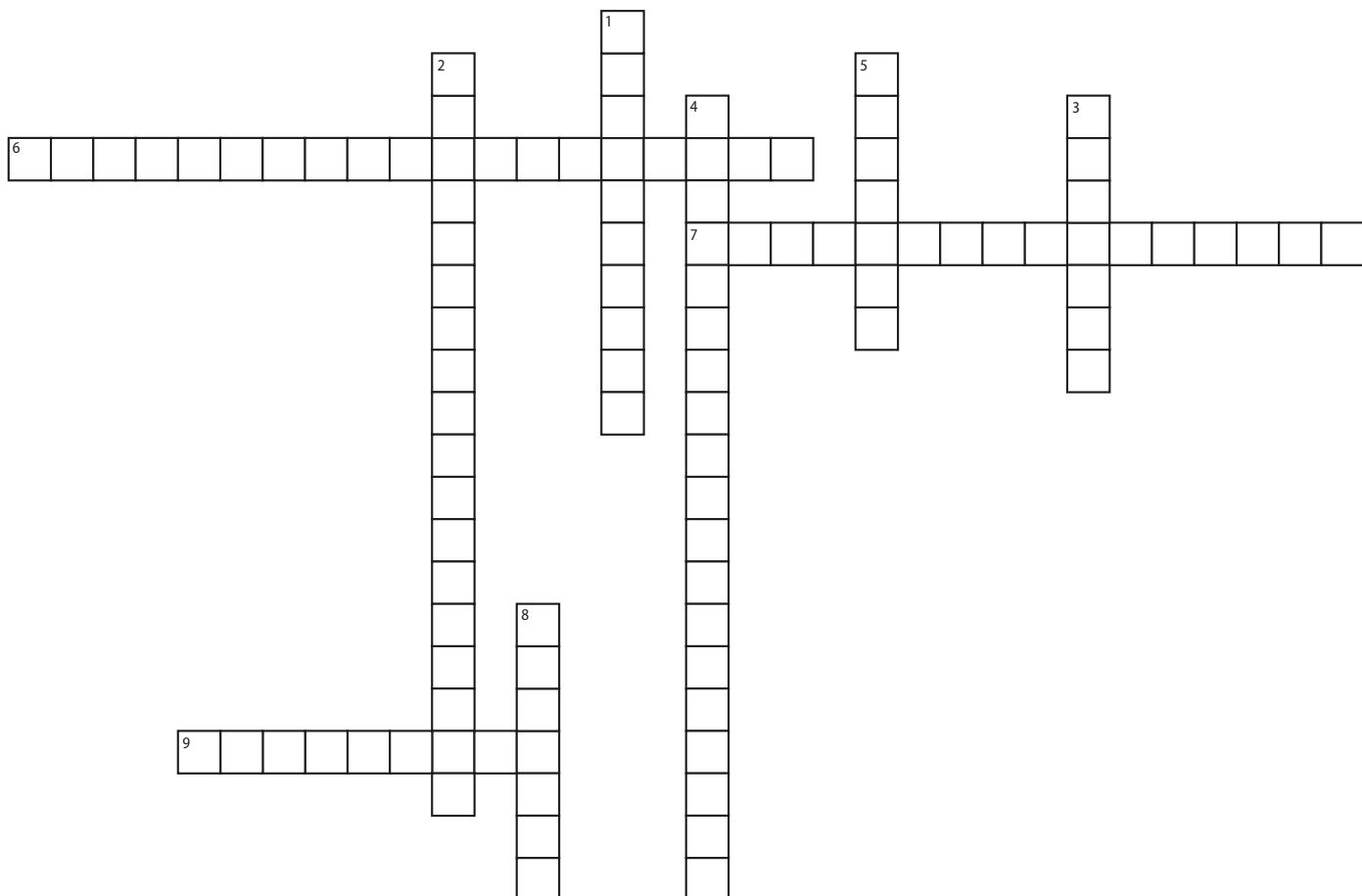
Tasc réamhfhoghlama

Léigh gach ráiteas agus tabhair le fios cibé a aontaíonn nó a easaontaíonn tú leis sna colúin sin atá ar thaobh na láimhe clé den tábla. Ach a mbeidh an chaibidil seo críochnaithe agat, léigh na ráitis sin arís agus tabhair freagra arís, ach sna colúin sin atá ar thaobh na láimhe deise an uair seo. Ar tháinig athrú ar do chuid freagraí?

Roimh staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo		Ioncam Teaghlaigh		Tar éis staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo	
Aontaím	Easaontaím	Ráiteas		Aontaím	Easaontaím
		1	Déanann buiséad cuntas de chaiteachas agus d'ioncam san am atá caite.		
		2	Beidh suimeanna beachta d'ioncam agus do chaiteachas i mbuiséad i gcónaí.		
		3	Níor chóir do dhaoine ná do theaghlaigh buiséad a chur le chéile ach amháin d'ócáidí faoi leith, e.g. an Nollaig, bainis, carr nua a cheannach.		
		4	Ach a gcuirtear le chéile é, seans nár mhór é a athrú nó a leasú.		
		5	Is é is glanairgead tirim ann an difríocht idir ioncam iomlán agus caiteachas iomlán.		
		6	Ríomhtar caiteachas iomlán ach caiteachas seasta agus caiteachas neamhrialta a shuimiú.		
		7	Bíonn barrachas ann nuair is mó an t-ioncam ná an caiteachas.		
		8	Más airde an caiteachas pleanálte ná an t-ioncam pleanálte, níor mhór do theaghlaigh an caiteachas a laghdú.		

Crosfhocal na bpriomhthéarmaí

Líon an crosfhocal.

Trasna

- 6** An t-airgead a bhíonn fágtha ón mí seo caite (7, 5, 7)
- 2** Tarlaíonn sé seo nuair is ionann an t-ioncam agus an caiteachas (7, 12)
- 7** Ioncam iomlán lúide caiteachas iomlán (11, 5)

Síos

- 1** Tuar nó buille faoi thuairim (10)
- 3** Tarlaíonn sé seo nuair is airde an caiteachas ná an t-ioncam (7)
- 4** Glanairgead tirim móide airgead tirim tosaigh (7, 5, 7)
- 5** Airgead a fháil, ón mbanc mar shampla, chun íoc as róchaitheamh (7)
- 8** Plean airgeadais a leagann amach an t-ioncam agus an caiteachas don am atá le teacht (7)
- 9** Tarlaíonn sé seo nuair is airde an t-ioncam ná an caiteachas (9)

Eochaircheisteanna

- 1** Cad is buiséad ann?

- 2** Leag amach trí chúis a gcuirfí buiséad teaghlaigh nó pearsanta le chéile.

(a) _____

(b) _____

(c) _____

- 3** Conas a ríomhann duine nó teaghlaigh glanairgead tirim agus buiséad á chur le chéile?

- 4** Cad is féidir a dhéanamh má bhíonn barrachas buiséid ann? Mol dhá rogha ar a laghad.

(a) _____

(b) _____

- 5** Cén chomhairle a chuirfeá ar dhuine a bhfuil easnamh sa bhuiséad aige/aici? Tabhair trí rogha ar a laghad.

(a) _____

(b) _____

(c) _____

- 6** Liostaigh trí chúis a mbeadh ar dhuine nó ar theaghlaich an buiséad a leasú.

(a) _____

(b) _____

(c) _____

- 7** I gcás gach ceann de na ceisteanna thíos ríomh na suimeanna atá in easnamh i dtaca le glanairgead tirim, airgead tirim tosaigh agus airgead tirim deiridh.

(a)	Eanáir	Feabhra	Márta	Aibreán	Iomlán
	€	€	€	€	€
Ioncam iomlán (A)	3,000	3,000	3,000	3,000	12,000
Caiteachas iomlán (B)	2,000	2,300	2,300	2,800	9,400
Glanairgead tirim (A–B)	1,000				
Airgead tirim tosaigh	200				200
Airgead tirim deiridh	1,200				

(b)	Bealtaine	Meitheamh	Iúil	Lúnasa	Iomlán
	€	€	€	€	€
Ioncam iomlán (A)	4,200	4,500	4,500	4,500	17,700
Caiteachas iomlán (B)	3,700	4,500	4,100	4,900	17,200
Glanairgead tirim (A–B)					
Airgead tirim tosaigh	500				
Airgead tirim deiridh					

(c)	Meán Fómhair	Deireadh Fómhair	Samhain	Nollaig	Iomlán
	€	€	€	€	€
Ioncam iomlán (A)	3,600	3,600	4,150	4,150	15,500
Caiteachas iomlán (B)	3,400	3,900	4,200	4,500	16,000
Glanairgead tirim (A–B)					
Airgead tirim tosaigh	150				
Airgead tirim deiridh					

- 8** Seo a leanas buiséad theaghlach Morgan le haghaidh ceithre mhí, Eanáir go hAibreán. Lón teimpléad glan an bhuiséid teaghláigh do theaghlach Morgan agus úsáid á baint agat as na suimeanna thíos. €350 atá san airgead tirim tosaigh.

Ioncam Pleanálte

- Tuilleann Jamie Morgan €2,800 glan gach mí agus tá sé ag súil le bónas €400 glan a fháil i mí Aibreáin.
- Tuilleann Jamie Morgan €2,300 glan gach mí agus is dóigh léi go dtiocfaidh laghdú €200 sa mhí air sin ón 1 Márta ar aghaidh.
- Táthar ag súil le sochar linbh €280 sa mhí.

Caiteachas pleanálte

- Tiocfaidh méadú €40 sa mhí ar an morgáiste tí €1,100 sa mhí ón 1 Feabhra ar aghaidh.
- €720 sa bhliain atá i bpréimh an árachais tí, agus bíonn sé iníochta gach mí ón 1 Eanáir ar aghaidh.
- Íocann teaghlach Morgan préimh árachais sláinte arb ionann é agus €110 sa mhí. Tiocfaidh méadú €35 sa mhí air sin ón 1 Aibreán amach.
- Is ionann costais teaghláigh agus €1,900 sa mhí, ach amháin i mí Eanáir, nuair a bheidh €400 breise i gceist.

- Úsáideann teaghlaigh Morgan córais iompair phoiblí chun dul chun na hoibre. Cosnaíonn ticéad traenach Jamie €155 sa mhí agus cosnaíonn ticéad bus Emer €95 sa mhí. Is dóigh leo, freisin, go gcaithfidh siad €40 ar thacsaí le haghaidh ceolchoirme i mí an Mhárta.
- Is dóigh leo gurbh ionann billí teasa agus solais agus €210 i mí Eanáir agus €175 i mí an Mhárta, agus go gcosnóidh ola teasa tí €400 i mí Feabhra.
- Is dóigh leo go gcaithfear €100 ar bhillí ghutháin líne talún i mí Feabhra agus i mí an Aibreáin. Anuas air sin, cosnóidh billí gutháin phóca €50 gach mí.
- Caithfear €150 ar bhrónntanais bhreithlae i mí Eanáir agus caithfear €200 orthu i mí an Aibreáin.
- Caithfear €480 ar shiamsaíocht gach mí, ach amháin i mí an Mhárta, nuair a chaithfear €320 breise ar thicéid cheolchoirme.
- Tá rún ag teaghlaigh Morgan imeacht as baile ar saoire deireadh seachtaire ar chostas €700. Ní mór dóibh éarlais €140 a íoc i mí Eanáir agus an t-iarmhéid a íoc i mí an Mhárta.

Buiséad Teaghlaigh Morgan

	Eanáir	Feabhra	Márta	Aibreán	Iomlán
	€	€	€	€	€
Ioncam Pleanálite					
Tuarastal Jamie Morgan					
Tuarastal Emer Morgan					
Sochar linbh					
Ioncam iomlán (A)					
Caiteachas pleanálte					
Seasta					
Morgáiste					
Árachas tí					
Árachas sláinte					
Fo-iomlán					
Neamhrialta					
Costais teaghlaigh					
Costais iompair					
Solas agus teas					
Guthán					
Fo-iomlán					
Roghnaíoch					
Bronntanais					
Siamsaíocht					
Saoire					
Fo-iomlán					
Caiteachas Iomlán (B)					
Glanairgead tirim (A-B)					
Airgead tirim tosaigh					
Airgead tirim deiridh					

- 9 Seo a leanas buiséad do theaghlach El Masri le haghaidh ceithre mhí, Eanáir fo hAibreán. Líon teimpléad glan an bhuiséid teaghlaigh do theaghlach El Masri agus úsáid á baint agat as na suimeanna thíos. €500 atá san airgead tirim tosaigh.

Ioncam Pleanálte

- Tuilleann Jamil El Masri €1,900 glan gach mí agus tá sé ag súil le bónas €300 glan a fháil i mí an Mhárta.
- Tuilleann May El Masri €2,100 glan gach mí agus is dóigh léi go dtiocfaidh méadú €150 sa mhí air sin ón 1 Feabhra ar aghaidh.
- Táthar ag súil le sochar linbh €420 sa mhí.
- Tá an teaghlach ag súil le hús €90 ar choigiltis a fháil i mí an Aibreáin.

Caiteachas pleanálte

- Tiocfaidh méadú €100 sa mhí ar an morgáiste tí €1,000 sa mhí ón 1 Márta ar aghaidh.
- €480 sa bhliain atá i bpréimh an árachais tí, agus bíonn sé iníoctha gach mí ón 1 Eanáir ar aghaidh.
- Íocann teaghlach El Masri préimh árachais sláinte arb ionann é agus €95 sa mhí. Tiocfaidh méadú €25 sa mhí air sin ón 1 Márta amach.
- Íocfaidh Jamil árachas gluaiseáin bliantúil €520 i mí Eanáir.
- Is ionann costais teaghlaigh agus €1,200 sa mhí, ach amháin i mí Feabhra, nuair a bheidh €500 breise i gceist.
- Meastar go gcosnóidh sé €120 sa mhí ar Jamil agus €80 sa mhí ar May carr a choinneáil.
- Meastar go mbeidh billí €170 i mí Eanáir agus €145 i mí an Mhárta chun íoc as solas agus as teas.
- Is dóigh leo go mbeidh orthu €450 a chaitheamh ar ola teasa tí i mí an Aibreáin.
- Is dóigh leo go gcaithfear €70 ar bhillí ghutháin líne talún i mí Feabhra agus i mí an Aibreáin. Anuas air sin, cosnóidh billí gutháin phóca €60 gach mí.
- Caithfear €80 ar bhrontanais bhreithlæ i mí Feabhra agus caithfear €110 orthu i mí an Aibreáin.
- Caithfear €350 ar shiamsaíocht gach mí, ach amháin i mí an Aibreáin, nuair a chaithfear €200 breise.
- Tá rún ag teaghlach El Masri imeacht as baile ar saoire ar chostas €1,700. Ní mór dóibh éarlais 30% a íoc i mí Eanáir agus an t-iarmhéid a íoc i mí an Aibreáin.

Buiséad Teaghlaigh El Masri

	Eanáir	Feabhra	Márta	Aibreán	lomlán
	€	€	€	€	€
Ioncam Pleanálite					
Tuarastal Jamil El Masri					
Tuarastal May El Masri					
Sochar linbh					
Ús ar choigiltis					
Ioncam lomlán (A)					
Caiteachas pleanálite					
<i>Seasta</i>					
Cíos an tí					
Árachas tí					
Árachas sláinte					
Árachas cairr					
Fo-lomlán					
<i>Neamhrialta</i>					
Costais teaghlaigh					
Costais choinneála cairr					
Solas agus teas					
Guthán					
Fo-lomlán					
<i>Roghnaíoch</i>					
Bronntanais					
Siamsaíocht					
Saoire					
Fo-lomlán					
Caiteachas lomlán (B)					
Glanairgead tirim (A-B)					
Airgead tirim tosaigh					
Airgead tirim deiridh					

- 10** Seo a leanas buiséad theaghlaigh Bradley le haghaidh ceithre mhí, Meán Fómhair go Nollaig. Líon teimpléad glan an bhuiséid teaghlaigh do theaghlaigh Bradley agus úsáid á baint agat as na suimeanna thíos. €620 atá san airgead tirim tosaigh.

Ioncam Pleanálite

- Tuilleann Fionn Bradley €2,200 glan sa mhí agus tá sé ag suíl le híocaíocht €200 as ragobair a fháil i mí na Samhna mar aon le híocaíocht bhónais €400 i mí na Nollag.
- Tuilleann Sophie Bradley €2,400 glan gach mí agus is dóigh léi go dtiocfaidh méadú €250 sa mhí air sin ón 1 Nollaig ar aghaidh.
- Táthar ag suíl le sochar linbh €280 sa mhí.

Caiteachas pleanálite

- Caitheann an teaghlaigh €1,050 sa mhí ar an morgáiste.
- Caitheann teaghlaigh Bradley €900 sa mhí ar chúram leanaí.
- €600 sa bhliain atá i bpréimh an árachais tí, agus bíonn sé iníoctha gach mí ón 1 Meán Fómhair ar aghaidh.

- Déanfaidh teaghlaich Bradley an ceadúnas teilifíse a athnuachan i mí Dheireadh Fómhair ar chostas €160.
- Is ionann costais teaghlaigh agus €1,350 sa mhí, ach amháin i mí na Nollag, nuair a bheidh €300 breise i gceist.
- Is dóigh leo go gcosnóidh sé €260 sa mhí an carr a choinneáil, agus go mbeidh €170 breise le híoc as seirbhísíú an chairr i mí na Samhna.
- Meastar go mbeidh billí €240 i mí Mheán Fómhair agus €320 i mí na Samhna chun íoc as solas agus as teas.
- Is dóigh leo go gcaithfear €55 ar bhillí ghutháin líne talún i mí Feabhra agus i mí an Aibreáin. Anuas air sin, cosnóidh billí gutháin phóca €50 gach mí.
- Beidh costais scoile €350 ann i mí Mheán Fómhair agus €100 ann i mí na Nollag.
- Cosnóidh bronntanais bhreithláe €60 i mí Mheán Fómhair, agus caithfear €430 ar bhronntanais na Nollag i mí na Nollag.
- Caithfear €380 ar shiamsaíocht gach mí, ach amháin i mí na Nollag, nuair a chaithfear €150 breise.
- Tá rún ag teaghlaich Bradley cuid den teach a athchóiriú i mí Dheireadh Fómhair ar chostas €2,100.

	Meán Fómhair	Deireadh Fómhair	Samhain	Nollaig	lomlán
	€	€	€	€	€
Ioncam Pleanáilte					
Tuarastal Fionn Bradley					
Tuarastal Sophie Bradley					
Sochar linbh					
Ioncam iomlán (A)					
Caiteachas Pleanáilte					
Seasta					
Morgáiste					
Costais chúraim leanáí					
Árachas tí					
Ceadúnas teilifíse					
Fo-iomlán					
Neamhrialta					
Costais teaghlaigh					
Costais choinneála cairr					
Solas agus teas					
Guthán					
Costais scoile					
Fo-iomlán					
Roghnaíoch					
Bronntanais					
Siamsaíocht					
Athchóiriú an tí					
Fo-iomlán					
Caiteachas lomlán (B)					
Glanairgead tirim (A–B)					
Airgead tirim tosaigh					
Airgead tirim deiridh					

Buiséad Teaghlaigh Bradley

11 Seo a leanas buiséad theaghlaigh Daly le haghaidh ceithre mhí, Meán Fómhair go Nollaig. Lón teimpléad glan an bhuiséid teaghlaigh do theaghlaigh Daly agus úsáid á bhaint agat as na suimeanna thíos. €240 atá san airgead tirim tosaigh.

Ioncam Pleanáilte

- Tuilleann Alan Daly €1,700 glan sa mhí.
- Tuilleann Naoise Daly €1,600 glan gach mí agus tá sí ag súil le bónas €500 a fháil i mí na Nollag.
- Tá an teaghlaigh ag súil le hús €250 ar choigiltis a fháil i mí Mheán Fómhair.
- Tá teaghlaigh Daly ag súil le hioncam €400 a fháil ó dhíbhinní i mí na Samhna.

Caiteachas pleanáilte

- Tá árasán ar cíos ag teaghlaigh Daly ar chostas míosúil €850.
- Íocann Alan cáin mhótair €190 i mí Mheán Fómhair.
- Cosnaíonn árachas cairr Naoise €600 gach bliain. Íocatar é sin go míosúil ó mhí Mheán Fómhair amach.
- Déanfaidh teaghlaigh Daly an ceadúnas teilihíse a athnuachan i mí Dheireadh Fómhair ar chostas €160.
- Is ionann costais teaghlaigh agus €1,100 sa mhí, ach amháin i mí na Nollag, nuair a bheidh €450 breise i gceist.
- Is dóigh leo go gcosnóidh sé €190 sa mhí carr a choinneáil, agus go mbeidh €150 breise le híoc as seirbhísíú cairr i mí Dheireadh Fómhair.
- Meastar go mbeidh billí €170 i mí Dheireadh Fómhair agus €260 i mí na Nollag ann chun íoc as solas agus as teas.
- Is dóigh leis an teaghlaigh go mbeidh orthu €380 a íoc as bille ola teasa tí i mí na Samhna.
- Is dóigh leo go gcaithfear €55 ar bhillí ghutháin líne talún i mí Feabhra agus i mí an Aibreáin. Anuas air sin, cosnóidh billí gutháin phóca €50 gach mí.
- Tá rún ag Alan cursa páirtaimseartha a thosú sa choláiste i mí Dheireadh Fómhair. Is dóigh leis go mbeidh air €400 a chaitheamh i mí Dheireadh Fómhair chun íoc as clárú agus as téacsleabhair. Tá sé ag buiséadú do chostais choláiste €100 i mí na Samhna agus i mí na Nollag araon.
- Cosnóidh bronntanais bhreithláe €80 i mí Mheán Fómhair, agus caithfear €350 ar bhrontanais na Nollag i mí na Nollag.
- Caithfear €270 ar shiamsaíocht gach mí, ach amháin i mí na Nollag, nuair a chaithfear €250 breise.
- Tá rún ag teaghlaigh Daly dul ar saoire ghairid i mí na Nollag a chosnóidh €800.

Buiséad Teaghlaigh Daly

	Meán Fómhair	Deireadh Fómhair	Samhain	Nollaig	Iomlán
	€	€	€	€	€
Ioncam Pleanálite					
Tuarastal Alan Daly					
Tuarastal Naoise Daly					
Ús ar choigiltis					
Díbhinní					
Ioncam iomlán (A)					
Caiteachas pleanálite					
<i>Seasta</i>					
Cíos an tí					
Mótarcháin					
Árachas gluaisteáin					
Ceadúnas teilihíse					
Fo-iomlán					
<i>Neamhrialta</i>					
Costais teaghlaigh					
Costais choinneála cairr					
Solas agus teas					
Guthán					
Costais oideachais					
Fo-iomlán					
<i>Roghnaíoch</i>					
Siamsaíocht					
Bronntanais agus féiríní					
Saoire					
Fo-iomlán					
Caiteachas iomlán (B)					
Glanaírgead tirim (A–B)					
Airgead tirim tosaigh					
Airgead tirim deiridh					

- 12** Seo a leanas buiséad theaghlaigh Long le haghaidh ceithre mhí, Bealtaine go Lúnasa. Líon teimpléad glan an bhuiséid teaghlaigh do theaghlaigh Long agus úsáid á baint agat as na suimeanna thíos. €380 atá san airgead tirim tosaigh.

Ioncam Pleanálite

- Tuilleann Brendan Long €3,100 glan sa mhí.
- Tá Deirdre Long ag súil le €1,600 glan sa mhí a thuilleamh agus go bhfaighidh sí ardú pá €50 sa mhí ón 1 lúil amach.
- Táthar ag súil le sochar linbh €560 sa mhí.
- Níl carr de dhíth ar Dheirdre a thuilleadh agus tá rún aici í a dhíol. Tá sí ag súil le €2,800 a fháil uirthi nuair a dhíolfaidh sí i mí na Bealtaine í.

Caiteachas pleanáilte

- Cosnaíonn an morgáiste €1,300 sa mhí.
- Caitheann teaghlaich Long €1,100 sa mhí ar chúram leanaí.
- €480 sa bhliain atá i bpréimh an árachais tí, agus bíonn sé iníochta gach mí ón 1 Bealtaine ar aghaidh.
- Íocann teaghlaich Morgan préimh árachais sláinte arb ionann é agus €110 sa mhí. Tiocfaidh méadú €10 sa mhí air sin ón 1 lúil amach.
- Íocfaidh Brendan árachas gluaisteáin bliantúil €560 i mí Lúnasa.
- Is ionann costais teaghlaigh agus €1,700 sa mhí, ach amháin i mí lúil, nuair a bheidh €400 níos lú i gceist.
- Is dóigh leo go gcosnóidh sé €180 sa mhí carr a choinneáil, agus go mbeidh €130 breise le híoc as seirbhísíú cairr i mí an Mheithimh.
- Meastar go mbeidh billí €140 i mí na Bealtaine agus €110 i mí lúil ann chun íoc as solas agus as teas.
- Is dóigh leo go gcaithfear €60 ar bhillí ghutháin líne talún i mí na Bealtaine agus i mí lúil. Anuas air sin, cosnóidh billí ghutháin phóca €80 gach mí.
- Cosnóidh éidí agus leabhair scoile €160 i mí lúil agus i mí Lúnasa araon. Meastar go mbeidh costais bhrefise scoile €200 le híoc i mí Lúnasa.
- Caithfear €70 ar bhrónntanais bhrefhlae i mí na Bealtaine agus caithfear €90 orthu i mí an Mheithimh.
- Caithfear €400 ar shiamsaíocht gach mí, ach amháin i mí lúil, nuair a chaithfear €350 breise.
- Tá rún ag teaghlaich Long dul ar saoire le chéile i mí lúil ar chostas iomlán €3,700. Ní mór dóibh éarlais €700 a íoc i mí na Bealtaine agus an t-iarmhéid a íoc i mí lúil.

Buiséad Teaghlaigh Long

	Bealtaine	Meitheamh	Lúil	Lúnasa	Iomlán
	€	€	€	€	€
Ioncam Pleanáilte					
Tuarastal Brendan Long					
Tuarastal Dheirdre Long					
Sochar linbh					
Ioncam eile					
Ioncam iomlán (A)					
Caiteachas Pleanáilte					
<i>Seasta</i>					
Morgáiste					
Costais chúraim leanaí					
Árachas tí					
Árachas sláinte					
Árachas gluaisteáin					
Fo-iomlán					
<i>Neamhrialta</i>					
Costais teaghlaigh					
Costais choinneála cairr					
Solas agus teas					
Guthán					
Costais scoile					
Fo-iomlán					
<i>Roghnaíoch</i>					
Bronntanais					
Siamsaíocht					
Saoire					
Fo-iomlán					
Caiteachas Iomlán (B)					
Glanairgead tirim (A-B)					
Airgead tirim tosaigh					
Airgead tirim deiridh					

- 13** Seo a leanas buiséad theaghlach Kneussberg le haghaidh ceithre mhí, Eanáir go hAibreán. Lín teimpléad glan an bhuiséid teaghlaigh do theaghlach Kneussberg agus úsáid á baint agat as na suimeanna thíos. €600 atá san airgead tirim tosaigh.

Ioncam Pleanálte

- Tuilleann Julia Kneussberg €1,100 sa mhí.
- Táthar ag súil le sochar linbh €280 sa mhí.
- Faigheann an teaghlach forlónadh ioncam teaghlaigh €300 sa mhí.

Caiteachas pleanálte

- €360 sa bhliain atá i bpréimh an árachais tí, agus bíonn sé iníocha gach mí ón 1 Eanáir ar aghaidh.
- Ní mór an ceadúnas teilifíse a athnuachan i mí an Mhárta ar chostas €160.
- Ní mór do theaghlach Kneussberg €100 sa mhí a aisíoc ar iasacht atá acu. Beidh an iasacht glanta ag deireadh mhí an Mhárta.
- Is ionann costais teaghlaigh agus €800 sa mhí, ach amháin i mí Eanáir, nuair a bheidh €50 breise i gceist.
- Caitheann teaghlach Kneussberg €80 sa mhí ar chórais iompair phoiblí.
- Is dóigh leo gurbh ionann billí teasa agus solais agus €130 i mí Eanáir agus €110 i mí an Mhárta, agus go gcosnóidh ola teasa tí €220 i mí Feabhra.
- Cosnóidh billí gutháin phóca €30 ar an teaghlach gach mí.
- Caithfear €30 ar bhronntanais bhreithlae i mí Eanáir agus caithfear €25 orthu i mí an Aibreáin.
- Caithfear €90 sa mhí ar shiamsaíocht.
- Tá rún ag teaghlach Kneussberg imeacht as baile ar saoire i mí Aibreáin ar chostas €400.

Buiséad Teaghlaigh Kneussberg

	Eanáir	Feabhra	Márta	Aibreán	Iomlán
	€	€	€	€	€
Ioncam Pleanálte					
Julia Kneussberg					
Sochar linbh					
Forlónadh ioncam teaghlaigh					
Ioncam iomlán (A)					
Caiteachas Pleanálte					
Seasta					
Árachas tí					
Ceadúnas Teilifíse					
Aisíocaíochtaí lasachta					
Fo-iomlán					
Neamhrialta					
Costais teaghlaigh					
Costais iompair					
Solas agus teas					
Guthán					
Fo-iomlán					
Roghnaíoch					
Bronntanais bhreithlae					
Siamsaíocht					
Saoire					
Fo-iomlán					
Caiteachas Iomlán (B)					
Glanairgead tirim (A-B)					
Airgead tirim tosaigh					
Airgead tirim deiridh					

An buiséad maith é seo do theaghlach Kneussberg i bhfianaise na gcúinsí a bhaineann leo? Tabhair dhá chúis chun tacú le do fhreagra.

14**Buiséad Teaghlaigh Wilson (5.5 Téacsleabhar)**

	Ceann Bunaidh				Ceann Leasaithe			
	EAN	FEABH	MÁRTA	IOMLÁN	EAN	FEABH	MÁRTA	IOMLÁN
IONCAM PLEANÁILTE	€	€	€	€	€	€	€	€
James Wilson – Tuarastal	1,700	1,700	1,700	5,100				
Louise Wilson – Tuarastal	1,900	1,900	1,900	5,700				
Sochar linbh	420	420	420	1,260				
Ús								
Ioncam iomlán	4,020	4,020	4,020	12,060				
CAITEACHAS PLEANÁILTE								
Seasta								
Morgáiste	1,100	1,100	1,100	3,300				
Árachas tí		640		640				
Mótarcháin	190			190				
Árachas gluaisteáin	65	65	65	195				
Fo-iomlán	1,355	1,805	1,165	4,325				
Neamhrialta								
Costais teaghlaigh	870	870	870	2,610				
Solas agus teas	280		240	520				
Guthán	60	110	60	230				
Costais choinneála cairr	140	140	140	420				
Fo-iomlán	1,350	1,120	1,310	3,780				
Roghnaíoch								
Siamsaíocht	160	160	160	480				
Bronntanais	60		145	205				
Saoirí			1,500	1,500				
Fo-iomlán	220	160	1,805	2,185				
Coilgiltis								
CAITEACHAS IOMLÁN	2,925	3,085	4,280	10,290				
Glanaigead tirim	1,095	935	(260)	1,770				
Airgead tirim tosaigh	150	1,245	2,180	150				
Airgead tirim deiridh	1,245	2,180	1,920	1,920				

15 Seo thíos an buiséad bunaíd agus teimpléad do bhuiséad leasaithe do theaghlach Dunne ó lúil go Meán Fómhair. Tar éis an chéad bhuiséad a chur le chéile, tugadh ardú céime do Alex Dunne agus tháinig méadú ar a thuarastal bliantúil ón 1 lúil. Bheartaigh Emma Dunne ar a post a roinnt agus ar fhillleadh ar an gcoláiste go páirtaimseartha. Bheartaigh teaghlach Dunne ar an mbuiséad a leasú de bharr na gcúinsí athraithe sin. Éilítéar ort an buiséad leasaithe a dhéanamh amach agus na nithe seo a leanas á nglacadh san áireamh agat:

- Tuarastal bliantúil nua €48,000 Alex Dunne, a bheidh sé a fháil gach mí ó mhí lúil ar aghaidh.
- Beidh Emma Dunne ag roinnt a poist ón 1 lúil agus déanfar a tuarastal a laghdú 50% ón dáta sin amach.
- Táthar ag súil go dtiocfaidh laghdú 5% ar aisíocaíochtaí an mhorgáiste ó mhí Lúnasa amach.
- Tiocfaidh laghdú 60% ar chostais chúraim leanaí ó mhí lúil amach.
- Méadófar an t-árachas bliantúil go €960, agus beidh sé le híoc gach mí ón 1 lúil amach.
- Tiocfaidh méadú 15% sa mhí ar chostais teaghlach ón 1 lúil amach.
- Tiocfaidh méadú €55 sa mhí ar chostais choinneála an chairr ón 1 lúil amach.
- Beidh táillí coláiste €1,500 Emma le híoc i mí Mheán Fómhair.
- Tiocfaidh méadú 25% sa mhí ar chostais siamsaíochta ón 1 lúil amach.
- Caithfidh teaghlach Dunne €2,600 ar shaoire don teaghlach. Ní mór dóibh éarlais €800 a íoc i mí lúil agus an t-iarmhéisid a íoc i mí Lúnasa.
- Tá rún ag an teaghlach ceiliúradh mór teaghlaigh a bheith acu i mí Mheán Fómhair, ar a gcaithfidh siad €900.
- Ní thiocfaidh aon athrú ar an ioncam ná ar an gcaiteachas eile.

(a) Cé mhéad a bhí teaghlach Dunne ag súil lena choigilt sna trí mhí de réir an chéad bhuiséid?

(b) Bunaithe ar an mbuiséad leasaithe, an bhfuil an iomad airgid á chaitheamh ag teaghlach Dunne, dar leat? Tabhair cúis le do fhreagra.

(c) Luaigní dhá shlí faoi leith lena bhféadfadh teaghlach Dunne an buiséad leasaithe a fheabhsú chun cúinsí airgid a fheabhsú.

Buiséad Teaghlaigh Dunne

	Bunaidh				Leasaithe			
	Iúil	Lúnasa	Meán Fómhair	Iomlán	Iúil	Lúnasa	Meán Fómhair	Iomlán
Ioncam Pleanáilte	€	€	€	€	€	€	€	€
Tuarastal Alex Dunne	3,000	3,000	3,000	9,000				
Tuarastal Emma Dunne	2,600	2,600	2,600	7,800				
Sochar linbh	560	560	560	1,680				
Ioncam iomlán (A)	6,160	6,160	6,160	18,480				
Caiteachas pleanáilte								
<i>Seasta</i>								
Morgáiste	1,200	1,200	1,200	3,600				
Costais chúraim leanaí	1,100	1,100	1,100	3,300				
Árachas	60	60	60	180				
Fo-iomlán	2,360	2,360	2,360	7,080				
<i>Neamhrialta</i>								
Costais teaghlaigh	1,600	1,600	1,600	4,800				
Costais choinneála cairr	130	130	130	390				
Costais oideachais		470		470				
Solas agus teas	190		120	310				
Guthán	115	60	115	290				
Fo-iomlán	2,035	2,260	1,965	6,260				
<i>Roghnaíoch</i>								
Bronntanais		75		75				
Siamsaíocht	600	600	600	1,800				
Saoire								
Ceiliúradh teaghlaigh								
Fo-iomlán	600	675	600	1,875				
Caiteachas iomlán (B)	4,995	5,295	4,925	15,215				
Glanairgead tirim (A-B)	1,165	865	1,235	3,265				
Airgead tirim tosaigh	700	1,865	2,730	700				
Airgead tirim deiridh	1,865	2,730	3,965	3,965				

16 Seo thíos an buiséad bunaíd agus teimpléad do bhuiséad leasaithe do theaghlach Conway ó Eanáir go Mártá. Tar éis an chéad bhuiséad a chur le chéile, fuair Michael Conway amach go raibh gnó a fhostóra le dúnadh agus go mbrisí gach fostáí as a bpost ag deireadh mhí Eanáir. Bheartaigh teaghlaigh Conway ar an mbuiséad teaghlaigh a leasú de bharr na gcúinsí athraithe sin. Éilítéar ort an buiséad leasaithe a dhéanamh amach agus na nithe seo a leanas á nglacadh san áireamh agat:

- I mí Eanáir amháin a gheobhaidh Michael Conway pá. Ach a mbeidh sé difhostaithe, gheobhaidh sé íocaíocht cuardaitheora poist €872 sa mhí.
- Méadódidh Rebecca Conway a cuid uaireanta oibre agus tá sí ag súil le híocaíocht €450 as ragobair i mí Feabhra agus i mí an Mhárta.
- Beartaíonn teaghlaigh Conway ar cheann amháin de chairr an teaghlaigh a dhíol agus tá siad ag súil le €7,000 a fháil i mí an Mhárta as díol na feithicle sin.
- Chomhaontaigh teaghlaigh Conway a gcuid aisíocaíochtaí morgáiste a mhéadú 5% ón 1 Eanáir. Bheartaigh siad, freisin, ar íocaíocht aonuaire bhirese €2,500 a íoc leis an morgáiste i mí an Mhárta.
- Laghdófar an t-árachas bliantúil go €840, agus beidh sé le híoc gach mí ón 1 Eanáir amach.
- Tiocfaidh méadú 10% sa mhí ar chostais teaghlaigh ón 1 Feabhra amach.
- Tiocfaidh laghdú €65 sa mhí ar chostais choinneála an chairr ón 1 Feabhra amach.
- Tiocfaidh méadú 15% sa mhí ar chostais siamsaíochta ón 1 Eanáir amach.
- Bheartaigh teaghlaigh Conway ar €3,000 a chaitheamh ar athchóiriú an tí i mí an Mhárta.
- Ní thiocfaidh aon athrú ar an ioncam ná ar an gcaiteachas eile.

(a) Sa chéad bhuiséad, luaigh mí inar mó an t-ioncam pleánalite ná an caiteachas pleánalite.

(a) Cé mhéad a bhí teaghlaigh Conway ag súil lena choigilt sna trí mhí de réir an chéad bhuiséid?

(c) I bhfianaise na gcúinsí athraithe, pléigh cinneadh theaghlach Conway maidir le híocaíochtaí breise a dhéanamh leis an morgáiste agus airgead a chaitheamh ar athchóiriú an tí. Pléigh na buntáistí agus na míbhuntáistí gearrthéarmacha agus fadtéarmacha mar aon leis na costais airgeadais agus na deischostais atá i gceist. An cinntí maithe iad sin, dar leat? Tabhair údar le do chuid freagraí.

Buiséad Teaghlaigh Conway

	Bunaidh				Leasaithe			
	Ean	Feabh	Márta	Iomlán	Ean	Feabh	Márta	Iomlán
Ioncam Pleanálite	€	€	€	€	€	€	€	€
Ioncam Michael Conway	2,600	2,600	2,600	7,800				
Pá Rebecca Conway	1,400	1,400	1,400	4,200				
Sochar linbh	240	240	240	720				
Ioncam eile								
Ioncam iomlán (A)	4,240	4,240	4,240	12,720				
Caiteachas pleanálite								
<i>Seasta</i>								
Morgáiste	1,000	1,000	1,000	3,000				
Costais chúraim leanaí	750	750	750	2,250				
Árachas	90	90	90	270				
Fo-iomlán	1,840	1,840	1,840	5,520				
<i>Neamhrialta</i>								
Costais teaghlaigh	1,100	1,100	1,100	3,300				
Costais choinneála cairr	150	150	150	450				
Solas agus teas		220		220				
Guthán	50	50	50	150				
Fo-iomlán	1,300	1,520	1,300	4,120				
<i>Roghnaíoch</i>								
Bronntanais		55		55				
Siamsaíocht	400	400	400	1,200				
Saoire								
Fo-iomlán	400	455	400	1,255				
Caiteachas iomlán (B)	3,540	3,815	3,540	10,895				
Glanairgead tirim (A-B)	700	425	700	1,825				
Airgead tirim tosaigh	350	1,050	1,475	350				
Airgead tirim deiridh	1,050	1,475	2,175	2,175				

Ceacht meaitseála

Meaitseáil an cur síos (a bhfuil uimhir leis) leis na focail nó na habairtíni (a bhfuil litreacha leo) sa tábla thíos. Breac síos do chuid freagraí sa ghreille.

1	Plean airgeadais a leagann amach ioncam agus caiteachas san am atá le teacht	A	Barrachas buiséid
2	Is lú an t-ioncam ná an caiteachas	B	Glanairgead tirim
3	Airgead a chaitheamh ar earraí riachtanacha ar dtús	C	Buiséad
4	Is mó an t-ioncam ná an caiteachas	D	Airgead tirim tosaigh
5	Ioncam ionmlán lúide caiteachas ionmlán	E	Buiséad comhardaithe
6	An t-airgead atá fágtha ón mí seo caite	F	Easnamh sa bhuiséad
7	Is ionann go díreach an t-ioncam agus an caiteachas	G	Airgead tirim deiridh

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Líon na bearnaí

Úsáid na focail atá sa bhosca thíos chun na bearnaí a líonadh. Aon uair amháin a úsáidtear gach focal.

caiteachas barrachas mí easnamh buiséad glan iasacht
fo-ionmláin ionmláin roghnaíoch tosaigh ioncaim

Tá _____ á chur le chéile ag Moira dá teaghlaich do na chéad trí mhí sa bhliain.

Déanann sí meastachán ar dtús i dtaobh an _____ ionmlán gach mí. Ansin déanann sí meastacháin i dtaobh an chaiteachais sheasta, neamhrialta agus _____ do gach mí agus ríomhann sí _____ do gach cineál caiteachais. Cuireann sí na trí fho-ionmlán sin le chéile agus déanann sí meastachán i dtaobh an chaitheachais _____ do gach mí.

Ansin, ríomhann Moira an t-airgead tirim _____ do gach mí ach an _____ ionmlán a bhaint den ioncam ionmlán. Cuireann sí airgead tirim _____ (arb é atá ann an t-airgead a bhíonn ar fáil ag túis gach míosa) leis an nglanairgead tirim chun an t-airgead tirim deiridh a dhéanamh do gach _____.

Más airde an t-ioncam ná an caiteachas, beidh _____ buiséid ag Moira. Ar an láimh eile, más ísle an t-ioncam ná an caiteachas beidh _____ i mbuiséad Moira. Má tharlaíonn sé sin, tig léi an t-ioncam a mhéadú, an caiteachas a laghdú nó airgead a fháil ar _____.

Buiséid Teaghlaigh: féinmheasúnú

Tabhair le fios cén tuiscint atá agat ar na topaicí seo a leanas ach tic a chur leis an gcolún ceart i gcás gach ceann de na ráitis thíos.

Conas atá agat ó thaobh na foghlama de?

Uaine: Tuigim é seo go hiomlán.

Flannbhui: Tuigim an chuid is mó de seo, ach tá roinnt ceisteanna agam faoi.

Dearg: Tá sé ag dul dian orm é seo a thuiscint agus tá cúnamh de dhíth orm.

	Táim in ann...	Uaine	Flannbhui	Dearg
1	'Buiséad' a shainmhíniú.			
2	Míniú a thabhairt ar chuíg chúis a gcuireann duine nó teaghlaigh buiséad le chéile.			
3	Glanairgead tirim a ríomh ó shuimeanna áirithe.			
4	Glanairgead tosaigh agus deiridh a ríomh ó shuimeanna áirithe.			
5	A dhéanamh amach cibé an bhfuil barrachas nó easnamh buiséid nó buiséad comhardaithe ann.			
6	Buiséad pearsanta agus buiséad teaghlaigh a chur le chéile.			
7	Anailís a dhéanamh ar bhuiséad i scríbhinn agus ar ghraf.			
8	Moladh a dhéanamh maidir leis an gcaoi a rachfaí i ngleic le heasnamh sa bhuiséad.			
9	Úsáidí difriúla do bharrachas buiséid a mholadh.			
10	Buiséad leasaithe a chur le chéile mar thoradh ar chuínsí athraithe i gcás duine nó teaghlaigh.			

Ná déan dearmad!

Caith súil siar ar an treoir meastacháin ag túis na caibidle seo. An aontaíonn nó an easaontaíonn tú le gach ceann de na ráitis sin anois? Ar tháinig aon athrú ar na freagraí a thug tú sula ndearna tú staidéar ar an topaic seo?

Buiséid Teaghlaigh: Léaráid Tuairimí

Cruthaigh léaráid tuairimí, i do chóipleabhar nó ar líne, a dhéanann achoimre ar an eolas atá sa chaibidil seo.

Machnamh ag deireadh na caibidle

Tabharfaidh an múinteoir cóip den 'Machnamh ag deireadh na caibidle' duit. Lón don chaibidil seo í.

Caibidil 6 :

Ioncam agus Caiteachas a Thaifeadadh

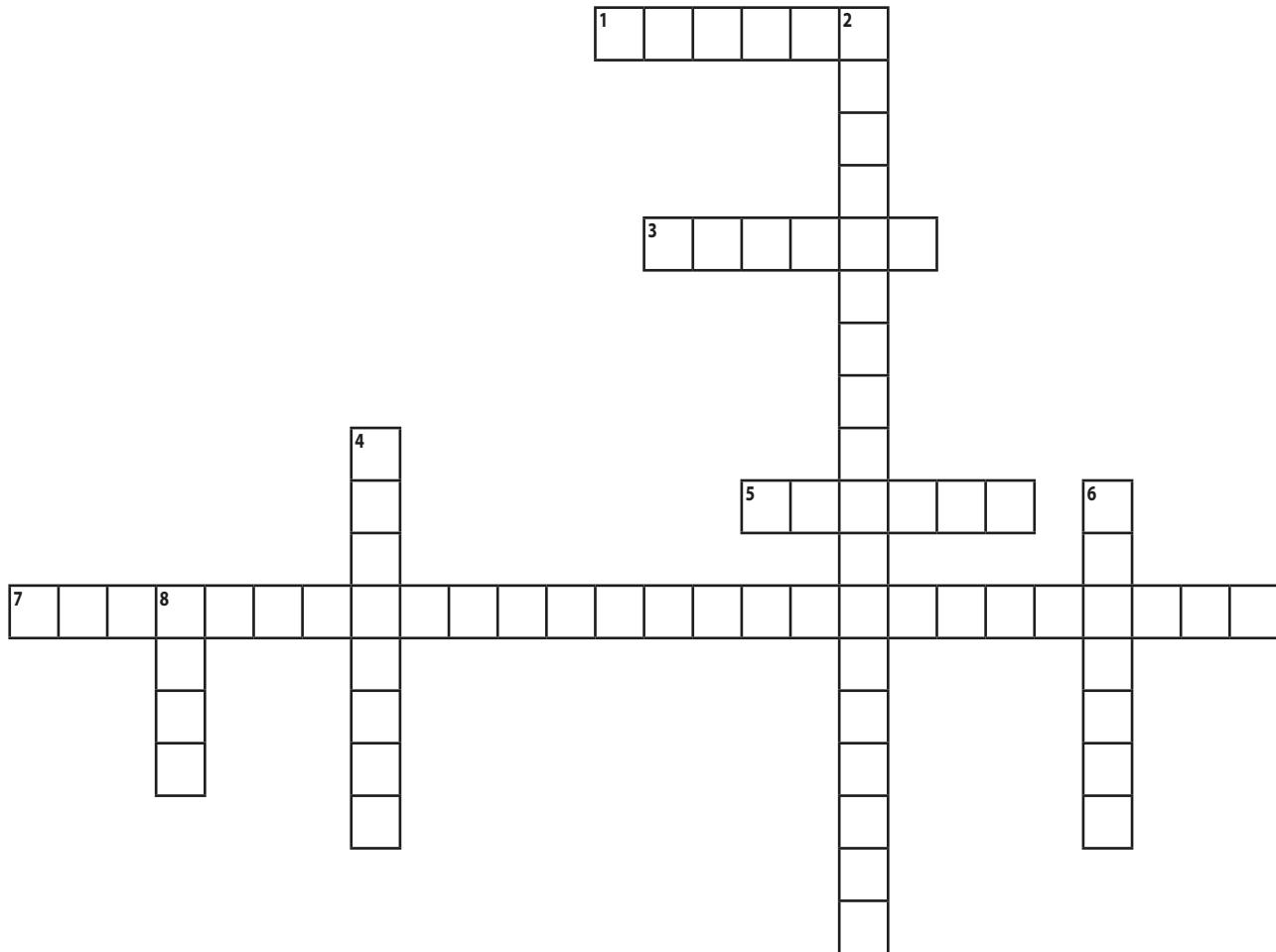
Tasc réamhfhoghlama

Léigh gach ráiteas agus tabhair le fios cibé a aontaíonn nó a easaontaíonn tú leis sna colúin sin atá ar thaobh na láimhe clé den tábla. Ach a mbeidh an chaibidil seo críochnaithe agat, léigh na ráitis sin arís agus tabhair freagra arís, ach sna colúin sin atá ar thaobh na láimhe deise an uair seo. Ar tháinig athrú ar do chuid freagraí?

Roimh staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo		Ioncam Teaghlaigh		Tar éis staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo	
Aontaím	Easaontaím	Ráiteas		Aontaím	Easaontaím
		1	Déanfar leabhar miondealaithe airgid a ullmhú sula ndéanfar buiséad teaghlaigh.		
		2	Bíonn: Bog spás amháin ar chlé taifead i leabhar miondealaithe airgid ar an airgead a fhraigheann agus a chaitheann teaghlaich.		
		3	Is ionann buiséad teaghlaigh agus leabhar miondealaithe airgid i gcónai.		
		4	Bíonn taifead ar thaobh an dochair ar an airgead a thagann isteach sa teaghlaich.		
		5	Bíonn dhá thaobh i gcónai ar T-chuntas.		
		6	Is é an t-íocaí an duine nó an eagraíocht a dhéanann an íocaíocht.		
		7	Bíonn an t-iarmhéid tosaigh i leabhar miondealaithe airgid ar thaobh an dochair i gcónai.		
		8	Tá an t-iarmhéid tosaigh i leabhar miondealaithe airgid cosúil leis an tsuim airgid tosaigh i mbuiséad teaghlaigh.		
		9	Is ionann rótharraingt bhainc agus iasacht fhadtréimhseach.		

Crosfhocal na bpriomhthéarmaí

Líon an crosthocal.

Trasna

- 1** An taobh den chuntas ina ndéantar taifead ar airgead a chaitear (6)
 - 3** An taobh den chuntas ina ndéantar taifead ar airgead a fhaightear (6)
 - 5** An colún ina gcuirtear nóta faoin duine nó faoin ngnólacht óna bhfuarthas airgead nó lenar íocadh airgead (6)
 - 7** Cuntas a úsáidtear chun taifead a choinneáil ar an airgead go léir a fhaightear agus a chaitear (7, 13, 6)

Síos

- 2** Socrú le banc faoinar féidir le sealbhóir cuntas níos mó airgid ná an méid atá ina c(h)untas reatha aistarraingt (12, 6)
 - 4** An difear idir an méid airgid ar thaobh an dochair agus ar thaobh an tsochair de chuntas ar leith (8)
 - 6** An colún a úsáidtear chun taifead a choinneáil ar nótaí agus ar bhoinn airgid a fhaightear agus a chaitear (7)
 - 8** Colún ina ndéantar taifead ar airgead a thagann isteach i gcontas reatha nó a chaitear as contas reatha (4)

Ceacht meaitseála

Meaitseáil an cur síos (a bhfuil uimhir leis) leis na focail nó leis na habairtíni (a bhfuil litreacha leo) sa tábla thíos. Breac síos do chuid freagraí sa ghreille.

1	Cuntas a úsáidtear chun taifead a choinneáil ar an airgead go léir a fhaightear agus a chaitear	A	Iarmhéid tugtha anuas
2	Bíonn taifead ann ar an airgead a fhaigheann duine, teaghlaigh nó gnólacht	B	Taobh an tsochair
3	An difear idir an méid airgid ar thaobh an dochair agus taobh an tsochair de chuntas ar leith	C	Leabhar miondealaithe airgid
4	Ainm eile ar an iarmhéid deiridh i gcuntas	D	Taobh an dochair
5	Bíonn taifead ann ar an airgead a chaitheann duine, teaghlaigh nó gnólacht	E	Rótharraingt bhainc
6	Ainm eile ar an iarmhéid tosaigh i gcuntas	F	Iarmhéid tugtha síos
7	Socrú a aontaítear roimh ré faoina mbíonn cead ag sealbhóirí cuntais níos mó airgid a aistarraingt as a gcuntas reatha ná a bhfuil d'airgead acu sa chuntas sin	G	Iarmhéid

1	2	3	4	5	6	7

Cuntas a chomhardú

D'fhoghlaím Treasa conas cuntas a chomhardú sa rang. Is cuimhin léi na céimeanna ar fad ach tá siad san ord contráilte aici, faoi mar atá le feiceáil ar an leathanach seo thíos óna cóipleabhar.

Céim 1: Taispeáin an t-iarmhéid tugtha síos ar an taobh beag i dtéarmaí airgid.

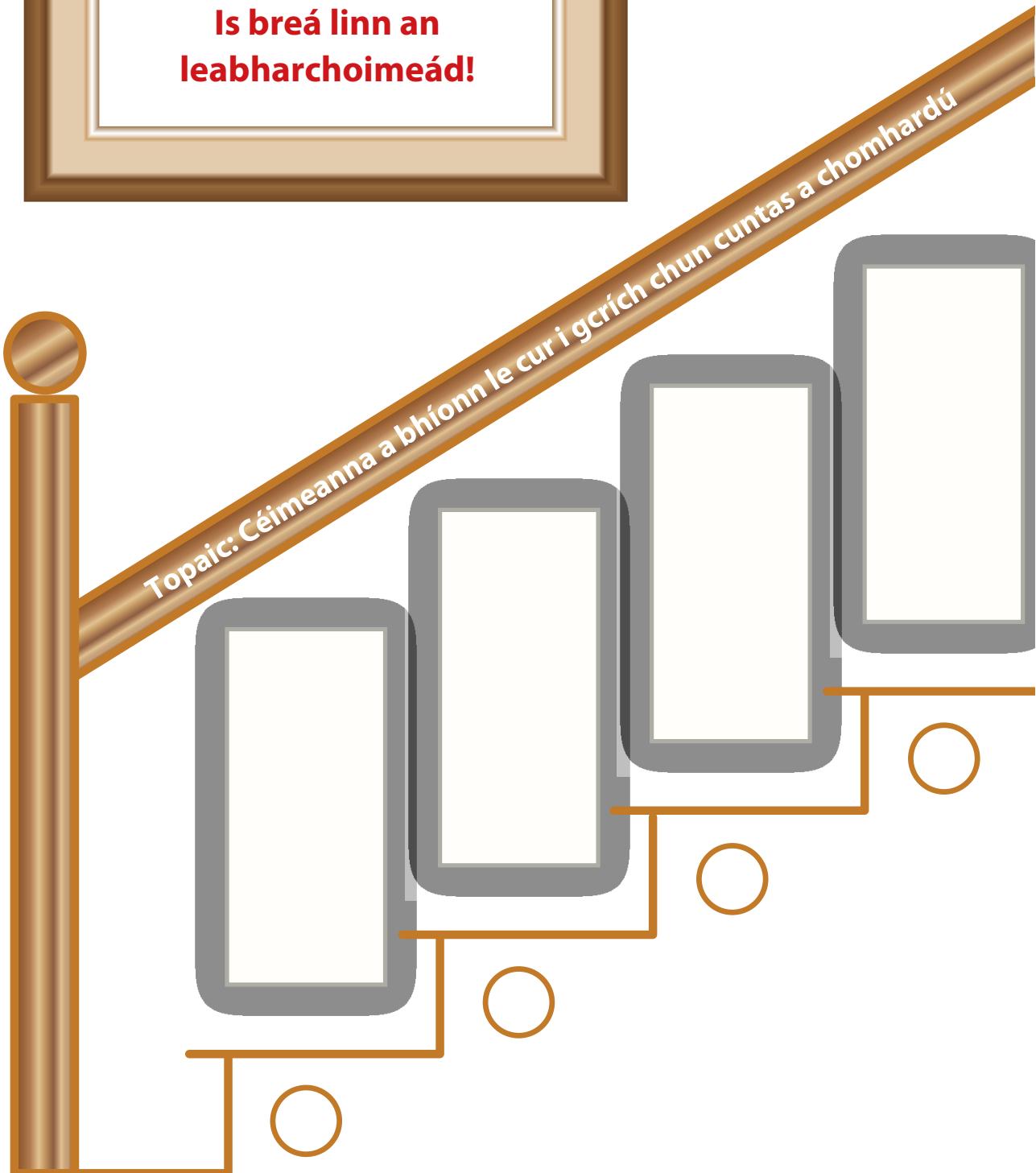
Céim 2: Tabhair annónn an t-iarmhéid sin go dtí an taobh eile den chuntas. Tá sé le feiceáil mar iarmhéid tugtha anuas ar an taobh thall. Is ionann é seo agus an méid airgid a bheidh ar fáil ag túis na chéad tréimhse cuntasaíochta eile.

Céim 3: Suimigh na méideanna ar an dá thaobh agus déan amach cé acu taobh a bhfuil an t-ioamlán is mó air. Breac síos an méid sin i mboscaí na n-ioamlán ar an dá thaobh. Cuir líne dhúbailte faoin méid ioamlán sa dá chás.

Céim 4: Déan amach cé mhéad is gó a chur leis an taobh is lú díobh chun go mbeidh sé comhionann leis an ioamlán.

Bain úsáid as na céimeanna folmha rangúcháin ar an léaráid staighre anseo thíos – scríobh amach i bhfoirm nóta na céimeanna atá le cur i gcrích ag Treasa san ord ceart.

**Is breá linn an
leabharchoimeád!**

Eochaircheisteanna

1 Déan na trí chuntas airgid agus bainc seo thíos a chomhardú.

Dochar			Cuntas Airgid 1			Sochar		
(a)	Dáta 2016	Sonraí	lomlán €		Dáta 2016	Sonraí	lomlán €	
	Fea. 1	Pá	800		Fea. 2	Earraí grós.	120	
	Fea. 4	Sochar linbh	280		Fea. 3	Peitreal	60	
	Fea. 8	Duais chrannchuir	50	—	Fea. 9	larmhéid tugtha síos		—
				—				—
	Fea. 10	larmhéid tugtha anuas	—	—				—
Dochar			Cuntas Airgid 2			Sochar		
(b)	Dáta 2016	Sonraí	lomlán €		Dáta 2016	Sonraí	lomlán €	
	Aib. 1	Pá	600		Aib. 2	Earraí grós.	140	
	Aib. 5	Sochar linbh	280		Aib. 4	Cíos	560	
	Aib. 7	Duais chrannchuir	90		Aib. 6	Teas agus solas	100	
	Aib. 8	Pá	600	—	Aib. 8	larmhéid tugtha síos		—
				—				—
	Aib. 9	larmhéid tugtha anuas	—	—				—
Dochar			Cuntas Airgid 3			Sochar		
(c)	Dáta 2016	Sonraí	lomlán €		Dáta 2016	Sonraí	lomlán €	
	Mei. 1	Pá	750		Mei. 2	Earraí grós.	110	
	Mei. 5	Sochar linbh	140		Mei. 4	Cíos	800	
	Mei. 7	Ús ar choigilteas	55		Mei. 6	Solas agus teas	130	
	Mei. 8	Pá	750	—	Mei. 7	Peitreal	50	
				—	Mei. 8	larmhéid tugtha síos		—
	Mei. 9	larmhéid tugtha anuas	—	—				—
Dochar			Cuntas Bainc 1			Sochar		
(d)	Dáta 2016	Sonraí	lomlán €		Dáta 2016	Sonraí	lomlán €	
	Már. 1	Pá	900		Már. 2	Earraí grós.	160	
	Már. 5	Sochar linbh	280		Már. 4	Cíos	1,000	
	Már. 7	Duais chrannchuir	100		Már. 6	Teas agus solas	250	
	Már. 8	Pá	900	—	Már. 9	larmhéid tugtha síos		—
				—				—
	Már. 10	larmhéid tugtha anuas	—	—				—
Dochar			Cuntas Bainc 2			Sochar		
(e)	Dáta 2016	Sonraí	lomlán €		Dáta 2016	Sonraí	lomlán €	
	Bea. 1	Pá	500		Bea. 2	Earraí grós.	150	
	Bea. 5	Sochar linbh	140		Bea. 4	Cíos	1,000	
	Bea. 8	Pá	500		Bea. 6	Teas agus solas	250	
	Bea. 9	larmhéid tugtha síos	—		Bea. 7	Peitreal	60	
								—
				—	Bea. 10	larmhéid tugtha anuas	—	—

Dochar

Cuntas Bainc 3

Sochar

(f)	Dáta 2016	Sonraí	lomlán €	Dáta 2016	Sonraí	lomlán €	
	Lún. 1	Pá	1,400		Lún. 2	Earrai grós.	180
	Lún. 5	Sochar linbh	280		Lún. 4	Morgáiste	1,300
	Lún. 8	Duais raifil	70		Lún. 6	Teas agus solas	250
	Lún. 9	Ús ar choigealtais	120		Lún. 7	Cúram leanáí	800
	Lún. 10	Iarmhéid tugtha síos	_____				_____
			=====		Lún. 11	Iarmhéid tugtha anuas	=====

Léirigh le tic ✓ ar cheart na hiontrálacha seo a leanas a chur chun dochair nó chun sochar i leabhar an airgid. (6.2 Téacsleabhar)

			Dochar	Sochar
1 Mártá	Airgead ar láimh	€280		
2 Mártá	Sochar linbh	€270		
2 Mártá	Siopadóireacht ghrósaeireachta	€158		
4 Mártá	Peitreal do charr an teaghlaigh	€40		
4 Mártá	Speansais scoile íoctha	€30		
5 Mártá	Pá isteach	€800		
5 Mártá	Cíos íoctha	€320		
6 Mártá	Éadaí ceannaithe	€75		
7 Mártá	Ticéid phictiúrlainne ceannaithe	€27		

Léirigh le tic ✓ ar cheart na hiontrálacha seo a leanas a chur chun dochair nó chun sochar i leabhar an airgid. (6.4 Téacsleabhar)

			Dochar	Sochar
1 Feabhra	Airgead ar láimh	€120		
1 Feabhra	Airgead sa bhanc	€370		
2 Feabhra	Pá lóisteáilte	€1,300		
2 Feabhra	Morgáiste íoctha le cárta dochair	€900		
3 Feabhra	Earrai grós. ceannaithe, idirbheart cárta dochair	€180		
3 Feabhra	Peitreal íoctha le hairgead tirim	€40		
4 Feabhra	Duais airgid ó chrannchur	€25		
5 Feabhra	Sochar linbh lóisteáilte	€270		
6 Feabhra	Bille fón phóca íoctha le dochar díreach	€45		
7 Feabhra	Táillí scoile íoctha (seic uimhir 103)	€60		

I gcás Cheisteanna 2–5, breac síos na sonraí ar an leabhar miondealaithe airgid, agus bain úsáid as Leabhar Taifead 1 lena aghaidh seo. I ngach cás, ba chóir an leabhar miondealaithe airgid a chomhardú ar lá na hiontrála deiridh.

- 2** Bain úsáid as na ceannteidil seo a leanas ar na colúin airgid. Dochar: Airgead tirim, Pá, Sochar linbh; Sochar: Airgead tirim, Cíos, Grósaeireacht, Taistéal, Solas agus teas.

2016

1 Ean.:	larmhéid tosaigh airgid	€400
2 Ean.:	Pá isteach	€800
3 Ean.:	Earraí grós. ceannaithe	€70
4 Ean.:	Peitreal ceannaithe	€40
5 Ean.:	Sochar linbh isteach	€280
6 Ean.:	Cíos íoctha	€380
7 Ean.:	Solas agus teas íoctha	€95
8 Ean.:	Ticéad traenach íoctha	€20
9 Ean.:	Pá isteach	€800

- 3** Bain úsáid as na ceannteidil seo a leanas ar na colúin airgid. Dochar: Banc, Pá, Sochar linbh; Sochar: Banc, Earraí tí, Earraí grósaeireachta, Taistéal, Siamsaíocht, Eile.

2016

1 lúil	larmhéid tosaigh bainc	€350
2 lúil	Pá lóisteáilte	€650
3 lúil	Earraí grós. ceannaithe le cártá dochair	€120
4 lúil	Peitreal ceannaithe le cártá dochair	€60
5 lúil:	Sochar linbh lóisteáilte	€420
5 lúil:	Ticéid phictiúrlainne ceannaithe le cártá dochair	€45
6 lúil:	Cíos íoctha le cártá dochair	€600
7 lúil:	Solas agus teas íoctha le cártá dochair	€135
8 lúil:	Táillí scoile íoctha (seic uimh. 1)	€70
8 lúil:	Bille gutháin íoctha le cártá dochair	€60
9 lúil:	Pá lóisteáilte	€650
10 lúil:	Earraí grós. ceannaithe le cártá dochair	€160

- 4** Bain úsáid as na ceannteidil seo a leanas ar na colúin airgid. Dochar: Banc, Pá, Sochar linbh, Eile; Sochar: Banc, Earraí tí, Earraí grósaeireachta, Taisteal, Siamsaíocht, Solas agus teas, Eile.

2016

1 Lún.:	Rótharraingt tosaigh bhainc	€480
2 Lún.:	Pá lóisteáilte	€450
3 Lún.:	Earraí grós. ceannaithe le cárta dochair	€145
4 Lún.:	Peitreal íoctha le hairgead tirim	€35
5 Lún.:	Duais chrannchuir lóisteáilte	€350
5 Lún.:	Sochar linbh lóisteáilte	€420
6 Lún.:	Ticéid phictiúrlainne ceannaithe le cárta dochair	€48
7 Lún.:	Morgáiste íoctha le cárta dochair	€950
8 Lún.:	Solas agus teas íoctha le cárta dochair	€135
9 Lún.:	Ola theasa ceannaithe (seic uimh. 1)	€270
9 Lún.:	Táillí scoile íoctha (seic uimh. 2)	€70
10 Lún.:	Bille gutháin íoctha le cárta dochair	€80
11 Lún.:	Pá lóisteáilte	€450
13 Lún.:	Earraí grós. ceannaithe le cárta dochair	€160

- 5** Bain úsáid as na ceannteidil seo a leanas ar na colúin airgid. Dochar: Airgead tirim, Banc, Pá, Sochar linbh, Eile. Sochar: Airgead tirim, Banc, Earraí tí, Earraí grósaeireachta, Taisteal, Siamsaíocht, Eile.

2016

1 MF:	larmhéid tosaigh airgid	€140
1 MF:	larmhéid tosaigh bainc	€420
2 MF:	Pá lóisteáilte	€350
3 MF:	Earraí grós. ceannaithe le cárta dochair	€175
4 MF:	Peitreal íoctha le hairgead tirim	€50
5 MF:	Duais raifil (airgead tirim)	€150
5 MF:	Sochar linbh lóisteáilte	€140
6 MF:	Ticéid phictiúrlainne ceannaithe le cárta dochair	€28
7 MF:	Morgáiste íoctha le cárta dochair	€1,200
8 MF:	Solas agus teas íoctha le cárta dochair	€125
9 MF:	Ola theasa ceannaithe (seic uimh. 1)	€240
9 MF:	Táillí scoile íoctha (seic uimh. 2)	€90
10 MF:	Bille gutháin íoctha le cárta dochair	€80
11 MF:	Pá lóisteáilte	€350
13 MF:	Earraí grós. ceannaithe le cárta dochair	€110

Ioncam agus Caiteachas a Thaifeadadh: féinmheasúnú

Tabhair le fios cén tuiscint atá agat ar na topaicí seo a leanas ach tic a chur leis an gcolún ceart i gcás gach ceann de na ráitis thíos.

Conas atá agat ó thaobh na foghlama de?

Uaine: Tuigim é seo go hiomlán.

Flannbhui: Tuigim an chuid is mó de seo, ach tá roinnt ceisteanna agam faoi.

Dearg: Tá sé ag dul dian orm é seo a thuiscint agus tá cúnamh de dhíth orm.

	Táim in ann ...	Uaine	Flannbhui	Dearg
1	An difear idir leabhar miondealathe airgid agus buiséad teaghlaigh a mhíniú			
2	A bhreacadh síos an ar thaobh an dochair nó ar thaobh an tsochair de chuntas ba chóir idirbheart áirithe a thaispeáint.			
3	Idirbheart a bhreacadh isteach i gcuntas go hiomlán, agus deimhin a dhéanamh de go mbaintear úsáid as na colúin a bhaineann leis an dáta, na sonraí mar aon le hairgead nó banc.			
4	Úsáid a bhaint as na colúin analíse i leabhar miondealaithe airgid.			
5	Cuntas a chomhardú.			
6	Cur síos a dhéanamh ar cheithre bhuntáiste a bhaineann le leabhar miondealaithe airgid a choimeád.			
7	Rótharraingt bhainc a mhíniú.			

Ná déan dearmad!

Caith síul siar ar an treoir réamhfhoghlama ag túis na caibidle seo. An aontaíonn nó an easaontaíonn tú le gach ceann de na ráitis sin anois? Ar tháinig aon athrú ar na freagraí a thug tú sula ndearna tú staidéar ar an topaic seo?

Ioncam agus Caiteachas Cánach a Thaifeadadh: Léaráid Tuairimí

Cruthaigh léaráid tuairimí, i do chóipleabhar nó ar líne, a dhéanann achoimre ar an eolas atá sa chaibidil seo.

Machnamh ag deireadh na caibidle

Tabharfaidh an múinteoir cóip den 'Machnamh ag deireadh na caibidle' duit. Lón don chaibidil seo í.

Caibidil 7 :

Ráitis Comparáide Buiséid

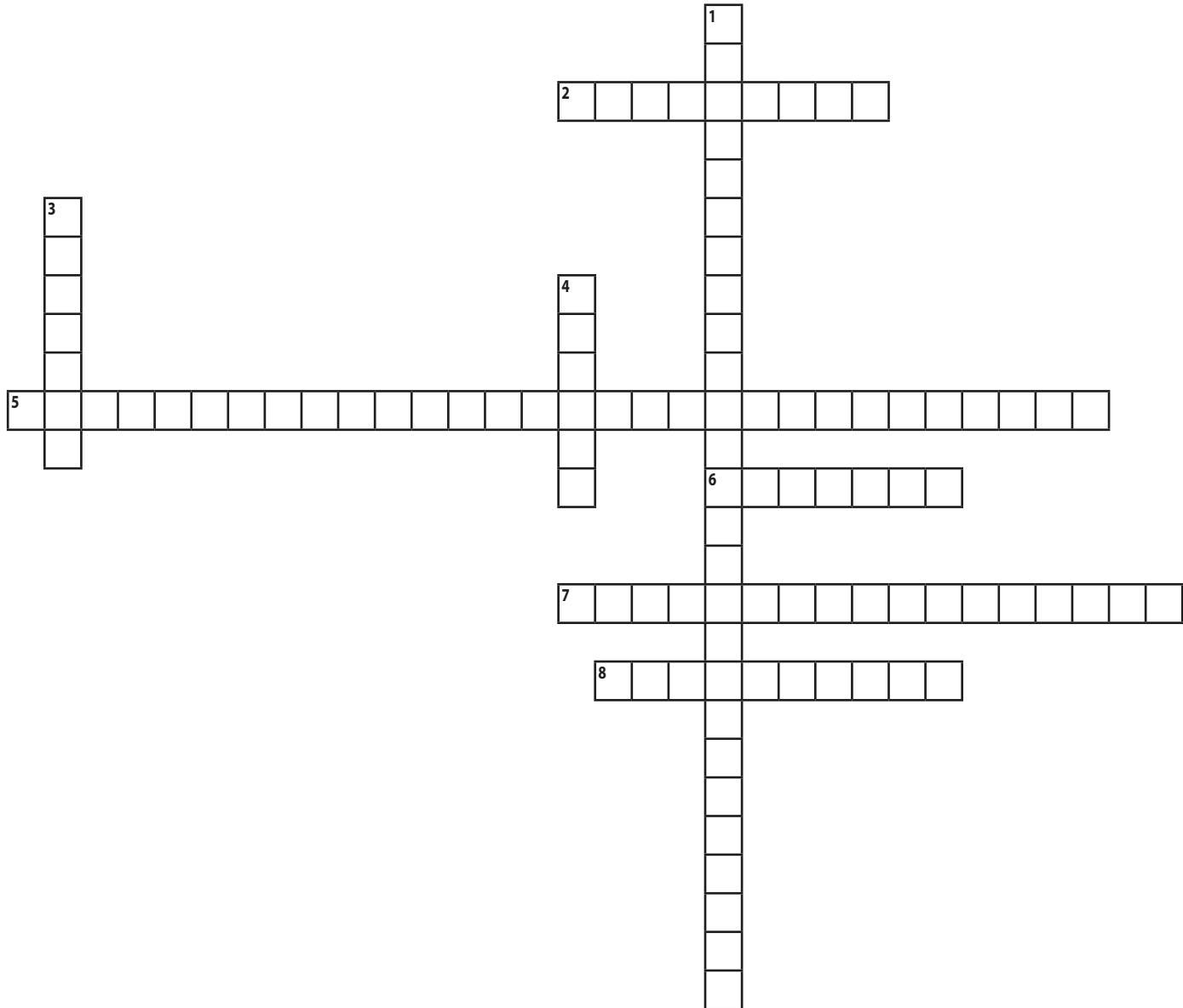
Tasc réamhfhoghlama

Léigh gach ráiteas agus tabhair le fios cibé a aontaíonn nó a easaontaíonn tú leis sna colúin sin atá ar thaobh na láimhe clé den tábla. Ach a mbeidh an chaibidil seo críochnaithe agat, léigh na ráitis sin arís agus tabhair freagra arís, ach sna colúin sin atá ar thaobh na láimhe deise an uair seo. Ar tháinig athrú ar do chuid freagraí?

Roimh staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo		Ráitis Comparáide Buiséid			Tar éis staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo	
Aontaím	Easaontaím	Ráiteas		Aontaím	Easaontaím	
		1	Is ionann buiséad agus taifead ar an ioncam a fhaigheann agus an t-airgead a chaitheann teaghlaigh.			
		2	Bíonn taifead i leabhar miondealaithe airgid ar an airgead a fhaigheann agus a chaitheann teaghlaigh.			
		3	I ráiteas comparáide buiséid, léirítear na difríochtaí idir an t-ioncam agus an caiteachas a bhí beartaithe ar láimh amháin, agus an t-airgead a tháinig isteach agus a caitheadh iarbhír (nó i ndáiríre) ar láimh eile.			
		4	Ceithre chéim atá i dtimthriall rialúcháin airgeadais.			
		5	Bíonn an caiteachas iarbhír níos airde i gcónaí ná an caiteachas a leagtar amach sa bhuiséad.			
		6	Ó thaobh an teaghlaigh de, baineann tábhacht le comparáid a dhéanamh idir an t-ioncam agus an caiteachas iarbhír ar láimh amháin agus an t-ioncam agus an caiteachas beartaithe ar láimh eile.			

Crosfhocal na bpriomhthéarmaí

Lón an crosfhocal.

Trasna

- 2** Tarlaíonn sé seo nuair is airde an t-ioncam ná an caiteachas (9)
- 5** An próiseas a bhaineann le buiséid a ullmhú, ioncam a thaifeadadh agus foghlaim a dhéanamh ó na tortaí (10, 10, 10)
- 6** Tarlaíonn sé seo nuair is airde an caiteachas ná an t-ioncam (7)
- 7** An t-ainm atá ar an ráiteas ina gcuirtear ioncam agus caiteachas beartaithe agus iarbhír i gcomparáid lena chéile (9, 8)
- 8** Airgead a chaitheann duine nó teaghlaigh (10)

Síos

- 1** Cuntas a úsáidtear chun taifead a dhéanamh den airgead a fhaigtear agus a chaitear iarbhír (7, 13, 6)
- 3** Pleananna maidir le hioncam agus caiteachas amach anseo (7)
- 4** Airgead a fhaigheann duine nó teaghlaigh (6)

Eochaircheisteanna

- 1 Ag deireadh mhí na Nollag 2016, chuir muintir Uí Bhraonáin a n-ioncam agus a gcaiteachas iarbhír i gcomparáid leis na figiúirí a bhí ina mbuiséad acu agus thug siad faoi deara go raibh difríochtaí eatarthu. Léigh an ráiteas comparáide buiséid thíos agus freagair na ceisteanna a leanann é.

Ioncam	Buiséad Ean-Nol €	Iarbhír €	Difríocht €
Tuarastail	42,500	45,000	+2,500
Sochar linbh	3,300	3,300	0
Ús	200	120	-80
Ioncam eile		70	+70
Ioncam iomlán	46,000	48,490	+2,490
Caiteachas			
Seasta			
Morgáiste	15,000	14,200	-800
Árachas cairr	300	620	+320
Árachas tí	450	500	+50
Fo-iomlán	15,750	15,320	-430
Neamhrialta			
Costais teaghlaigh	7,200	8,100	+900
Costais choinneála cairr	1,800	3,500	+1,700
Éadaí	2,050	1,800	-250
Solas agus teas	3,200	3,050	-150
Árachas leighis	2,400	2,130	-270
Fo-iomlán	16,650	18,580	+1,930
Lánroghnach			
Siamsaíocht	2,000	2,000	0
Bronntanais	300	400	+100
Laethanta saoire	5,000	4,400	-600
Fo-iomlán	7,300	6,800	-500
Caiteachas iomlán	39,700	40,700	+1,000
Glanairgead tirim	6,300	7,790	+1,490
Iarmhéid tosaigh airgid	1,400	1,400	
Iarmhéid deiridh airgid	7,700	9,190	

- (a) Tabhair dhá chúis leis an bhfigiúr a bhaineann le pá a bheith níos airde ná mar a bhí tuartha.
-

- (b) Tabhair cúis amháin leis an bhfigiúr a bhaineann le hús a bheith níos ísle ná mar a bhí tuartha.
-

- (c) Tabhair dhá chúis a d'fhéadfadh a bheith leis an €70 a fuair an teaghlaigh mar 'ioncam eile'.
-

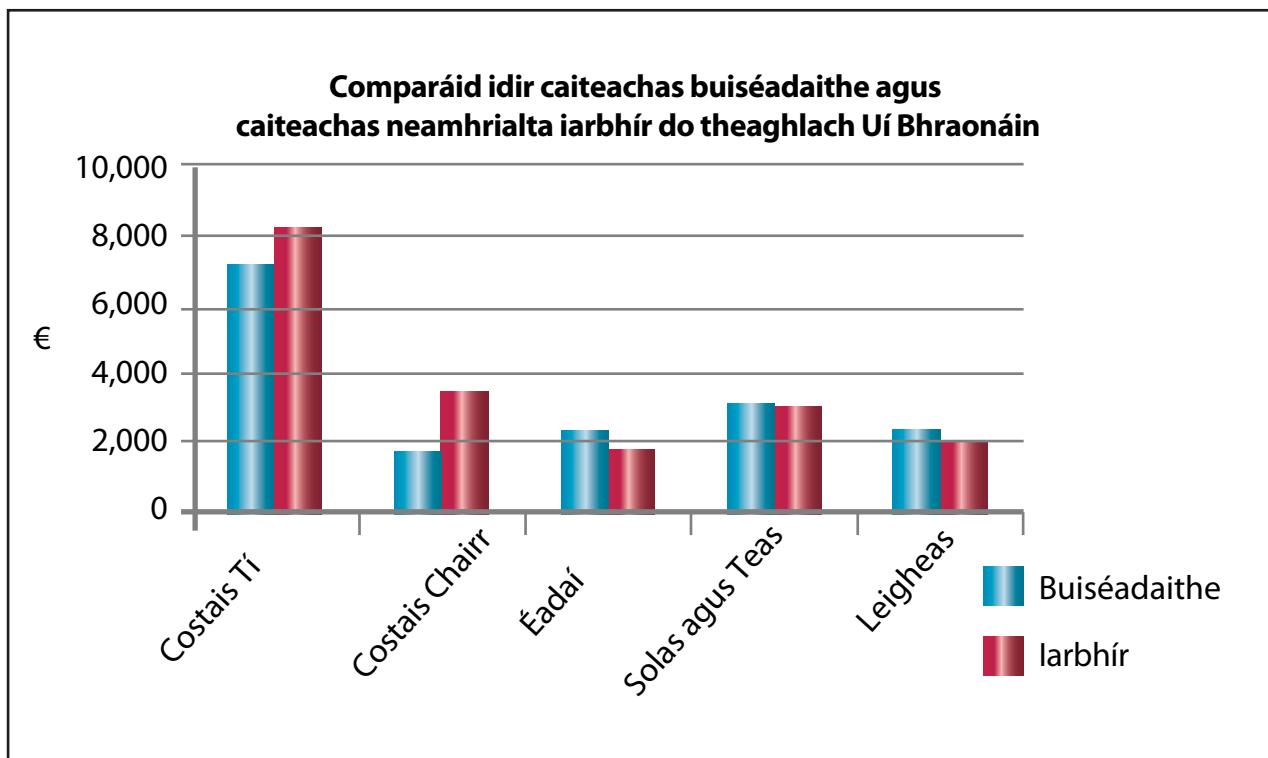
- (d) Tabhair cúis amháin a d'fhéadfadh a bheith leis an laghdú €800 a tháinig ar na costais mhorgáiste.
-
-

- (e) Tabhair cúis amháin a d'fhéadfadh a bheith leis an ardú, thar mar a bhí tuarthá, a tháinig ar na costais a bhaineann le hárachas cairr agus le carr a choinneáil.
-
-

- (f) Mínigh an laghdú a tháinig ar na costais a bhaineann le solas agus teas agus le hárachas leighis.
-
-

- (g) Meas tú ar pleanáladh an buiséad go maith i dtús aimsire? Tabhair dhá chúis le do fhreagra.
-
-

- (h) Chruthaigh muintir Uí Bhraonáin barrachairt ionas go bhféadfaidís an caiteachas a bhí ina mbuiséad agus an caiteachas iarbhír a chur i gcomparáid lena chéile (féach thíos). Cruthaigh barrachairt (tarraig ceann i do chóipleabhar nó bain úsaid as scarbhileog) ina léirítear an caiteachas lánroghnach buiséadaithe agus an caiteachas lánroghnach iarbhír a rinne muintir Uí Bhraonáin in 2016.

- 2** Ag deireadh mhí an Mhárta 2017 sheiceáil muintir Uí Thuathail a leabhar miondealaithe airgid agus chuir siad i gcomparáid é lena mbuiséad don Mhárta, a d'ullmhaigh siad ag deireadh mhí Feabhra. Thug siad faoi deara go raibh difríocht idir an t-ioncam agus caiteachas iarbhír agus na figiúirí a bhí ina mbuiséad acu. Lón an ráiteas comparáide buiséid ar an gcéad leathanach eile i gcomhair mhuintir Uí Thuathail.

Dochar											Leabhar Miondealaithe Airgid do Mhuintir Uí Thuathail										
Dáta	Sonráí	F	Airgead tirim	Banc	Pá	Elle	Dáta	Sonráí	F	Airgead tirim	Banc	Morg.	Ára.	Grós.	S&T	Carr	Guthán	L. saoire	Siams.		
2017		€	€	€	€	€	2017		€	€	€	€	€	€	€	€	€	€	€		
1 Már	Iarmhéid tugtha anuas	30	90				1 Már	Árachas tí		250	250										
3	Pá (Antaine)	650	650				2	Peitreal		60							60				
7	Pá (Caroline)	600	600				5	Earrai grosaeireachta		60							60				
10	Pá (Antaine)	650	650				7	Guthán/leathanbhanda		80							80				
11	Díoltroscáin ar Done Deal	150					150	9 Siamsaíocht		25								25			
14	Pá (Caroline)	600	600				12	Leictreachas		66							66				
17	Pá (Antaine)	650	650				13	Earrai grosaeireachta		130							130				
18	Duaí draifil	50					50	14 Ola theasa tí		104							104				
21	Pá (Caroline)	700	700				17	Morgáiste		820	820							820			
24	Pá (Antaine)	650	650				22	Siamsaíocht		60								60			
28	Pá (Caroline)	600	600				24	Laethanta saoire		2,000								2,000			
31	Pá (Antaine)	650	650				27	Peitreal		80							80				
							31	Iarmhéid tugtha sios		25	2,310										
							230	5,840	5,790	200		230	5,840	820	250	190	170	140	80	2,000	
1 Aib	Iarmhéid tugtha anuas	25	2,310																	85	

Muintir Uí Thuathail: Ráiteas comparáide buiséid (Márta 2017)

Ioncam	Buiséad	Iarbhír €	Difríocht €
Pá agus tuarastal	5,650		
Ioncam eile			
Ioncam iomlán	5,650		
Caiteachas			
Seasta			
Morgáiste	800		
Árachas tí	220		
Fo-ionmlán	1,020		
Neamhrialta			
Earraí grósaeireachta	200		
Solas agus teas	160		
Costais choinneála cairr	140		
Guthán agus leathanbhandá	80		
Fo-ionmlán	580		
Lánroghnach			
Siamsaíocht	85		
Laethanta saoire	2,000		
Fo-ionmlán	2,085		
Caiteachas ionmlán	3,685		
Glanairgead tirim	1,965		
Iarmhéid tosaigh airgid	930		
Iarmhéid deiridh airgid	2,895		

3 Ag deireadh mhí na Nollag 2018, scrúdaigh muintir Uí Chuinneagáin a leabhar miondealaithe airgid agus thug siad faoi deara go raibh difríocht idir an t-ioncam agus caiteachas iarbhír agus na figiúirí a bhí ina mbuiséad acu. Rinne siad amach gur ar na cúiseanna seo a leanas a tharla na difríochtaí:

- Tháinig méadú 10% ar thuarastail mhuintir Uí Chuinneagáin.
- Rugadh an dara duine clainne leo ar an 1 Aibreán. Dá thoradh sin, tháinig méadú €140 ar an sochar linbh a fuair an teaghlaigh ón Aibreán amach.
- Fuair siad €240 níos lú in ús ná mar a bhí ina mbuiséad acu.
- Mhéadaigh na híocaíochtaí morgáiste ó €900 sa mhí go €920 sa mhí ón 1 lúil amach.
- Bhí an t-árachas cairr €200 níos daoire ná mar a bhí ina mbuiséad acu.
- D'fheistigh muintir Uí Chuinneagáin dhá aláram deataigh mar aon le haláram buirgléireachta, agus bhí an t-árachas tí 10% níos lú ná mar a bhí ina mbuiséad acu dá bharr sin.
- Bhí na costais tí 15% níos airde ná mar a bhí ina mbuiséad acu.
- Bhí na costais chairr €10 níos lú ná mar a bhí ina mbuiséad acu.
- Bhí na costais éadaigh €200 níos mó ná mar a bhí ina mbuiséad acu.
- Bhí na costais solais agus teasa 5% níos lú ná mar a bhí ina mbuiséad acu de bharr laghdú ar chostas ola theasa tí.
- Bhí an t-árachas sláinte 10% níos lú ná mar a bhí ina mbuiséad acu toisc gur athraigh siad chuig gnólacht eile.
- Meánchostas €200 sa mhí a bhain le siamsaíocht, seachas míonna an Mheithimh, Mheán Fómhair agus na Nollag – meánchostas €300 a bhí ar shiamsaíocht sna míonna sin.
- De bharr comóradh teaghlaigh, bhain costais €200 breise le bronntanais.
- Bhí €1,000 níos mó de chostas ar laethanta saoire ná mar a bhí ina mbuiséad acu.

Buiséad Mhuintir Uí Chuinneagáin

Ioncam	Buiséad Ean-Nol €	Iarbhír €	Difríocht €
Tuarastal	55,000		
Sochar linbh	1,680		
Ús	540		
Ioncam iomlán	57,220		
Caiteachas			
<i>Seasta</i>			
Morgáiste	10,800		
Árachas cairr	670		
Árachas tí	580		
Fo-iomlán	12,050		
Neamhrialta			
Costais teaghlaigh	9,700		
Costais choinneála cairr	1,650		
Éadaí	3,000		
Solas agus teas	4,200		
Árachas leighis	1,700		
Fo-iomlán	20,250		
<i>Lánroghnach</i>			
Siamsaíocht	5,000		
Bronntanais	800		
Laethanta saoire	2,000		
Fo-iomlán	7,800		
Caiteachas iomlán	40,100		
Glanairgead tirim	17,120		
Iarmhéid tosaigh airgid	2,240		
Iarmhéid deiridh airgid	19,360		

- (a) Ríomh ioncam agus caiteachas iarbhír mhuintir Uí Chuinneagáin agus breac síos na figiúirí sna spásanna thuas.
- (b) Cé mhéad airgid a bhí le coigilt ag muintir Uí Chuinneagáin in 2018 de réir an bhuiséid a leag siad amach?
-
- (c) Cén t-iarmhéid deiridh airgid a bhí le bheith ann ag deireadh 2018 de réir an bhuiséid?
-
- (d) Cén difríocht a bhí idir caiteachas iomlán iarbhír mhuintir Uí Chuinneagáin agus an caiteachas iomlán a leag siad amach ina mbuiséad?
-
- (e) Tabhair cúis amhain a d'fhéadfadh a bheith leis an árachas cairr a bheith níos daoire ná mar a leag siad amach ina mbuiséad.
-
- (f) Tabhair dhá mholadh airgeadais a chuirfeá ar mhuintir Uí Chuinneagáin i bhfianaise an ioncaim agus an chaiteachais iarbhír don bhliain 2018.
-
-
-

Ráitis Comparáide Buiséid: féinmheasúnú

Tabhair le fios cén tuiscint atá agat ar na topaicí seo a leanas ach tic a chur leis an gcolún ceart i gcás gach ceann de na ráitis thíos.

Conas atá agat ó thaobh na foghlama de?

Uaine: Tuigim é seo go hiomlán.

Flannbhuí: Tuigim an chuid is mó de seo, ach tá roinnt ceisteanna agam faoi.

Dearg: Tá sé ag dul dian orm é seo a thuiscint agus tá cúnamh de dhíth orm.

	Táim in ann ...	Uaine	Flannbhuí	Dearg
1	A dhéanamh amach an amhlaidh a mhéadaigh nó a laghdaigh an t-ioncam agus an caiteachas iarbhír i gcomparáid leis an ioncam agus leis an gcaiteachas buiséadaithe.			
2	Na méaduithe nó na laghduithe a tháinig ar an ioncam agus ar an gcaiteachas buiséadaithe a ríomh.			
3	Ráiteas comparáide buiséid a réiteach.			
4	Na cúig chéim a bhíonn i dtimthriall rialúcháin airgeadais a leagan amach agus a mhíniú.			
5	Cúiseanna a thabhairt a d'fhéadfadh a bheith le méaduithe nó le laghduithe ar an ioncam agus ar an gcaiteachas.			
6	Cairt a chruthú ina léirítear an difríocht idir an t-ioncam agus an caiteachas buiséadaithe agus iarbhír.			
7	Anailís a dhéanamh ar ráiteas comparáide buiséid agus moltaí a bheidh bunaithe ar an bhfaisnéis atá sa ráiteas a dhéanamh.			

Ná déan dearmad!

Caith súil siar ar an treoir réamhfhoghlama ag túis na caibidle seo. An aontaíonn nó an easaontaíonn tú le gach ceann de na ráitis sinanois? Ar tháinig aon athrú ar na freagraí a thug tú sula ndearna tú staidéar ar an topaic seo?

Ráitis Comparáide Buiséid: Léaráid Tuairimí

Cruthaigh léaráid tuairimí, i do chóipleabhar nó ar líne, a dhéanann achoimre ar an eolas atá sa chaibidil seo.

Machnamh ag deireadh na caibidle

Tabharfaidh an múinteoir cóip den 'Machnamh ag deireadh na caibidle' duit. Lón don chaibidil seo í.

Caibidil 8 :

Seirbhísí Airgeadais do Dhaoine Aonair agus do Theaghlaigh

Tasc réamhfhoghlama

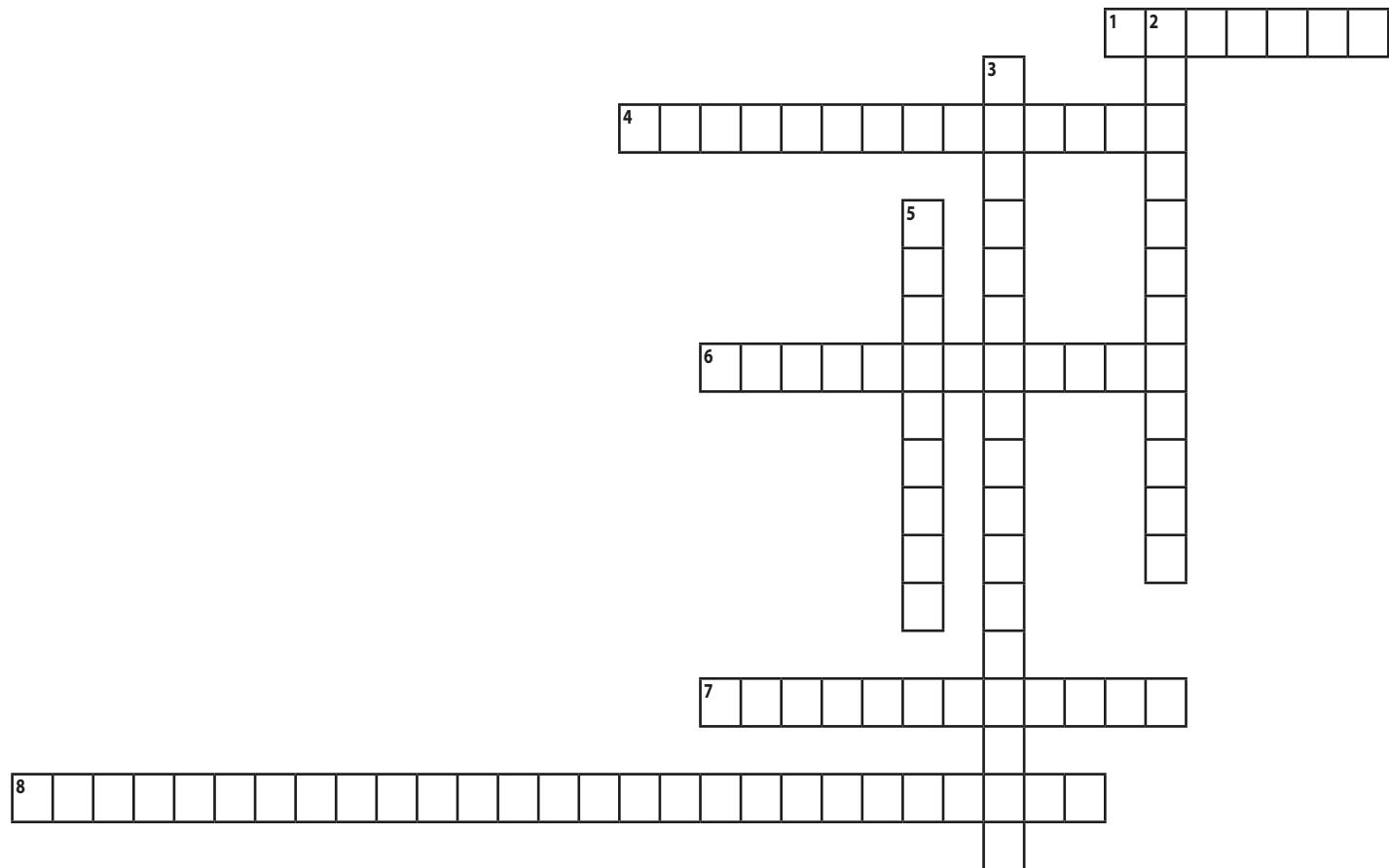
Léigh gach ráiteas agus tabhair le fios cibé a aontaíonn nó a easaontaíonn tú leis sna colúin sin atá ar thaobh na láimhe clé den tábla. Ach a mbeidh an chaibidil seo críochnaithe agat, léigh na ráitis sin arís agus tabhair freagra arís, ach sna colúin sin atá ar thaobh na láimhe deise an uair seo. Ar tháinig athrú ar do chuid freagraí?

Roimh staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo		Seirbhísí Airgeadais do Dhaoine Aonair agus do Theaghlaigh			Tar éis staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo	
Aontaím	Easaontaím	Ráiteas			Aontaím	Easaontaím
		1	Is ó na bainc amháin a bhíonn fáil ar sheirbhísí airgeadais do dhaoine aonair agus do theaghlaigh			
		2	Modh chun pá fostáí a íoc is ea Pá-chonair.			
		3	Ní féidir íoc as earra ná as seirbhís i siopa ach le hairgead tirim.			
		4	Ní chuireann na bainc ach seirbhísí lóisteála agus aistarraingthe ar fáil.			
		5	Cuireann na bainc trí chineál cuntais ar fáil.			
		6	Más áil leat cuntas bainc a oscailt, ní mór duit a bheith 16 bliana nó níos sine.			
		7	Is féidir buanordú a úsáid chun bille gáis a íoc.			
		8	Ní féidir cárta creidmheasa a úsáid ach chun earraí nó seirbhísí ar líne a cheannach.			
		9	Má theastaíonn uait cuntas bainc a oscailt, ní mór duit cruthúnas ar do chéannacht agus ar do sheoladh a thaispeáint.			
		10	Faigtear ráiteas bainc uair sa mhí i gcónaí.			

Crosfhocal na bpriomhthéarmaí

Líon an crosfhocal.

Trasna

- 1** Bealach le pá/tuarastal a íoc isteach go díreach i gcuntas bainc fostáí (7)
- 4** Ní mór duit ceann díobh seo a líonadh más áil leat cuntas bainc a oscailt (5, 9)
- 6** Cuntas a úsáidtear chun airgead a riadaradh ó lá go lá (6, 6)
- 7** Cuntas a úsáidtear chun airgead a choigilt agus ús a thuilleamh (6, 6)
- 8** Beidh sé seo de dhíth ort má theastaíonn uait cártá dochair a úsáid ag uathmheaisín bainc (ATM) (6, 11, 10)

Síos

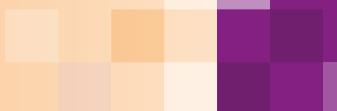
- 2** An t-ainm atá ar an bhfoirm a líonann tú más áil leat airgead a aistarraingt as do chuntas bainc. (12)
- 3** Cuireann sé ar do chumas airgead a lóisteáil nó a aistarraingt gan dul isteach i mbanc (12, 5)
- 5** Rud luachmhar nó airgead a fhágáil in áit shábháilte (9)

Ceacht meaitseála

Meaitseáil an cur síos (a bhfuil uimhir leis) leis na focail nó na habairtíni (a bhfuil litreacha leo) sa tábla thíos. Breac síos do chuid freagraí sa ghreille.

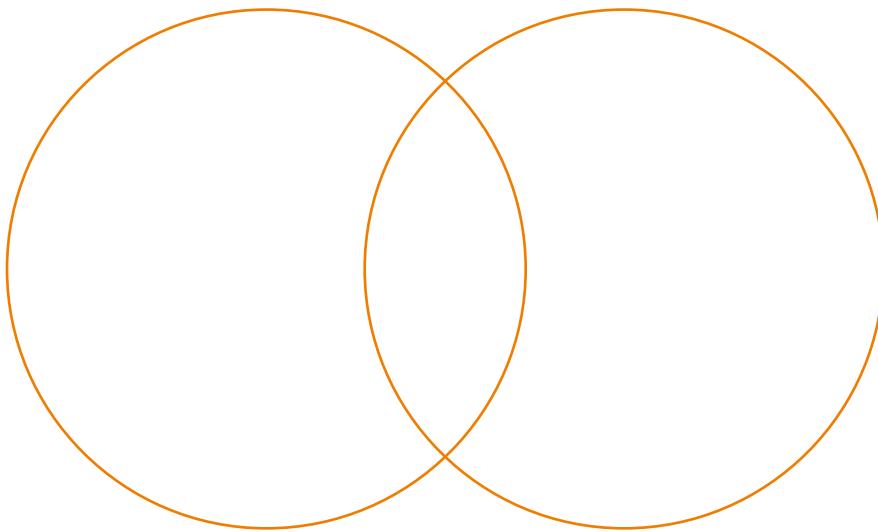
1	Baineann sealbhóir cuntas reatha úsáid as seo chun cead a thabhairt d'eagraíocht suim athraitheach airgid a aistarraingt óna c(h)untas gach mí	A	Cárta creidmheasa
2	Treoir aonuaire, ó shealbhóir cuntas reatha, airgead a aistriú óna c(h)untas go cuntas eile	B	Dochar díreach
3	An praghas atá ar airgeadra amháin i dtéarmaí airgeadra eile	C	Cárta muirir
4	Ach an cárta seo a úsáid, tá 'ceannaighanois, íoc ar ball' indéanta	D	Buanordú
5	Slí chun íoc as earraí faoi bhun €30 gan d'uimhir aitheantais phearsanta (PIN) a iontráil ag an gcuntar íocaíochta	E	Cárta dochair
6	Modh íocaíochta lenar féidir an tsuim chéanna a aistarraingt as cuntas reatha gach mí	F	Aistriú creidmheasa
7	Fearacht cárta creidmheasa, ceadaíonn sé seo duit rudaí a cheannachanois agus íoc astu níos déanaí. Ach ní mór duit an méid atá dlite a íoc ina ionmláine nuair a fhaigheann tú an ráiteas dliteanais	G	Uimhir phearsanta
8	Cárta lenar féidir le sealbhóirí cuntas airgead a aistarraingt óna gcuntas ag uathmheaisín bainc (ATM) agus íoc as earraí nó seirbhísí i siopaí nó ar líne	H	Ráta malairte
9	Cód ceithre dhigit a ghabhann le cárta uathmheaisín bainc, cárta dochair agus cárta creidmheasa éadadháill, agus atá de dhíth chun rudaí a cheannach nó chun uathmheaisín bainc a úsáid	I	Íocaíocht gan teagmháil

1	2	3	4	5	6	7	8	9

Eochaircheisteanna

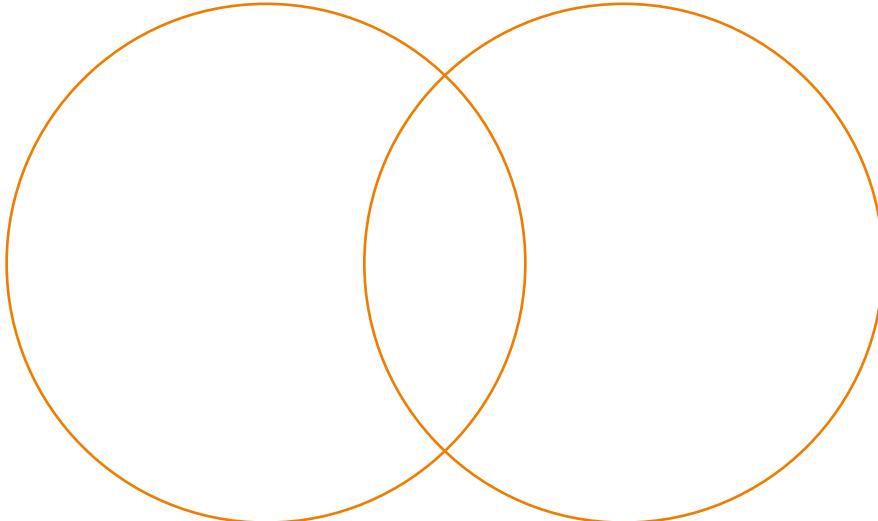
- 1 Bain úsáid as an léaráid Venn anseo thíos chun idirdhealú a dhéanamh idir cuntas reatha agus cuntas taisce.

- 2 Mínigh buanordú agus tabhair sampla de rud éigin a n-íocfaí as le buanordú.

- 3 Mínigh an dóigh a n-oibríonn dochar díreach agus tabhair sampla de rud éigin a n-íocfaí as le dochar díreach.

- 4 Bain úsáid as an léaráid Venn thíos chun an difríocht atá idir dochar díreach agus buanordú a léiriú.

- 5** Sa tábla seo thíos, léirítear rátaí malaire eachtraí faoi mar a bheadh le feiceáil in institiúidí airgeadais. Bain úsáid as an bhfaisnéis atá ann chun na hidirbhearta malaire eachtraí a ríomh. I ngach cás, taispeán an obair gharbh a rinne tú mar aon le do fhreagra.

Bureau de change

Tír	Airgeadra	Ráta díola	Ráta ceannaigh
An Ríocht Aontaithe	Punt steirling (£)	0.68	0.71
Stáit Aontaithe Mheiriceá	Dollar (\$)	1.06	1.11
An Astráil	Dollar na hAstráile (A\$)	1.44	1.55
An tSeapáin	Yen (¥)	134	137

Comhshóigh ó Euro	Comhshóigh go Euro
(a) Comhshóigh €500 go steirling.	(e) Comhshóigh 1,552 yen go euro.
(b) Comhshóigh €200 go yen.	(f) Comhshóigh £500 go euro.
(c) Comhshóigh €700 go dollair na hAstráile.	(g) Comhshóigh \$700 go euro.
(d) Comhshóigh €1,500 go dollair.	(h) Comhshóigh A\$900 go euro.

- 6 Tá Seán Ó Dálaigh, a rugadh ar an 8 Samhain 1956, tar éis éirí as a chuid oibre le déanaí le Sláinte Teo., an Pháirc Ghnó, an Cabhán; bhí sé fostaithe mar chuntasóir ansin le 25 bliain. Tá sé féin agus a bhean chéile tar éis filleadh ar a chontae dúchais agus iad ag cur fúthuanois in 75 Cúirt na Ceathrún Rua, Droim Chliabha, Co. Shligigh. Is í 071 860 9851 an uimhir don ghuthán baile nua agus is í 085 123 4867 an uimhir don fhón póca atá aige. Is é johndaly@mail.com a sheoladh ríomhphoist agus is í 0098742A a Uimhir Phearsanta Seirbhíse Poiblí (UPSP nó PPSN). Teastaíonn ón bhfostóir a bhíodh aige a phinsean míosúil €3,000 a íoc go díreach isteach i gcuntas bainc; tá rún ag Seán cuntas reatha a oscailt, dá bhrí sin. Ar an 9 Lúnasa 2016, buaileann sé isteach go dtí an brainse áitiúil de Bhanc-Aontas Éireann (AIB) agus líonann sé foirm iarratais. Líon an fhoirm iarratais cuntas reatha ar son Sheáin Uí Dhalaigh.

Foirm larratais Cuntas Reatha, AIB

Sonraí pearsanta

Sonraí fostáiochta/ioncaim (má bhaineann le hábhar)

Sonrai teagmhála

Uimhir ghutháin baile	
Uimhir fóni póca	
Seoladh ríomhphoist	

Iarratas/Dearbhú

Iarrtar ort cuntas reatha a oscailt i m'ainm. Deimhním go bhfuil na sonraí atá tugtha thua cruinn Síniú an chustaiméara.

Dáta / / (Lá/Mí/Blíjan)

7 Tá Caroline Ní Loingsigh, mac léinn 20 bliain d'aois atá sa chéad bhliain in IT Thrá Lí, ina cónaí sa bhaile lena muintir ó rugadh í ag 44 Sráid Chill Airne, Trá Lí, Co. Chiarraí. 083 125 672 is ea uimhir fóni póca Caroline agus clynch@itt.ie is ea a seoladh ríomhphoist. Ní mór di an iPad is déanaí a cheannach ar chostas €850 i gcomhair a cuid staidéir sa choláiste. Rinne sí taighde ar fhoinsí oiriúnacha airgid. De réir a cuid taighde, tá scéim iasachtaí oideachais ag a comhar creidmheasa áitiúil agus is ráta céatadánach bliantúil (APR) 4% a ghabhann leis; tá cuntas scairthaisce aici sa chomhar creidmheasa (Uimh. 147801). Tá a hathair, Tony (uimhir fóni póca 083 237 800), toilteanach a bheith ina ráthóir don iasacht. Tá i gceist ag Caroline €30 sa tseachtain a íoc ar feadh 30 seachtain le buanordú óna cuntas reatha (Uimh 456721) i mBanc na hÉireann, Trá Lí. Ní raibh aon iasacht ag Caroline roimhe seo. Ar an 17 lúil 2016, bhuail sí isteach go dtí an comhar creidmheasa áitiúil agus líon sí an fhoirm iarratais dá céad iasacht. Líon an fhoirm iarratais iasachta anseo thíos le sonraí Caroline.

Comhar Creidmheasa Thrá Lí Foirm iarratais iasachta

Sonraí pearsanta an chomhalta

Teideal Uas. Iníon Bean

Céadainm

Sloinne

Inscne

Fear Bean

Slí bheatha

Ainm an Fhostáí/an

Choláiste agus seoladh

Seoladh baile

Blianta ag an seoladh reatha

Cineál cuntais

Uimhir chuntais

Iasachta reatha

Tá Níl

Mionsonraí na hiasachta

Cad chuige an iasachta?

Méid atá ag teastáil

€

Fad ama a mbeidh an iasachta ag teastáil

Aisíocaíocht sheachtainiúil

Ainm agus seoladh na hinstítíúide airgeadais

Modh aisíocaíochta

Ainm agus seoladh an ráthóra

Uimhir theagmhála an ráthóra

Airgead eile amuigh ort? Tá Níl

Má tá, tabhair sonraí:

Sonraí teagmhála

Uimhir theagmhála

Seoladh rphoist

Síniú

Dáta

/ / / / (Lá/Mí/Bliain)

8 Líon na duillíní lóisteála seo chun na méideanna atá luaite thíos a lóisteáil. Beidh ort na méideanna iomláná a ríomh de réir na nótaí, na mbonn agus na seiceanna atá á lóisteáil. Mar shampla, má tá dhá nota €10 agat, ba chóir '€20' a scríobh le taobh '€10'. Má tá dhá sheic agat, ceann ar luach €100 agus ceann eile ar luach €50, ba chóir '€150' a scríobh sa bhosca le taobh 'Seiceanna'.

(a) Tá Seosamh Caomhánach ag lóisteáil deich nota €50, deich nota €20, cúig nota €10, luach €109.40 de bhoinn, mar aon le seic ar €200 agus seic eile ar €425. 56436789 is ea uimhir cuntas reatha Sheosaimh agus is i mbanc Uladh, an tSráid Mhór, Muineachán atá a chuntas aige. 88 Cúirt na Páirce, Cluain Tiobrad, Co. Mhuineacháin is ea a sheoladh. Bain úsáid as dáta an lae inniu.

Ríomha	
Ainm an bhainc:	Uimhir chuntais:
Brainse (seoladh)	€50
Dáta:	€20
Ainm an chuntais:	€10
Seoladh:	€5
	iomlán na nótaí
	iomlán na mbonn
	Seiceanna
	Airgead iomlán
Íoctha isteach ag:	€ _____

(b) Tá Michelle Ní Dhálaigh ag lóisteáil fiche nota €50, cúig nota €20, tríocha nota €10, luach €117.50 de bhoinn, agus seiceanna ar €320 agus ar €535. 985432456 is ea a huimhir cuntas reatha, atá aici in Permanent TSB, an tSráid Mhór, Caisleán an Bharraigh, 49 an Bhanrach, Baile Uí Fhiacháin, Co. Mhaigh Eo is ea seoladh Michelle. Bain úsáid as dáta an lae inniu.

Ríomha	
Ainm an bhainc:	Uimhir chuntais:
Brainse (seoladh)	€50
Dáta:	€20
Ainm an chuntais:	€10
Seoladh:	€5
	iomlán na nótaí
	iomlán na mbonn
	Seiceanna
	Airgead iomlán
Íoctha isteach ag:	€ _____

9 Líon duillíní aistarraingthe i leith na sealbhóirí cuntais seo a leanas.

- (a) Ba mhaith le Clár Ní Riain €250 a aistarraingt óna cuntas reatha, uimhir 9854890, i mBanc na hÉireann, 79 Sráid Phádraig, Corcaigh. An Druipseach, Áth an Chóiste, Co. Chorcaí is ea seoladh Chlár. Bain úsáid as dáta an lae inniu.

Ainm an bhainc: _____	Uimhir chuntais: _____
Brainse (seoladh) _____ Dáta: _____	
Fuarthas ó (ainm an bhainc): _____ suim (i bhfocail): _____ _____ _____	€ _____
Síniú: _____ Seoladh: _____ _____ _____ _____	

- (b) Tá Padma Matos ag aistarraingt €555 óna cuntas reatha (uimhir 8765345) in Permanent TSB, an tSráid Mhór, Port Láirge. 93 Cúirt na nUigingeach, Port Láirge is ea seoladh Padma. Bain úsáid as dáta an lae inniu.

Ainm an bhainc: _____	Uimhir chuntais: _____
Brainse (seoladh) _____ Dáta: _____	
Fuarthas ó (ainm an bhainc): _____ suim (i bhfocail): _____ _____ _____	€ _____
Síniú: _____ Seoladh: _____ _____ _____ _____	

10 Léigh an ráiteas bainc seo thíos agus freagair na ceisteanna ina dhiaidh.

Banc Éireannach		Ráiteas Cuntais		
An tSráid Mhór Bealach Conglais Co. Chill Mhantáin		Teil: 059 – 9661202 Facs: 059 – 9663063 Cód brainse: 90-65-07		
Lauren Gill Ráth Daingin Co. Chill Mhantáin		Ainm cuntais: Lauren Gill Uimhir chuntais: 456131724 Dáta ráitis: 30 Samhain 2016		
		Ráiteas Uimhir: 291		
IBAN: IE78BOFI906507456131724 (BIC: BOFIIE2D)				
Uasmhéid údaraithe: €1,000				
Dáta	Sonraí an idirbhearta	Dochar €	Sochar €	Iarmhéis €
1 Sam	Iarmhéis ar aghaidh			1,280.00
4 Sam	Buanordú – morgáiste	990.00		290.00
8 Sam	Dochar díreach – gás	114.00		176.00
10 Sam	Dochar díreach – fón póca	82.00		94.00
11 Sam	Dochar díreach – teilihís agus leathanbhanda	85.00		9.00
12 Sam	ATM – an Nás	300.00		291.00(DR)
13 Sam	Pá-chonair		1,300.00	1,009.00
20 Sam	Aistriú creidmheasa	400.00		609.00
22 Sam	Glanmhéid – Visa, Banc na hÉireann	300.00		309.00
24 Sam	Muirir bhainc	11.00		298.00
27 Sam	Ús	3.00		295.00
30 Sam	Díolphointe – SuperValu, Bealach Conglais	80.00		215.00

(a) Cad é seoladh Lauren?

(b) Cén banc agus brainse ina bhfuil a cuntas ag Lauren?

(c) Céard é cód sórtála an bhrainse?

(d) Cén saghas cuntais atá ag Lauren? Tabhair dhá chuí le do fhreagra.

(e) Cén modh íocaíochta atá ag Lauren le híoc as:

- (i)** a morgáiste? **(ii)** a bille gáis? **(iii)** a cuid earraí grósaeireachta?

(f) Mínigh idirbhearta:

- (i)** an 24 Samhain **(ii)** an 27 Samhain

(g) Cén chiall atá leis na litreacha DR le taobh a hiarmhéis ar an 12 Samhain?

Seirbhísí Airgeadais do Dhaoine Aonair agus do Theaghlaigh: féinmheasúnú

Tabhair le fios cén tuiscint atá agat ar na topaicí seo a leanas ach tic a chur leis an gcolún ceart i gcás gach ceann de na ráitis thíos.

Conas atá agat ó thaobh na foghlama de?

Uaine: Tuigim é seo go hiomlán.

Flannbhuí: Tuigim an chuid is mó de seo, ach tá roinnt ceisteanna agam faoi.

Dearg: Tá sé ag dul dian orm é seo a thuiscint agus tá cúnamh de dhíth orm.

	Táim in ann ...	Uaine	Flannbhuí	Dearg
1	Liosta a dhéanamh de cheithre chineál institiúide airgeadais in Éirinn.			
2	Liosta a dhéanamh de na seirbhísí a chuireann na mórintitiúidí airgeadais in Éirinn ar fáil.			
3	Idirdhealú a dhéanamh idir cuntas reatha agus cuntas taisce.			
4	Idirdhealú a dhéanamh idir lóisteáil agus aistarraingt.			
5	Liosta a dhéanamh de cheithre shlí ar féidir airgead a aistarraingt as cuntas reatha.			
6	Liosta a dhéanamh de na seirbhísí a bhíonn ar fáil ag uathmheaisín bainc.			
7	Anailís a dhéanamh ar an bhfaisnéis a bhíonn ar ráiteas bainc.			
8	Míniú a thabhairt ar na cúinsí a bheadh i gceist nuair a bhaинфí úsáid as buanordú, as dochar díreach nó as aistriú creidmheasa chun íocaíocht a dhéanamh.			
9	Idirdhealú a dhéanamh idir cártaí creidmheasa, cártaí muirir agus cartaí dochair.			
10	Míniú a thabhairt ar cad dó a seasann PIN agus ATM.			
11	Euro a chomhshó go hairgeadraí móra an domhain agus na hairgeadraí sin a chomhshó go euro.			
12	Teacht ar na rátaí malairte atá i bhfeidhm faoi láthair le haghaidh airgeadraí móra an domhain in institiúid airgeadais nó ar líne.			
13	Míniú a thabhairt ar an gcaoi a n-oibríonn íocaíochtaí éadadhail.			
14	Míniú a thabhairt ar na buntáistí a bhaineann le bancáil ar líne agus le bancáil ar an nguthán.			
15	Míniú a thabhairt ar conas bancáil ar líne a dhéanamh go sábháilte.			

Ná déan dearmad!

Caith síl siar ar an treoir réamhfhoghlama ag túis na caibidle seo. An aontaíonn nó an easaontaíonn tú le gach ceann de na ráitis sin anois? Ar tháinig aon athrú ar na freagraí a thug tú sula ndearna tú staidéar ar an topaic seo?

Seirbhísí Airgeadais do Dhaoine Aonair agus do Theaghlaigh: Léaráid Tuairimí

Cruthaigh léaráid tuairimí, i do chóipleabhar ná ar líne, a dhéanann achoimre ar an eolas atá sa chaibidil seo.

Machnamh ag deireadh na caibidle

Tabharfaidh an múinteoir cóip den 'Machnamh ag deireadh na caibidle' duit. Lón don chaibidil seo í.

Caibidil 9

Airgead a Choigilt agus a Infheistiú

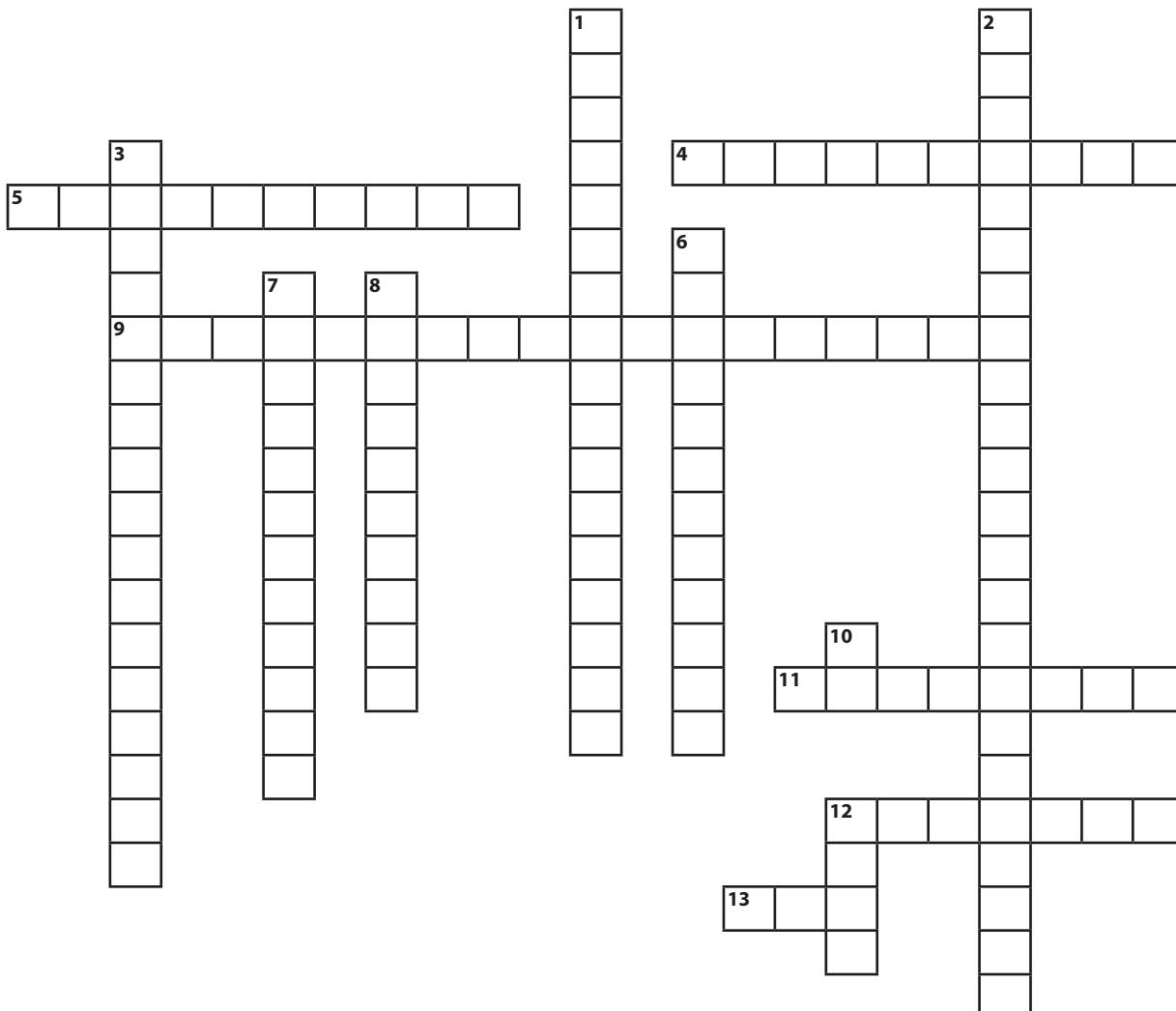
Tasc réamhfhoghlama

Léigh gach ráiteas agus tabhair le fios cibé a aontaíonn nó a easaontaíonn tú leis sna colún sin atá ar thaobh na láimhe clé den tábla. Ach a mbeidh an chaibidil seo críochnaithe agat, léigh na ráitis sin arís agus tabhair freagra arís, ach sna colún sin atá ar thaobh na láimhe deise an uair seo. Ar tháinig athrú ar do chuid freagraí?

Roimh staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo		Airgead a Choigilt agus a Infheistiú			Tar éis staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo	
Aontaím	Easaontaím	Ráiteas		Aontaím	Easaontaím	
		1	Is féidir airgead a choigilt (a chur i dtaisce) le trí phríomhinstíuíd airgeadais in Éirinn.			
		2	Is ionann airgead a choigilt agus airgead a infheistiú.			
		3	Tuilltear ús ar airgead a bhíonn i dtaisce le hinstíúid airgeadais.			
		4	Agus institiúidí airgeadais á gcur i gcomparáid lena chéile, níor chóir ach na rátaí úis a chuireann siad ar fáil a chur i gcomparáid lena chéile.			
		5	Is fearr airgead a chur i dtaisce i mbanc ná in aon áit eile.			
		6	Is é an muicín taisce an áit is fearr a chuirfeadh daoine atá faoi bhun ocht mbliana déag d'aois airgead i dtaisce.			
		7	Is éard a chiallaíonn leachtacht a shláine atá do chuid airgid in institiúid airgeadais.			
		8	Ní chuireann daoine airgead i dtaisce ach amháin chun é a úsáid i gcás éigeandála.			
		9	Ní mór cáin a íoc ar an ús a thuilltear ar choigiltis i ngach institiúid airgeadais.			
		10	Is fearr ús simplí ná ús iolraithe i gcónaí.			

Crosfhocal na bpriomhthéarmaí

Lón an crosfhocal.

Trasna

- 4** Cuid dár n-ioncam a roghnaímid gan a chaitheamh (10)
- 5** A thapa atáimid in ann ár gcuid airgid a fháil ar ais nuair a bhíonn sé de dhíth orainn (10)
- 9** Institiúid airgeadais a thugann airgead ar iasachta chun teach a cheannach nó a athchóiriú (6, 12)
- 11** Ús a thuilltear ar an bpriomhshuim a infheistítear agus air sin amháin (2, 6)
- 12** Íocaíochtaí a dhéantar le baill comhair chreidmheasa (7)
- 13** An ráta úis ina ionláine má dhéantar airgead a infheistiú ar feadh bliana (3) (Giorrúchán i mBéarla)

Síos

- 1** Institiúid airgeadais a bhíonn i seilbh na mball agus a bhíonn á rith ag na baill (6, 11)
- 2** Tugtar ar shealbhóir an chuntais an banc a chur ar an eolas roimh ré má theastaíonn uaidh/uaithi airgead a aistarraingt (6, 6, 11)
- 3** Bíonn cead ag sealbhóir an chuntais airgead a aistarraingt pé uair is mian leis/léi (6, 11)
- 6** Ainm eile ar chuntas coigiltis (6, 6)
- 7** Tugann an cineál seo cuntais ar shealbhóir an chuntais an t-airgead a fhágáil ann ar feadh tréimhse faoi leith, e.g. cúig bliana (6, 6)
- 8** Airgead a chur i leataobh agus súil ag an duine le fáltas maith a fháil air san am atá le teacht (10)
- 10** Luach saothair as airgead a chur i dtaisce le hinstiúid airgeadais (2)
- 12** Cáin a íocatar ar an ús a thuilltear ar choigiltis/infheistíochtaí (4) (Giorrúchán i mBéarla)

Ceacht meaitseála

Meaitseáil an cur síos (a bhfuil uimhir leis) leis na focail nó na habairtíni (a bhfuil litreacha leo) sa tábla thíos. Breac síos do chuid freagraí sa ghreille.

1	Cuid dár n-ioncam a roghnaímid gan a chaitheamh	A	Ús
2	Airgead a chur i leataobh agus súil ag an duine le fáltas maith a fháil air san am atá le teacht	B	Leachtacht
3	An téarma airgeadais a thugtar ar an airgead a infheistímid nó a choiglímíd	C	AER
4	Luach saothair as airgead a chur i dtaisce le hinstitiúid airgeadais	D	Infheistiú
5	Cáin a chaitear a íoc leis an rialtas ar an ús a thuilltear ar choigiltis	E	Ús simplí
6	A thapa atáimid in ann ár gcuid airgid a fháil ar ais nuair a bhíonn sé de dhíth orainn	F	Coigiltis
7	An téarma a thugtar ar na táillí agus na costais bhaincéireachta a bhaineann le cuntas a oscailt; tugtar 'an mhionscríbhinn' air freisin	G	Cumann foirgníochta
8	Íocaíocht a íoctar le baill chomhair chreidmheasa, de bhun mhéid an airgid a bhíonn i dtaisce acu	H	DIRT
9	Institiúid airgeadais a íocann ús ar choigiltis agus a thugann airgead ar iasacht chun teach a cheannach nó a athchóiriú	I	Díbhinn
10	An ráta iarbhír úis	J	Ús iolraithe
11	An t-ús a thuilltear ar an bpriomhshuim a infheistíodh agus air sin amháin	K	Téarmaí agus coinníollacha
12	Cuirtear an t-ús leis an gcogilteas agus ríomhtar an t-ús ar an dá cheann acu le chéile ina dhiaidh sin	L	Priomhshuim

Eochaircheisteanna

- 1** Liostaigh ceithre institiúid airgeadais i do cheantar féin a bhféadfá airgead a chur i dtaisce leo.

- (a) _____
 (b) _____
 (c) _____
 (d) _____

- 2** Liostaigh trí rud ar mhaith leat airgead a chur i dtaisce ina leith sna cúig bliana atá romhat amach. Cuir do liosta féin i gcomparáid le liosta do chomhdhalta. Bíodh vótáil sa rang agaibh féachaint cé na trí rud is coitianta.

Rudaí ar mian liom airgead a chur i dtaisce ina leith	Rudaí ar mian le mo chomhdhalta airgead a chur i dtaisce ina leith	Rudaí ar mian le daltaí an ranga airgead a chur i dtaisce ina leith

- 3** Tiocfaidh athrú ar na rudaí a gcuirfidh tú airgead i dtaisce ina leith de réir mar a rachaidh tú san aois. Féach ar na himeachtaí saoil seo a leanas agus breac síos trí rud ar a laghad a gcaithfidh tú airgead a chur i dtaisce ina leith i gcás gach imeachta.

Imeacht saoil	Rudaí a gcaithfidh mé airgead a chur i dtaisce ina leith
Freastal ar an gcoláiste	
Tosú ag obair	
Teach a cheannach	
Pósadh	
Leanaí a thabhairt ar an saol	
Briseadh as post	
Éirí as an obair	

- 4** Mínigh na cúiseanna a gcuireann daoine airgead i dtaisce.

(a) _____

(b) _____

(c) _____

- 5** Luaigne na cúinsí ba chóir a chur san áireamh sula ndéantar cinneadh faoin áit ar chóir airgead a chur i dtaisce inti.

(a) _____

(b) _____

(c) _____

(d) _____

- 6** Ríomh an t-ús simplí do gach ceann de na cúinsí seo a leanas:

(a) €1,000 a chuirtear i dtaisce ar feadh 3 bliana ar ús simplí 4%.

Freagra	Ríomhanna

(b) €5,000 a chuirtear i dtaisce ar feadh 2 bhliain ar ús simplí 3%.

Freagra	Ríomhanna

(c) €800 a chuirtear i dtaisce ar feadh 4 bliana ar ús simplí 2%.

Freagra	Ríomhanna

(d) €400 a chuirtear i dtaisce ar feadh 2 bhliain ar ús simplí 4.5%.

Freagra	Ríomhanna

7 Ríomh an t-ús iolraithe do gach ceann de na cúinsí seo a leanas:

(a) €1,000 a chuirtear i dtaisce ar feadh 2 bliain ar ús iolraithe 4%.

Freagra	Ríomhanna

(b) €6,000 a chuirtear i dtaisce ar feadh 3 bliana ar ús iolraithe 3%.

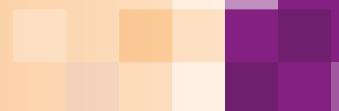
Freagra	Ríomhanna

(c) €350 a chuirtear i dtaisce ar feadh 4 bliana ar ús iolraithe 2%.

Freagra	Ríomhanna

(d) €500 a chuirtear i dtaisce ar feadh 6 bliana ar ús iolraithe 3%.

Freagra	Ríomhanna

- 8** Mínigh an difríocht atá ann idir airgead a chur i dtaisce (a choigilt) agus a infheistíú.

- 9** Déan idirdhealú idir ús simplí agus ús iolraithe.

- 10** Déan taighde agus cur síos ar dhá scéim choigiltis a chuireann An Post ar fáil.

- 11** Ainmnigh dhá bhanc trúchtála in Éirinn agus liostaigh na scéimeanna coigiltis a chuireann siad ar fáil dá gcuistaiméirí.

(a) _____

(b) _____

- 12** Mínigh dhá sheirbhís a chuireann comhar creidmheasa ar fáil dá chustaiméirí.

(a) _____

(b) _____

- 13** Déan taighde ar an ráta reatha úis a fohtar ar chuntais taisce/coigiltis sna príomhbhainc thráchtála, sna príomhchumainn foirgníochta, in An Post agus sa chomhar creidmheasa áitiúil. Seiceáil na téarmaí agus coinníollacha i ngach cás díobh.

Institiúidí airgeadais	Rátaí úis	Téarmaí agus coinníollacha

- 14** Líon isteach an teimpléad thíos chun dhá rogha coigiltis i ngach cineál institiúide airgeadais a chur i gcomparáid lena chéile. (9.9 Téacsleabhar)

	Bainc thráchtála	Cumainn foirgníochta	An Post	Comhair chreidmheasa
Riosca				
Luach saothair				
Leachtacht				
Cánachas				
Áisiúlacht				
Buntáistí				
Téarmaí agus coinníollacha				

Airgead a Choigilt agus a Infheistiú: féinmheasúnú

Tabhair le fios cén tuiscint atá agat ar na topaicí seo a leanas ach tic a chur leis an gcolún ceart i gcás gach ceann de na ráitis thíos.

Conas atá agat ó thaobh na foghlama de?

Uaine: Tuigim é seo go hiomlán.

Flannbhui: Tuigim an chuid is mó de seo, ach tá roinnt ceisteanna agam faoi.

Dearg: Tá sé ag dul dian orm é seo a thuisctint agus tá cúnamh de dhíth orm.

	Táim in ann ...	Uaine	Flannbhui	Dearg
1	Idirdhealú a dhéanamh idir airgead a chur i dtaisce (a choigilt) agus a infheistiú.			
2	Liosta a dhéanamh de chúig chúis a gcuirfí airgead i dtaisce agus samplaí de gach ceann díobh a thabhairt.			
3	Liosta a dhéanamh de cheithre chineál institiúide airgeadais ar féidir le daoine airgead a chur i dtaisce leo agus sampla áitiúil amháin díobh a ainmniú.			
4	Idirdhealú a dhéanamh idir comhar creidmheasa agus banc tráchtala.			
5	Ceithre bhanc tráchtala atá ag feidhmiú in Éirinn a ainmniú.			
6	Ús simplí a ríomh.			
7	Ús iolraithe a ríomh.			
8	An bhrí atá le DIRT agus AER a mhíniú.			
9	Míniú a thabhairt ar na cúinsí ba chóir a chur san áireamh sula roghnaítear institiúid airgeadais chun airgead a chur i dtaisce inti.			

Ná déan dearmad!

Caith síul siar ar an treoir réamhfoghlaama ag túis na caibidle seo. An aontaíonn nó an easaontaíonn tú le gach ceann de na ráitis sin anois? Ar tháinig aon athrú ar na freagraí a thug tú sula ndearna tú staidéar ar an topaic seo?

Airgead a Choigilt agus a Infheistiú: Léaráid Tuairimí

Cruthaigh léaráid tuairimí, i do chóipleabhar nó ar líne, a dhéanann achoimre ar an eolas atá sa chaibidil seo.

Machnamh ag deireadh na caibidle

Tabharfaidh an múinteoir cóip den 'Machnamh ag deireadh na caibidle' duit. Lón don chaibidil seo í.

Caibidil 10 :

Iasachtaí do Theaghlaigh agus do Dhaoine Aonair

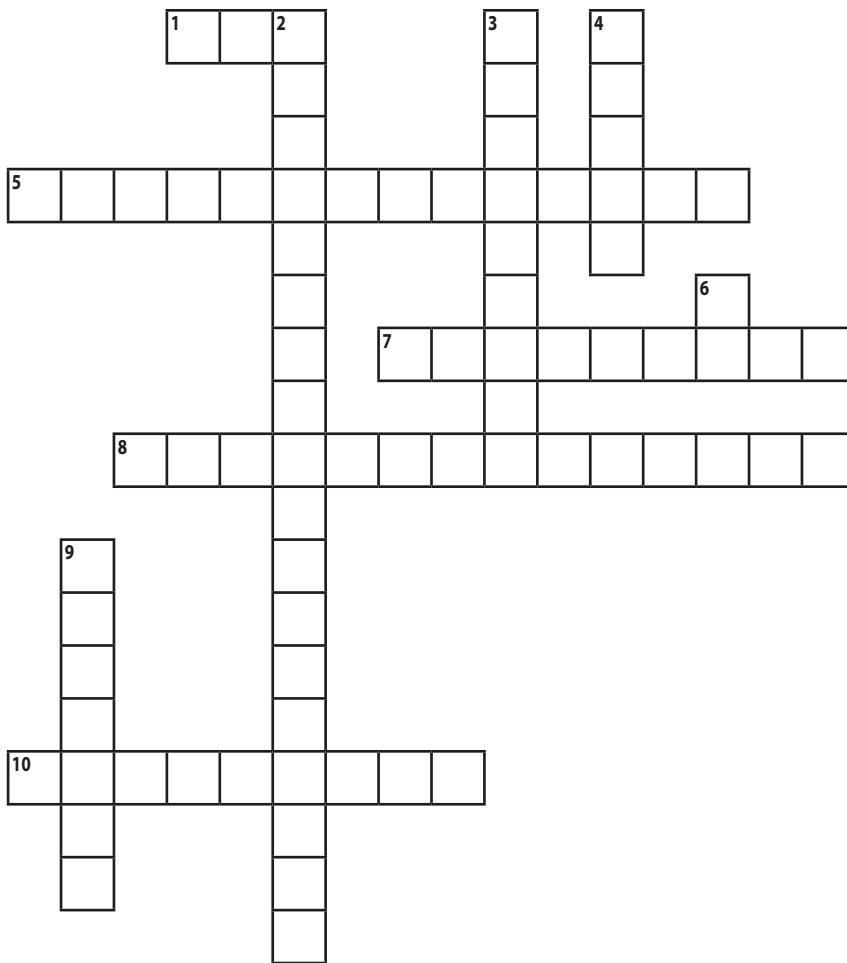
Tasc réamhfhoghlama

Léigh gach ráiteas agus tabhair le fios cibé a aontaíonn nó a easaontaíonn tú leis sna colúin sin atá ar thaobh na láimhe clé den tábla. Ach a mbeidh an chaibidil seo críochnaithe agat, léigh na ráitis sin arís agus tabhair freagra arís, ach sna colúin sin atá ar thaobh na láimhe deise an uair seo. Ar tháinig athrú ar do chuid freagraí?

Roimh staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo		Iasachtaí do Theaghlaigh agus do Dhaoine Aonair		Tar éis staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo	
Aontaím	Easaontaím	Ráiteas		Aontaím	Easaontaím
		1	Ní beart stuama é airgead a fháil ar iasacht tráth ar bith.		
		2	Is é an t-aon rud a bhíonn le déanamh sula bhfaightear airgead ar iasacht an ráta úis is fearr a aimsiú.		
		3	Is foinse airgeadais mheántréimhseach é morgáiste.		
		4	Tá rótharraingt bhainc oiriúnach mar fhoinsé airgeadais chun carr nua a cheannach.		
		5	Ní fhaigheann daoine airgead ar iasacht ach amháin mura mbíonn aon airgead i dtaisce acu agus go mbíonn orthu rud a bhíonn de dhíth go géar orthu a cheannach.		
		6	Ní beart stuama é airgead a fháil ar iasacht ó iasachtóir airgid.		
		7	Is é is brí le ceannach ar cairde rud a cheannachanois agus íoc as níos déanaí.		
		8	Dá fhad an tréimhse aisíoca a bhaineann le hiasacht is ea is mó a chosnóidh an iasacht sin.		
		9	Seiceálann iasachtóir cumas an iasachtaí an iasacht a aisíoc sula dtabharfar iasacht dó/di.		
		10	Tá sé de cheart ag iasachtaí teacht ar intinn eile faoi iasacht laistigh de sheacht lá.		

Crosfhocal na bpriomhthéarmaí

Líon an crosfhocal.

Trasna

- 1** An costas iarbhír a bhíonn ar iasacht, ús san áireamh (3) (Giorrúchán i mBéarla)
- 5** Urrús le haghaidh iasachta (14)
- 7** lasacht fhadtéarmach chun teach a cheannach (9)
- 8** Foinse airgeadais mheántréimhseach lena n-íocann an ceannaitheoir éarlais tosaigh mar aon le líon aontaithe tráthchodanna seasta rialta ina dhiadh sin (14)
- 10** Rud a bhíonn i seilbh teaghlaigh nó duine a ngabhann luach airgeadúil leis (9)

Síos

- 2** lasacht ghearrthéarma lenar féidir le sealbhóir cuntais reatha níos mó airgid a aistarraingt óna c(h)untas ná mar atá sa chuntas i ndáiríre (12, 6)
- 3** Meastachán i dtaoibh chumas an duine maidir le hiasacht a aisíoc, bunaithe ar stair choigilte agus iasachta an duine sin (9)
- 4** An líon laethanta a bhíonn i dtréimhse mharana (5)
- 6** An costas a ghabhann le hairgead a fháil ar iasacht (2)
- 9** Duine a aontaíonn d'iasacht a aisíoc sa chás nach féidir leat féin é a dhéanamh (7)

Eochaircheisteanna

1 I gcás gach ceann de na ráitis seo a leanas cuir tic ✓ leis an bhfoinse airgeadais is oiriúnaí.

	Ráiteas	Comhar Creidmheasa	Cárta creidmheasa	Morgáiste	Fruilcheannach (HP)
A	Is mian le Rachael guthán cliste nua a cheannach. Tig léi €10 a aisíoc gach seachtain.				
B	Is mian le Martin teach a cheannach.				
C	Ní mór do Erika earraí grósaeireachta a cheannach ach níl aon airgead tirim aici.				
D	Ní mór do David carr nua a cheannach.				

2 Ríomh an APR a ghabhann leis na hiasachtaí seo a leanas:

- (a) Iasacht ón gComhar Creidmheasa: €500 ar APR 9% thar chuíg bliana, agus méid na hiasachta ag laghdú €100 gach bliain. Ríomh costas iomlán na hiasachta.

Ríomhanna	Costas iomlán na hiasachta

- (b) Iasacht bhainc €1,000 ar APR 8% thar cheithre bliana, agus méid na hiasachta ag laghdú €250 gach bliain. Ríomh costas iomlán na hiasachta.

Ríomhanna	Costas iomlán na hiasachta

- (c) Iasacht ó chumann foirgníochta: €400 ar APR 7% thar cheithre bliana, agus méid na hiasachta ag laghdú €100 gach bliain. Ríomh costas iomlán na hiasachta.

Ríomhanna	Costas iomlán na hiasachta

- 3** Ba mhian le Seán carr a cheannach ar €8,000. Tá na roghanna seo a leanas aige:

Rogha 1 Fruilcheannach: Éarlais €800 mar aon le 30 tráthchuid €260 an ceann

Rogha 2 Iasacht: €8,000 ar APR 8% thar cheithre bliana, agus méid na hiasachta ag laghdú €2,000 gach bliain.

- (a)** Ríomh an costas iomlán a ghabhann le gach rogha díobh.

Ríomhanna	Costas iomlán an fhruilcheannaigh/na hiasachta

- (b)** Cuir tic ✓ leis an rogha a mholfá féin. Tabhair cúis le do fhreagra.

Rogha 1	Rogha 2
Cúis:	

- 4** Breac síos ceisteanna a bheadh oriúnach do na freagraí seo thíos. Ba mhian le custaiméir iasacht mheántréimhseach a fháil ó iasachtóir in institiúid airgeadais.

Ceisteanna an Iasachtóra	Freagraí an Chustaiméara
	Is pluiméir mé.
	Tá post buan agam.
	€2,000 sa mhí.
	Chun carr nua a cheannach.
	€10,000.

- 5** Cad is brí le ceannach ar cairde?

- 6** Mínigh a bhfuil i gceist le fruilcheannach.

- 7** Luaigní cuis amháin a mbíonn an oiread sin tóra ag daoine ar fhruilcheannach.

- 8** Cosnaíonn meisín níocháin €600 le hairgead tirim nó €20 sa tseachtain thar bhliain amháin gan aon éarlais a foc. Ríomh an costas fruilcheannaigh. Cé acu is costasaí? Cé mhéad de chostas breise a bheadh ann?

Ríomhanna	Cé acu is costasaí?	Cé mhéad de chostas breise a bheadh ann?

- 9** Tig le Christina carr a cheannach ar €15,000 le hairgead tirim nó í a fhruilcheannach (HP). Má roghnaíonn sí HP, íocfaidh sí éarlais €1,000 móide €500 sa mhí ar feadh trí bliana.

Ríomh an costas fruilcheannaigh. Cé mhéad de chostas breise a bheadh ag gabháil leis an bhfruilcheannach i gcomparáid leis an gcostas le hairgead tirim?

Ríomhanna	Cé acu is costasaí?	Cé mhéad de chostas breise a bheadh ann?

- 10** Is comhlacht tógála iad McBD Ltd atá lonnaithe i gCo. an Chláir. Tá beirt stiúrthóirí ag an gcomhlacht, Michael McBride agus Patrick Daly. Tá luach €1,500,000 de mhaoin agus luach €180,000 de mheaisínre agus de veaineanna ag McBD Ltd. Tá ioncam míosúil €85,000 ag an gcomhlacht agus is dóigh leo go dtiocfaidh méadú 10% air sin má cheannaítear maoin nua a chosnóidh €100,000, meaisínre nua a chosnóidh €80,000 agus cúig veain nua a chosnóidh €50,000 an ceann. Tá €50,000 sa chúlchiste ag McBD. Déanfaidh na stiúrthóirí €60,000 an duine a infheistiú agus gheobhaidh siad deontas €50,000. An 3 Lúnasa 2016 chuir siad isteach ar iasacht 15 bliana ó RJ Finance Ltd don iarmhéid a bheadh de dhíth chun an mhaoin, an meaisínre agus na cúig veain nua a cheannach. Ceadaíodh an iasacht an 23 Lúnasa 2016.

Ní mór duit:

- (a) Suim na hiasachta atá de dhíth a ríomh.
- (b) An fhoirm iarratais ar iasacht thíos a líonadh.

Ríomhanna na hiasachta

Foirm larratas ar larratais ó RJ Finance Ltd

Ainm an iasachtaí:	
Ainmneacha na stiúrthóirí:	
Cineál gnólachta:	
Ioncam bliantúil tuarthá:	
Suim iasachta de dhíth:	
Cad chuige an iasachta:	
Fad ama na hiasachta:	
Urrús ar fáil:	
Síniúcháin na stiúrthóirí:	
Dáta:	

Iasachtaí do Theaghlaigh agus do Dhaoine Aonair: féinmheasúnú

Tabhair le fios cén tuiscint atá agat ar na topaicí seo a leanas ach tic a chur leis an gcolún ceart i gcás gach ceann de na ráitis thíos.

Conas atá agat ó thaobh na foghlama de?

Uaine: Tuigim é seo go hiomlán.

Flannbhuí: Tuigim an chuid is mó de seo, ach tá roinnt ceisteanna agam faoi.

Dearg: Tá sé ag dul dian orm é seo a thuiscint agus tá cúnamh de dhíth orm.

	Táim in ann ...	Uaine	Flannbhuí	Dearg
1	An fheidhm a bhíonn ag iasachtaí i gcás airgeadais teaghlaigh agus airgeadais phearsanta a mhíniú.			
2	Trí chúis a bhfaighfí airgead ar iasacht a liostú.			
3	Cur síos a dhéanamh ar na costais agus ar na rioscaí a ghabhann le hairgead a fháil ar iasacht.			
4	Príomhfhaoinsí airgeadais do theaghlaigh agus do dhaoine aonair a liostú agus a mhíniú.			
5	Cur síos a dhéanamh ar na cearta agus ar na freagrachtaí a bhaineann le hiasachtaithe.			
6	Cur síos a dhéanamh ar a bhfuil i gceist le fruilcheannach (HP).			
7	An costas fruilcheannaigh a ríomh.			
8	Ús (APR) a ghabhann le hiasachtaí a ríomh.			
9	'Ceannach ar cairde' a shainmhíniú.			
10	'Morgáiste' a shainmhíniú.			
11	Liosta a dhéanamh de na cúinsí a ghlaicfadh iasachtóir san áireamh roimh iasacht a cheadú.			

Ná déan dearmad!

Caith súil siar ar an treoir réamhfoghlaigh ag túis na caibidle seo. An aontaíonn nó an easaontaíonn tú le gach ceann de na ráitis sin anois? Ar tháinig aon athrú ar na freagraí a thug tú sula ndearna tú staidéar ar an topaic seo?

Iasachtaí do Theaghlaigh agus do Dhaoine Aonair: Léaráid Tuairimí

Cruthaigh léaráid tuairimí, i do chóipleabhar nó ar líne, a dhéanann achoimre ar an eolas atá sa chaibidil seo.

Machnamh ag deireadh na caibidle

Tabharfaidh an múinteoir cóip den 'Machnamh ag deireadh na caibidle' duit. Lón don chaibidil seo í.

Caibidil 11

Árachas do Theaghlaigh agus do Dhaoine Aonair

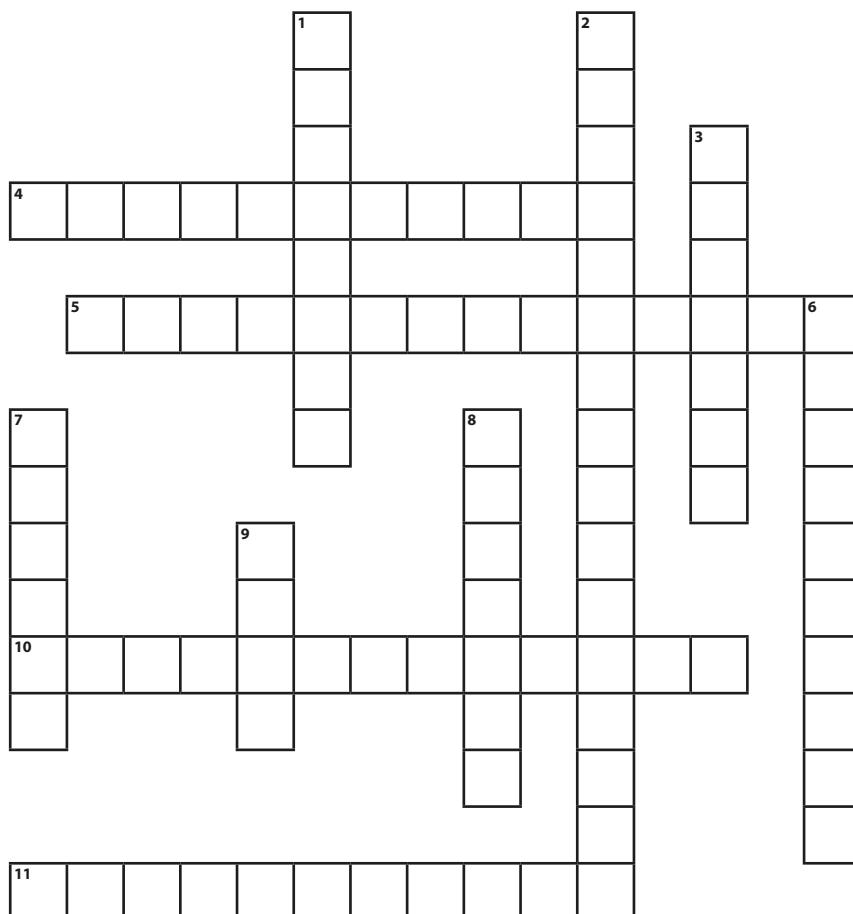
Tasc réamhfhoghlama

Léigh gach ráiteas agus tabhair le fios cibé a aontaíonn nó a easaontaíonn tú leis sna colúin sin atá ar thaobh na láimhe clé den tábla. Ach a mbeidh an chaibidil seo críochnaithe agat, léigh na ráitis sin arís agus tabhair freagra arís, ach sna colúin sin atá ar thaobh na láimhe deise an uair seo. Ar tháinig athrú ar do chuid freagraí?

Roimh staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo		Árachas do Theaghlaigh agus do Dhaoine Aonair		Tar éis staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo	
Aontaím	Easaontaím	Ráiteas		Aontaím	Easaontaím
		1	Is féidir aon rud a chur faoi árachas		
		2	An rialtas a shocraíonn an costas atá ar árachas.		
		3	Cosaint ar chaillteanas cinnte is ea árachas.		
		4	Feidhmíonn bróicéir ar son aon ghnólacht árachais amháin.		
		5	Caithfear árachas a chur ar charr ach ní gá árachas a chur ar ghluaisrothar.		
		6	Cineál árachais is ea Árachas Sóisialach Pá-Choibhneasa (ÁSPC / PRSI)		
		7	Má bhíonn bónas cheal éilimh ag duine, laghdaítear an méid a bhíonn le híoc ar árachas.		
		8	Ní mór duit an fhírinne a insint nuair a bhíonn foirm iarratais ar pholasáí árachais á línadh agat nó i gcás go ndéanann tú éileamh ar do ghnólacht árachais.		
		9	Maidir le sealbhóirí tí, ní mór dóibh árachas tí agus árachas ar inneachar an tí araon a cheannach.		
		10	Árachas éigeantach is ea árachas sláinte.		
		11	Is féidir le duine árachas a chur ar theach a chomharsan.		

Crosfhocal na bpriomhthéarmaí

Líon an crosfhocal.

Trasna

- 4** An fhoirm a líontar nuair a dhéantar iarratas ar pholasáí árachais (5, 6)
- 5** Ní mór duit sochar airgid a bhaint as rud agus a bheith thíos leis má chailleann tú an rud sin (4, 10)
- 10** Ní mór an fhírinne a insint nuair a lónann tú foirm thogra (4, 9)
- 11** An fhoirm a líontar nuair a tharlaíonn caillteanas nó damáiste (5, 6)

Síos

- 1** An té a ríomhann an phréimh (8)
- 2** Lascaine a thugtar sa chás nach bhfuil aon éileamh déanta (5, 5, 6)
- 3** An conradh a bhíonn ann idir an t-árachóir agus an té atá faoi árachas (7)
- 6** Ní féidir brabús a dhéanamh as árachas (10)
- 7** An praghas a íohtar as árachas (6)
- 8** Cosaint ar chaillteanas a d'fhéadfadh tarlú amach anseo (7)
- 9** Muirear breise a ghearrtar ar phréimh árachais nuair a bhíonn riosca breise i gceist (4)

Ceacht meatseála

Meaitseáil an cur síos (a bhfuil uimhir leis) leis na focail nó na habairtíni (a bhfuil litreacha leo) sa tábla thíos. Breac síos do chuid freagraí sa ghreille.

1	Ní féidir brabús a dhéanamh as árachas	A	Achtúire
2	Déanann an duine seo amach an méid cúitimh a bhíonn le híoc	B	Coigeartóir caillteanais
3	An duine a ghlacann polasaí árachais	C	Bróicéir
4	Bíonn feidhm leis seo i gcás go mbíonn beirt árachóirí nó níos mó i gceist	D	Slánaíocht
5	Caithfidh tú gach fíric ábhartha a bhreacadh síos ar an bhfoirm thogra	E	Ranníocaíocht
6	Déanann sé seo ionadaíocht ar son gnólachtaí éagsúla árachais agus lorgaíonn sé an praghas is fearr sa mhargadh	F	Seachaíocht
7	An gnólacht a chuireann árachas ar fáil	G	Meon lánmhaith
8	Déanann sé méid na préimhe amach	H	Leas inárachais
9	Ach cúiteamh a bheith íocha ag an ngnólacht árachais, tig leis an dlí a chur ar thríú páirtí is cùis le damáistí nó caillteanas.	I	Árachaí
10	Aon rud a theastaíonn uait a chur faoi árachas, ní mór go mbeifeá ag baint sochar as agus go mbeifeá thíos leis dá gcaillfí é	J	Árachóir

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Eochaircheisteanna

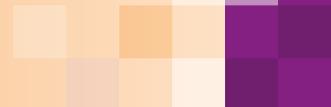
- 1** Tabhair sainmhíniú ar 'árachas'.

- 2** Déan idirdhealú idir árachas agus árachas saoil.

- 3** Mínigh na téarmaí seo a leanas.

- (a) Bónas cheal élimh

- (b) Ualú

4 Cuir tic ✓ i ndiaidh gach aon ráiteas ag léiriú go bhfuil sé fíor nó bréagach

	Ráiteas	Fíor	Bréagach
(a)	Ciallaíonn meon lánmhaith nach ceadmhach brabús a dhéanamh as árachas.		
(b)	Ciallaíonn slánaíocht go gcaithfidh tú iontaoibh a chur i do ghnólacht árachais.		
(c)	Ciallaíonn leas inárachais go gcaithfidh go mbeifeá ag baint sochar as an rud atá faoi árachas agat agus go mbeifeá thíos leis dá gcaillfeá an rud sin.		
(d)	Caithfidh tú árachas a chur ar do theach.		

5 Mínigh an fheidhm atá ag gach ceann díobh seo a leanas i gcúrsaí árachais.

(a) Bróicéir

(b) Achtúire

(c) Coigeartóir caillteanais

6 Mínigh na prionsabail árachais seo a leanas agus bain úsáid as samplaí lena léiriú.

(a) Meon lánmhaith _____

(b) Ranníocaíocht _____

(c) Slánaíocht _____

(d) Seachaíocht _____

(e) Leas inárachais _____

- 7 Tá clann Mhic Seoin as Cluinín, Co. Liatroma ag iarraidh a dteach a chur faoi árachas – luach €200,000 d’árachas ar an teach féin agus luach €90,000 d’árachas ar inneachar an tí. Tá luachana faigte acu ó thrí ghnólacht árachais éagsúla; thug siad na rátaí sin dóibh ar an gcoinníoll go gcuirtear an teach agus an t-inneachar araon faoi árachas leo.

	CBC Insurance	TAL Insurance	ATL Insurance
Foircnimh	€2 sa €1,000	€2.50 sa €1,000	€3 sa €1,000
Inneachar	€6.50 sa €1,000	€5 sa €1,000	€4 sa €1,000

Déan amach an costas atá ar an árachas i gcás gach ceann de na trí ghnólacht. Cé acu de na trí luachan a mholfá do chlann Mhic Seoin a ghlacadh? Cuir tic ✓ sa bhosca cuí anseo thíos.

	CBC Insurance	TAL Insurance	ATL Insurance
Costas na bhfoirgneamh			
Costas an inneachair			
Costas iomlán			
Molta			

Ríomhanna

- 8 Tá Gearóidín Ní Mharcaigh, a rugadh ar an 8 Márta 1987, ina cónaí ar an tSráid Mhór, Baile Átha Luain, Co. na hIarmhí. Is sciamheolaí féinfeastaíthe í. Teastaíonn uaithi luach €180,000 d’árachas saoil a ghlacadh ar a saol féin, mar gur phós sí le déanaí. Tá luachan faigte aici óna gnólacht árachais i leith árachas lánsaoil agus árachas dearlaice araon. Tá sé socraithe aici polasaí árachais dearlaice a cheannach. Ní ólann sí, ní chaitheann sí tobac agus tá an tsláinte go maith aici. Nuair a bhíonn am saor aici, is nós léi camógaíocht a imirt nó siúl ar na cnoic. Teastaíonn uaithi a préimh a íoc gach mí le buanordú. Cuir i gcás gur tusa Gearóidín. Lón an fhoirm thogra i gcomhair árachas saoil anseo thíos. Cuir dáta an lae inniu ar an bhfoirm.

Foirm Thogra le haghaidh Árachas Saoil

Freagair gach ceist go firinneach.

Ainm: _____

Seoladh: _____

Aois: Singil Pósta

Inscne: Fear Bean Slí bheatha: _____

An cineál polasaí atá ag teastáil (Ticeáil ✓) Polasaí Dearlaice Polasaí Lánsaoil

Luach an árachais saoil atá ag teastáil: €

Cuir tic ✓ sa bhosca cuí.

An bhfuil an tsláinte go maith agat? Tá Níl

Mura bhfuil, ba chóir mioneolas a thabhairt ar bhileog ar leithligh.

An gcaitheann tú tobac? Caitheann Ní chaitheann

An ólann tú alcól? Ólann Ní ólann

Má ólann, cé mhéad aonad a ólann tú sa tseachtain?

An nglacann tú páirt in aon chaitheamh aimsire baolach?

Glacann Ní ghlacann

Má ghlacann, ba chóir mioneolas a thabhairt ar bhileog ar leithligh.

Modh íocaíochta: _____

Dearbhú

Dearbhaím gur eolas firinneach iomlán an t-eolas atá tugtha agam thuas.

Síniú: _____

Dáta: _____

- 9** Tá Aingeal Ní Mhórdha, cuntasóir a rugadh ar an 19 Meitheamh 1968, ina cónaí ag 37 Ascaill Ard an Rátha, an Chúlóig, Baile Átha Cliath 5 – teach leathscoite – le cúig bliana anuas. 084 636 9736 is ea uimhir fóni póca Aingeal agus am68@ymail.com is ea a seoladh ríomhphoist. Déanamh caighdeánach atá sa teach, agus tá glais slándála ar na doirse agus ar na fuinneoga go léir. Trí sheomra codlata atá ann agus teas lárnach gáis. Níl sé cóngarach d'abhairinn, loch ná sruthán ar bith. Teastaíonn uaithi luach €580,000 d'árachas a chur ar an teach féin agus luach €100,000 d'árachas ar inneachar an tí. Tá dhá aláram deataigh feistithe aici mar aon le haláram buirgléireachta a ndéantar monatóireacht air. Ní dhearna sí éileamh ar bith ar a hárachas tí go dtí seo, agus is le Insurease atá sí faoi láthair. Tá an luachan atá faigte aici don chéad bhliain eile daor go leor, agus tá luachan níos saoire faigte aici ó Opt Insure. Líon an fhoirm thogra – bain úsáid as dáta an lae inniu.

Foirm Thogra le haghaidh Árachas Tí

Sonraí faoin togróir

Ainm: _____

Seoladh le cur faoi árachas: _____

Dáta breithe: _____

Slí bheatha: _____

Seoladh poist (más éagsúil): _____

Uimhir theileafóin: _____

Sonraí faoin teach

An bhfuil an teach: _____ Cóngarach d'abhairinn, sruthán, loch Tá Níl

Scoite Tá Níl Líon na seomraí codlata

Leathscoite Tá Níl Líon na n-aláram deataigh

Ina theach sraithe Tá Níl Aláram buirgléireachta Tá Níl

De dhéanamh caighdeánach Tá Níl Cineál córais teasa _____

Saor ó thuilte Tá Níl Glais slándála Tá Níl

Sonraí breise:

Líon blianta gan aon éileamh _____

Árachóir reatha: _____

Sonraí faoin gclúdach

Luach na bhfoirgneamh le cur faoi árachas: € _____

Luach an inneachair le cur faoi árachas: € _____

Síniú: _____ Dáta: _____

- 10 (a)** Ar an 17 Feabhra 2016, goideadh carr Jacqueline Ní Raghnalláigh, atá ina cónaí ar an tSráid Mhór, Tobar Phádraig, Co. Luimnígh. Thuairiscigh Jacqueline don Gharda Máire Ní Dhálaigh i stáisiún áitiúil na nGardaí gur goideadh an carr. In Áth Dara, Co. Luimnígh a goideadh an carr. Is múinteoir í Jacqueline. D'inis sí don Gharda gur cheannaigh sí an carr ar an 25 Samhain 2015. Bhí luach €16,500 d'árachas ar an gcarr le hÁrachas Mhic Seoin Teo. (Uimhir Pholasaí 789632PL). Ar an 20 Feabhra 2016, líon Jacqueline foirm élimh dá gnólacht árachais. Líon an fhoirm élimh i gcomhair Árachas Mhic Seoin Teo.

Árachas Mhic Seoin Teo. – Foirm Éilimh

Sonraí pearsanta

Ainm: _____

Seoladh: _____

Uimhir an pholasaí: _____

Slí bheatha: _____

Sonraí faoin gcaillteanas/damáistí

Dáta: _____

Suíomh: _____

Cur síos ar an rud a cailleadh/a goideadh: _____

Luach: € _____

Dáta ar ceannaíodh é: _____

Ar tugadh tuairisc do na Gardaí faoin rud a cailleadh/a goideadh? Tugadh Níor tugadh

Má tugadh, tabhair sonraí faoi: _____

Dáta na tuairisce: _____

Stáisiún Gardaí: _____

Ainm an Gharda a ghlac na sonraí: _____

Síniú: _____ Dáta: _____

- (b)** Ar an 14 Eanáir 2016, goideadh ríomhaire glúine ar Shéamas Máirtín, pluiméir atá ina chónaí i nDún an Rí, Co. an Chabháin. San Inbhear Mór, Co. Chill Mhantáin a goideadh é. Bhí luach €780 d'árachas ar an ríomhaire glúine le hÁrachas Uí Cheallaigh Teo. (Uimhir Pholasaí 976432LK). Thuairiscigh Séamas an ghadaíocht don Gharda Micheál Ó Raghdhaileach san Inbhear Mór, Co. Chill Mhantáin. Ar an 15 Deireadh Fómhair 2015 a cheannaigh Séamas an ríomhaire glúine. Ar an 16 Eanáir 2016, líon Séamas foirm éilimh dá ghnólacht árachais. Líon an fhoirm éilimh i gcomhair Árachas Uí Cheallaigh Teo.

Árachas Uí Cheallaigh Teo. – Foirm Éilimh

Sonraí pearsanta

Ainm: _____

Seoladh: _____

Uimhir an pholasaí: _____

Slí bheatha: _____

Sonraí faoin gcaillteanas/damáistí

Dáta: _____

Suíomh: _____

Cur síos ar an rud a cailleadh/a goideadh: _____

Luach: € _____

Dáta ar ceannaíodh é: _____

Ar tugadh tuairisc do na Gardaí faoin rud a cailleadh/a goideadh? Tugadh Níor tugadh

Má tugadh, tabhair sonraí faoi: _____

Dáta na tuairisce: _____

Stáisiún Gardaí: _____

Ainm an Gharda a ghlac na sonraí: _____

Síniú: _____ Dáta: _____

Árachas do Theaghlaigh agus do Dhaoine Aonair: féinmheasúnú

Tabhair le fios cén tuiscint atá agat ar na topaicí seo a leanas ach tic a chur leis an gcolún ceart i gcás gach ceann de na ráitis thíos.

Conas atá agat ó thaobh na foghlama de?

Uaine: Tuigim é seo go hiomlán.

Flannbhuí: Tuigim an chuid is mó de seo, ach tá roinnt ceisteanna agam faoi.

Dearg: Tá sé ag dul dian orm é seo a thuiscint agus tá cúnamh de dhíth orm.

	Táim in ann ...	Uaine	Flannbhuí	Dearg
1	An difríocht atá idir préimh agus cúiteamh a mhíniú.			
2	Foirm thogra agus foirm éilimh a líonadh.			
3	Cúig phrionsabal an árachais a liostú agus a mhíniú.			
4	Na róil atá ag na daoine éagsúla i dtionscal an árachais a liostú agus a mhíniú.			
5	An clásal caillroinnte a mhíniú agus a ríomh.			
6	Préimh árachais a ríomh ó shonraí faoi leith.			
7	An méid cúitimh a bheadh dlite a ríomh ó shonraí faoi leith.			
8	Na cineálacha éagsúla árachais a bheadh de dhíth ar theaghlaigh nó ar dhuine aonair a liostú agus a mhíniú.			
9	Na cineálacha éagsúla árachais éigeantaigh a bheadh de dhíth ar theaghlaigh nó ar dhuine aonair ag tráthanna éagsúla a liostú.			
10	Idirdhealú a dhéanamh idir árachas agus árachas saoil.			

Ná déan dearmad!

Caith súil siar ar an treoir réamhfoghlaama ag túis na caibidle seo. An aontaíonn nó an easaontaíonn tú le gach ceann de na ráitis sinanois? Ar tháinig aon athrú ar na freagraí a thug tú sula ndearna tú staidéar ar an topaic seo?

Árachas do Theaghlaigh agus do Dhaoine Aonair: Léaráid Tuairimí

Cruthaigh léaráid tuairimí, i do chóipleabhar nó ar líne, a dhéanann achoimre ar an eolas atá sa chaibidil seo.

Machnamh ag deireadh na caibidle

Tabharfaidh an múinteoir cóip den 'Machnamh ag deireadh na caibidle' duit. Lón don chaibidil seo í.

Caibidil 12

Cánachas Tí agus Cánachas Pearsanta

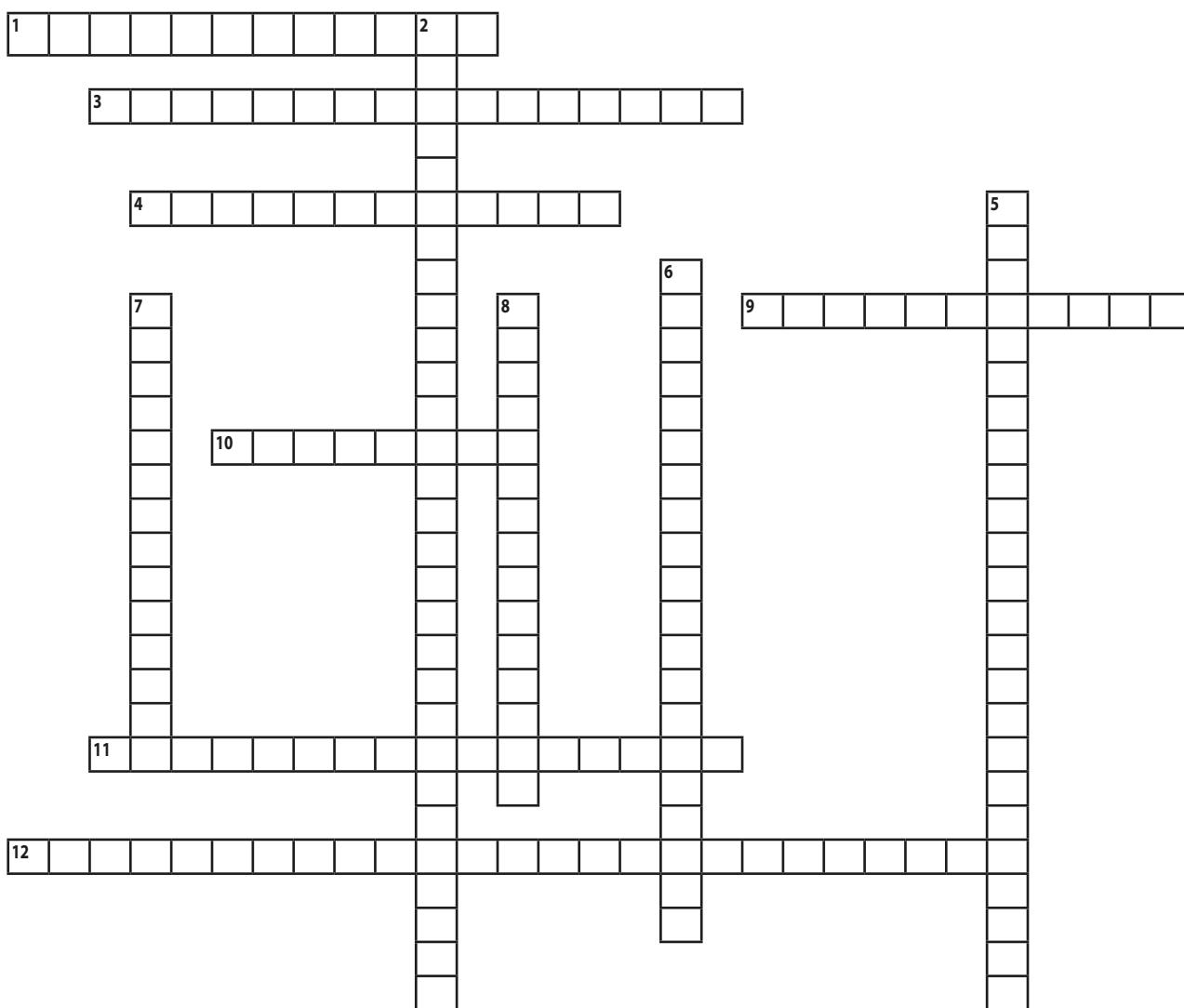
Tasc réamhfhoghlama

Léigh gach ráiteas agus tabhair le fios cibé a aontaíonn nó a easaontaíonn tú leis sna colúin sin atá ar thaobh na láimhe clé den tábla. Ach a mbeidh an chaibidil seo críochnaithe agat, léigh na ráitis sin arís agus tabhair freagra arís, ach sna colúin sin atá ar thaobh na láimhe deise an uair seo. Ar tháinig athrú ar do chuid freagraí?

Roimh staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo		Cánachas Tí agus Cánachas Pearsanta		Tar éis staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo	
Aontaím	Easaontaím	Ráiteas		Aontaím	Easaontaím
		1	Ba chóir go n-íocfadh gach duine cáin.		
		2	Íocann gach duine cáin.		
		3	Mura bhfuil tú fostaithe, ní íocann tú cáin.		
		4	Is é an rialtas a bhaillíonn an cháin uile.		
		5	Cabhraíonn an t-airgead le seirbhísí a chur ar fáil ar nós leabharlann, páirceanna, scoileanna, ospidéal, etc.		
		6	Íocann leanaí cáin ag am éigin ina saol.		
		7	Gearrtar cáin ar ioncam.		
		8	Gearrtar cáin ar chaiteachas.		
		9	Is cóir gurb iad na daoine a thuilleann an t-airgead is mó a íocann an cháin is mó.		
		10	Tá an cháin níos ísle in Éirinn ná mar atá sna Stáit Aontaithe.		
		11	Tá seachaint cánach neamhdhleathach.		
		12	Caitheann tomholtóirí níos lú airgid nuair a bhíonn rátaí cánach íseal.		

Crosfhocal na bpriomhthéarmaí

Líon an crosfhocal.

Trasna

1. Cáin a ghearrtar ar ioncam de réir mar a thuilltear é (4, 8)
3. Cáin a íocatar ar earraí agus ar sheirbhísí (4, 12)
4. Cáin a ghearrtar de réir mar a chaitear airgead (4, 8)
9. Cáin a ghearrtar ar phá agus ar thuarastal (4, 7)
10. Leis an gcineál seo cánach, ardaíonn an ráta cánach nuair a ardaíonn an t-ioncam (8)
11. Gan cuid d'ioncam nó an t-ioncam go léir a chur in iúl do na Coimisinéirí loncaim chun dliteanas cánach a laghdú (10, 6)
12. Cáin a íocatar ar bhrontanais agus ar oidhreachtaí (4, 2, 8, 11)

Síos

2. Cáin a ghearrtar ar bhrabús tar éis sócmhainní, ar nós infheistíochtaí agus maoin, a dhiúscairt (seachas príomh-áit cónaithe) (4, 2, 12, 11)
5. Cáin a íocatar ar an ús a thuilltear ar choigiltis/infheistíochtaí (4, 10, 2, 2, 6)
6. Laghdaíonn siad seo an méid cáin atá ar dhuine fóc (14, 6)
7. Cáin ar earraí iompórtáilte (7, 7)
8. Laghdú a dhéanamh ar an méid cánach atá ort a ioc, trí éileamh a dhéanamh ar chreidmheasanna cánach (9, 6)

Eochaircheisteanna

- 1** Scríobh na giorrúcháin seo a leanas ina n-iomláine.

(a)	ÍMAT	
(b)	CBL	
(c)	CFC	
(d)	CGC	
(e)	ÁSPC	
(f)	PLT	
(g)	CCUT	

- 2** Déan idirdhealú idir cáin dhíreach agus cáin indíreach.

- 3** Cuir tic ✓ leis an gcolún/na colúin chuí chun a thaispeáint an cáin dhíreach nó an cáin indíreach iad na samplaí seo a leanas.

		Cáin dhíreach	Cáin indíreach
(a)	Cáin Choinneála ar Ús Taisce		
(b)	Cáin Bhreislúacha		
(c)	Cáin ioncaim		

- 4** Cuir tic ✓ leis an gcolún/na colúin chuí chun a thaispeáint an sampla de cháin ioncaim nó de cháin tomháltóra iad na cánacha seo a leanas.

		Cáin ioncaim	Cáin tomháltóra
(a)	Féinmheasúnú		
(b)	Cáin Bhreislúacha		
(c)	Muirear Sóisialta Uilíoch (USC)		
(d)	Dleacht chustam		
(e)	Dleacht mháil		

- 5** Ainmnigh dhá chineál eile cánach nach luaitear i gceist a 4 agus mínígh iad.

(a) _____

(b) _____

- 6 (a)** Mínigh an éifeacht atá ag creidmheasanna cánach ar chán dlite.
(b) Tabhair sampla de chreidmheas cánach.

- ## 7 Cad chuiqe iniúchadh cánach?

- ⁸ Mínigh cén fáth a dtuigtar cáin chúlchéimnitheach ar cháin bhreislúacha (CBL).

- 9 Cuir tic ✓ leis an gcolún/na colúin chuí chun a thaispeáint an sampla de sheachaint cánach nó d'imghabháil cánach iad na samplaí seo a leanas.

		Seachaint Chánach	Imghabháil Cána
(a)	Gan cuid d'ioncam nó an t-ioncam go léir a chur in iúl do na Coimisinéirí loncaim		
(b)	Éileamh a dhéanamh ar chreidmheasanna cánach atá dlite duit		

- 10** Ainmnigh an comhlacht stáit a mheasann agus a bhailíonn cáin agus dleachtanna na hÉireann.

11 Dá mbeifeá i d'Aire Airgeadais, cé na hathruithe a dhéanfá ar na cánacha seo thíos?

I ngach cás, tabhair údar le do chuid freagraí agus mínígh cén éifeacht a bheadh ag do rogha ar ioncam agus ar chaiteachas an rialtais.

Cáin	Athrú	Cúiseanna	Iarmhairt ar ioncam agus ar chaiteachas an rialtais
CBL			
ÍMAT			
Mótarcháin			
Dleacht Stampa			

12 Pléigh an iarmhairt a bheadh orthu seo a leanas dá laghdófaí an ráta cánach nó dá bhfaighfí réidh le cáin. Pléigh gach cás le do chomhdhaltaí agus líon an tábla seo thíos.

	Iarmhairt a bheadh ar theaghlaigh/dhaoine aonair dá laghdófaí an ráta cánach nó dá bhfaighfí réidh leis
Costas maireachtála	
Ioncam indiúscartha	
Cogilteas/infheistíochtaí	
Sreabhadh airgid	
Seirbhísí poiblí	

13 Déan amach pá bliantúil Elaine Mulligan tar éis cánach ach roimh asbhaintí eile:

Tuarastal Comhlán:	€64,000
Scoithphointe an ráta chaighdeánaigh:	€33,800
Ráta caighdeánach cánach:	20%
Ráta cánach níos airde:	40%
Creidmheasanna cánach:	€3,300

Céim	Gníomh	Ríomhanna	Cáin €
1	Cáin ag 20%	$33,800 \times 20\% =$	(a)
2	Cáin ag 40%	$(64,000 - 33,800 = 30,200)$ $30,200 \times 40\% =$	(b)
3	Cáin chomhlán	Déan (a) agus (b) a shuimiú	(c)
4	Lúide creidmheasanna cánach		-3,300
5	Glancháin	Dealaigh creidmheasanna cánach (3,300) ón gcáin chomhlán	(d)
6	Glanphá bliantúil tar éis cánach, ach roimh asbhaintí eile	Dealaigh (d) ón olltuarastal Olltuarastal = 64,000 Lúide glancháin	(e)

Cánachas Tí agus Cánachas Pearsanta: féinmheasúnú

Tabhair le fios cén tuiscint atá agat ar na topaicí seo a leanas ach tic a chur leis an gcolún ceart i gcás gach ceann de na ráitis thíos.

Conas atá agat ó thaobh na foghlama de?

Uaine: Tuigim é seo go hiomlán.

Flannbhuí: Tuigim an chuid is mó de seo, ach tá roinnt ceisteanna agam faoi.

Dearg: Tá sé ag dul dian orm é seo a thuiscint agus tá cúnamh de dhíth orm.

	Táim in ann ...	Uaine	Flannbhuí	Dearg
1	Ról an chánachais i ngeilleagar na linne seo a mhíniú.			
2	Ról Oifig na gCoimisinéirí loncaim agus iad ag bailiú cánach a mhíniú.			
3	Breac-chuntas a thabhairt ar mo chuid freagrachtaí pearsanta maidir le cánachas.			
4	Liosta a dhéanamh de na príomhchánacha tí agus na príomhchánacha phearsanta in Éirinn agus iad a mhíniú.			
5	Cur síos a dhéanamh ar an iarmhaint atá ag cánachas ar theaghláigh agus ar dhaoine aonair.			
6	Dliteanas cánach tí nó dliteanas cánach pearsanta a dhéanamh amach.			
7	Idirdhealú a dhéanamh idir cáin chúlchéimnitheach agus cáin fhorásach.			
8	Idirdhealú a dhéanamh idir cáin dhíreach agus cáin indíreach.			
9	Creidmheasanna cánach a mhíniú agus samplaí a thabhairt.			
10	Buille faoi thuairim a thabhairt faoin iarmhaint a bheadh ar airgeadas teaghlaigh nó daoine aonair dá méadófaí nó dá laghdófaí cánachas.			

Ná déan dearmad!

Caith súil siar ar an treoir réamhfoghlaama ag túis na caibidle seo. An aontaíonn nó an easaontaíonn tú le gach ceann de na ráitis sin anois? Ar tháinig aon athrú ar na freagraí a thug tú sula ndearna tú staidéar ar an topaic seo?

Cánachas Tí agus Cánachas Pearsanta: Léaráid Tuairimí

Cruthaigh léaráid tuairimí, i do chóipleabhar nó ar líne, a dhéanann achoimre ar an eolas atá sa chaibidil seo.

Machnamh ag deireadh na caibidle

Tabharfaidh an múinteoir cóip den 'Machnamh ag deireadh na caibidle' duit. Lón don chaibidil seo í.

Caibidil 13 ::

Buneolas faoin Tomhaltóir

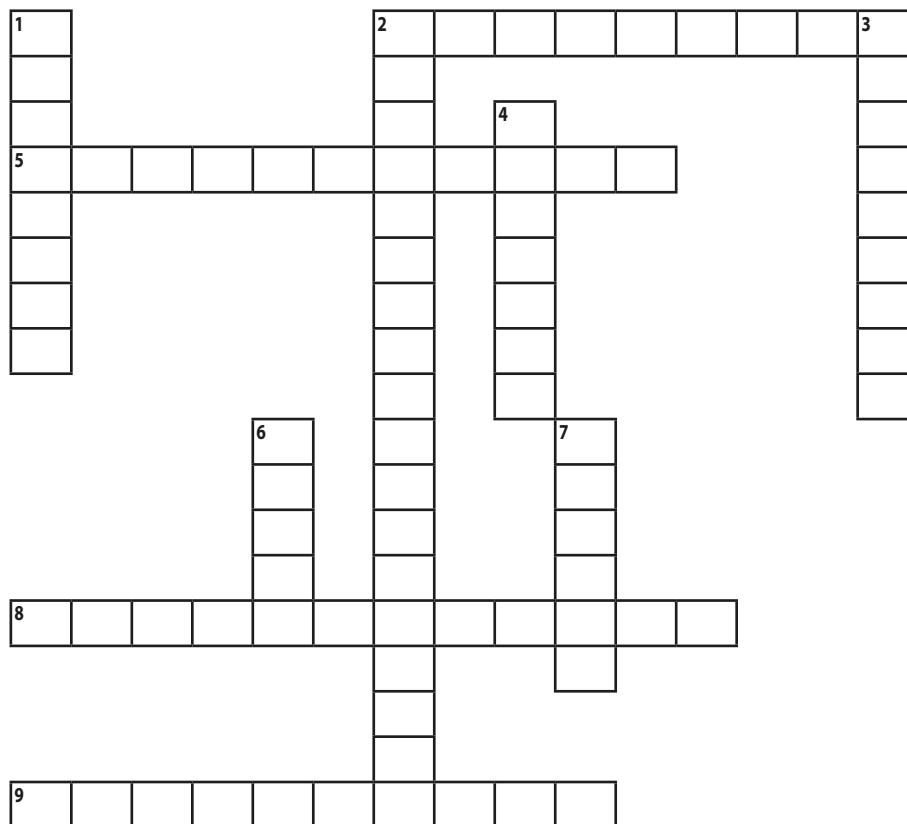
Tasc réamhfhoghlama

Léigh gach ráiteas agus tabhair le fios cibé a aontaíonn nó a easaontaíonn tú leis sna colúin sin atá ar thaobh na láimhe clé den tábla. Ach a mbeidh an chaibidil seo críochnaithe agat, léigh na ráitis sin arís agus tabhair freagra arís, ach sna colúin sin atá ar thaobh na láimhe deise an uair seo. Ar tháinig athrú ar do chuid freagraí?

Roimh staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo		Buneolas faoin Tomhaltóir		Tar éis staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo	
Aontaím	Easaontaím	Ráiteas		Aontaím	Easaontaím
		1	Tomhaltóir is ea duine a cheannaíonn earraí nó seirbhísí dá úsáid féin.		
		2	Níl aon difríocht idir earraí agus seirbhísí.		
		3	Tá riachtanais agus mianta gach tomhaltóra an-chosúil lena chéile.		
		4	Agus tú ag ceannach rud éigin, ba chóir an cheist a chur ort féin, an dteastaíonn sé uaim agus an bhfuil mo dhóthain airgid agam chun ioc as?		
		5	Tá sé tábhachtach a fhios a bheith agat ar cuireadh earra ar fáil go cothrom agus go heiticiúil.		
		6	Is ionann dátaí 'b'fhearr roimh' agus dátaí 'úsáid faoi'.		
		7	Feictear ó lipéid táirgí bia cá ndearnadh iad.		
		8	Maidir le luach ar airgead, is fearr i gcónaí níos mó a cheannach.		
		9	Is é an rialtas a bhunaigh Comhlachas Tomhaltóirí na hÉireann.		
		10	Ciallaíonn <i>caveat emptor</i> gur chóir don dioltóir dlíthe tomhaltais a leanúint.		
		11	Is féidir le siopaí diúltú aisíocaíocht a thabhairt.		
		12	Ba chóir duit admháil a fháil i gcónaí agus tú ag ceannach earraí.		

Crosfhocal na bpriomhthéarmaí

Líon an crosfhocal.

Trasna

- 2** Línte agus uimhreacha a thaispeánann cá ndearnadh táirge, an comhlacht a rinne é agus an costas atá air (9)
- 5** Rudaí atá riachtanach chun maireachtála (11)
- 8** Frása Laidine a chiallaíonn 'bíodh fainic ar an gceannaitheoir' (6, 6)
- 9** Duine a cheannaíonn earraí nó seirbhísí dá úsáid féin (10)

Síos

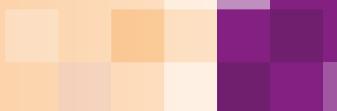
- 1** Rud éigin a dhéantar duit m.sh. bearradh gruaige (8)
- 2** Nuair a cheapfá gur luach maith ar airgead atá ann, ach bíonn sé níos daoire go fadtréimhseach (18)
- 3** Bíonn muinín ag gnólachtaí as a gcuid custaiméirí agus bíonn siad ag iarraidh cabhrú leo (9)
- 4** An chuid den phraghas a íocann an tomhaltóir, agus íocann siad an chuid eile níos déanaí (7)
- 6** Rud atá tú in ann lámh a leagan air agus a fheiceáil, m.sh. leabhar, barra seacláide (5)
- 7** Rud ba mhaith linn a bheith againn ach nach bhfuil riachtanach chun maireachtála (6)

Ceacht meaitseála

Meaitseáil an cur síos (a bhfuil uimhir leis) leis na focail nó leis na habairtíni (a bhfuil litreacha leo) sa tábla thíos. Breac síos do chuid freagraí sa ghreille.

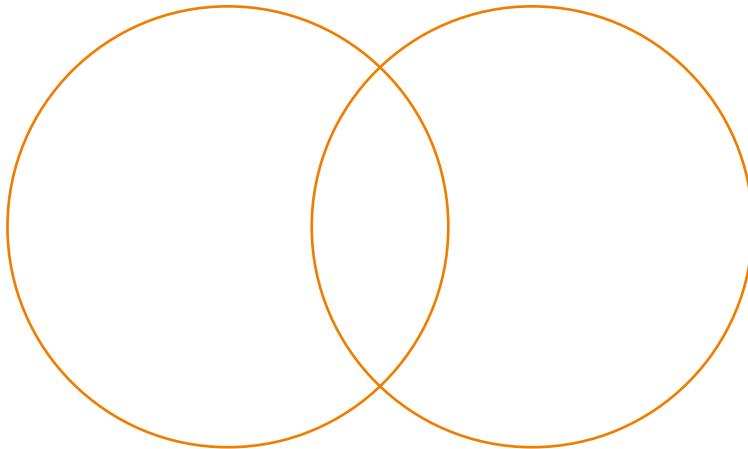
1	Costas earraí nó seirbhísí	A	Tomhaltóir
2	Cruthúnas ceannacháin	B	Nóta creidmheasa
3	Bíonn muinín ag gnólachtaí as a gcuid custaiméirí agus bíonn siad ag iarraidh cabhrú leo	C	Praghás
4	Cáipéis a chiallaíonn go bhfuil tú i dteideal earraí ar luach áirithe i siopa	D	Dea-thoil
5	Duine a cheannaíonn earraí nó seirbhísí dá úsáid féin	E	Admháil

1	2	3	4	5

Eochaircheisteanna

- 1 Bain úsáid as an léaráid Venn anseo thíos chun idirdhealú a dhéanamh idir earra agus seirbhís.

- 2 Liostaigh ceithre earra agus ceithre sheirbhís a cheannódh déagóir Éireannach.

Earraí	Seirbhís

- 3 Déan póstaer nó grafaic faisnéise ag taispeáint tomhaltóir stuama. Bíodh íomháanna oiriúnacha air, agus ar a laghad cúig eochaircheist ba chóir do thomhaltóir stuama a chur roimh earra nó seirbhís a cheannach. Cruthaigh taispeántas leis na póstaeir chríochnaithe, a mholann do dhaoine a bheith ina dtomhaltóirí stuama.
- 4 Déan cur síos ar an eolas ba chóir bheith ar lipéid bia. I ngach cás, mol buntáiste amháin don tomhaltóir go bhfuil an t-eolas seo ar an lipéad.

	Eolas ar lipéad bia	Buntáiste don tomhaltóir
A		
B		
C		
D		
E		
F		
G		
H		
I		
J		

5 Líon an tábla thíos, agus léirigh an rogha a mholfá agus cén fáth ar roghnaigh tú an rogha sin i ngach cás.

	Suíomh	Roghanna	Rogha a mholann tú	Cúis
(a)	Tá Pat ag iaraidh friochtán nua a cheannach. Chonaic sé in alt nuachtáin go mairfidh friochtán A ar feadh deich mbliana, agus go mairfidh friochtán B ar feadh cúig bliana. Thug sé faoi deara go bhfuil raon saor ag an ollmhargadh, ach deir a chara leis nach mairfidh friochtán ón raon sin ach sé mhí.	(i) Friochtán A – €25 (ii) Friochtán B – €15 (iii) Friochtán C (branda an ollmhargaidh) – €3		
(b)	Deir an dochtúir le Kelly nach bhfuil cead aici ach barra beag seacláide amháin a ithe gach dara lá, toisc go mbíodh sí ag dul thar fóir á n-ithe. Ach má tá seacláid sa teach, íosfaidh Kelly í!	(i) Barra seacláide ar chostas €1.50 (ii) Ilphacáiste le cúig bharra den tseacláid chéanna ar chostas €5		
(c)	Tugann Tamal faoi deara go bhfuil iógart ag an ollmhargadh a bheidh as dáta inniu. Tá iógart sa gciseán aige cheana ach tá sé ag smaoineamh é a chur ar ais agus an ceann eile a fháil. Ach tá sé ag fágáil anocht agus beidh sé imithe ar feadh trí lá, mar sin beidh sé sa chuisneoir go dtí go dtiocfaidh sé ar ais.	(i) An iógart ar sladmhargadh ag 45c in aghaidh an phota (ii) An iógart atá 95c in aghaidh an phota, ach nach rachaidh as dáta go ceann coicise		
(d)	Tá Jennie ag ceannach cáise. Is breá léi cáis chéadair, agus ní maith léi brie.	(i) Tá sladmhargadh ar an brie, níl sé ach €1.50 le haghaidh bloc 250g (ii) Tá an gnáthphraghas ar cháis chéadair, is é sin €3.75 le haghaidh bloc 250g		
(e)	Níl aon taos fiacla fágtha ag Greg. Tá €20 fágtha aige go dtí a lá pá, agus caithfidh sé a thicéad traenach a cheannach, rud a chosnaíonn €17.50. Mura bhfuil a dhóthain aige don ticéad traenach, beidh air rótharraingt a úsáid, rud a chosnaíonn €1 in aghaidh an lae, beag beann ar mhéid na rotharraingte.	(i) Feadán amháin taos fiacla a chosnaíonn €2.50 (ii) Ilphacáiste le cúig fheadán taos fiacla, an toise agus an branda céanna, gan é ach €8		

- 6** Déan amach an praghas aonaid do gach branda agus tabhair le fios cé acu a mbaineann an luach is fearr ar airgead leis.

	Branda A		Branda B		An luach is fearr
(a)	Glóthach chithfholctha 250ml	€4.29	Glóthach chithfholctha 500ml	€7.99	
(b)	Cóipleabhar (150 leathanach)	€2.33	Cóipleabhar (300 leathanach)	€3.00	
(c)	Cipín cuimhne 64GB	€29.99	Cipín cuimhne 16GB	€11.99	
(d)	Canna dí 330ml	€0.85	Canna dí 500ml	€1.29	
(e)	Díbholaíoch 75ml	€3.75	Díbholaíoch 125ml	€5.90	

Ríomhanna:

- 7** Mínigh an téarma 'bréagbharainneacht' agus tabhair sampla ó do chuid caiteachais féin le bliain anuas.

- 8** Luaign cibé an bhfuil na ráitis seo a leanas fíor nó bréagach.

		Fíor	Bréagach
(a)	Mura bhfuil admháil agam, níl mé in ann earra a thabhairt ar ais.		
(b)	Má athraím m'intinn faoi earra, tá sé de cheart agam aisíocaíocht a fháil.		
(c)	Tá sé de dhualgas ar shiopaí éarlais a thabhairt ar ais má athraíonn tú d'intinn faoi earra.		
(d)	Níl tú in ann d'intinn a athrú faoi earra a cheannaíonn tú ar líne ó dhíoltóir san AE.		
(e)	Is luach níos fearr ar do chuid airgid é barra seacláide 200g a chosnaíonn €2, i gcomparáid le barra seacláide 400g a chosnaíonn €3.		

Buneolas faoin Tomhaltóir: féinmheasúnú

Tabhair le fios cén tuiscint atá agat ar na topaicí seo a leanas ach tic a chur leis an gcolún ceart i gcás gach ceann de na ráitis thíos.

Conas atá agat ó thaobh na foghlama de?

Uaine: Tuigim é seo go hiomlán.

Flannbhui: Tuigim an chuid is mó de seo, ach tá roinnt ceisteanna agam faoi.

Dearg: Tá sé ag dul dian orm é seo a thuiscint agus tá cúnamh de dhíth orm.

	Táim in ann ...	Uaine	Flannbhui	Dearg
1	Tomhaltóir a mhíniú.			
2	Idirdhealú a dhéanamh idir earraí agus seirbhísí.			
3	Na riachtanais agus na mianta difriúla a bhíonn ag tomhaltóirí agus iad ag ceannach earraí agus seirbhísí a mhíniú.			
4	Cuntas a thabhairt ar fhreagrachtaí an tomhaltóra stuama agus mé féin a ionpar go stuama agus mé ag ceannach earraí agus seirbhísí.			
5	Liosta a dhéanamh de na rudaí a bhíonn ar lipéid bhia agus iad a mhíniú.			
6	A dhéanamh amach cén t-earra ba chóir a roghnú agus mé ag iarraidh luach maith a fháil ar mo chuid airgid.			
7	Cuntas a thabhairt ar na seirbhísí a chuireann Comhlachas Tomhaltóirí na hÉireann ar fáil.			
8	Taighde a dhéanamh ar chearta tomhaltóirí.			
9	Cuntas a thabhairt ar na cearta atá ag tomhaltóirí maidir le héarlais, admháil, nótaí creidmheasa, comharthaí siopa agus earraí a cheannach ar líne.			

Ná déan dearmad!

Caith súil siar ar an treoir réamhfhoghlama ag túis na caibidle seo. An aontaíonn nó an easaontaíonn tú le gach ceann de na ráitis sin anois? Ar tháinig aon athrú ar na freagraí a thug tú sula ndearna tú staidéar ar an topaic seo?

Buneolas faoin Tomhaltóir: Léaráid Tuairimí

Cruthaigh léaráid tuairimí, i do chóipleabhar ná ar líne, a dhéanann achoimre ar an eolas atá sa chaibidil seo.

Machnamh ag deireadh na caibidle

Tabharfaidh an múinteoir cóip den 'Machnamh ag deireadh na caibidle' duit. Lón don chaibidil seo í.

Caibidil 14 ::

An Tomhaltóir a Chosaint

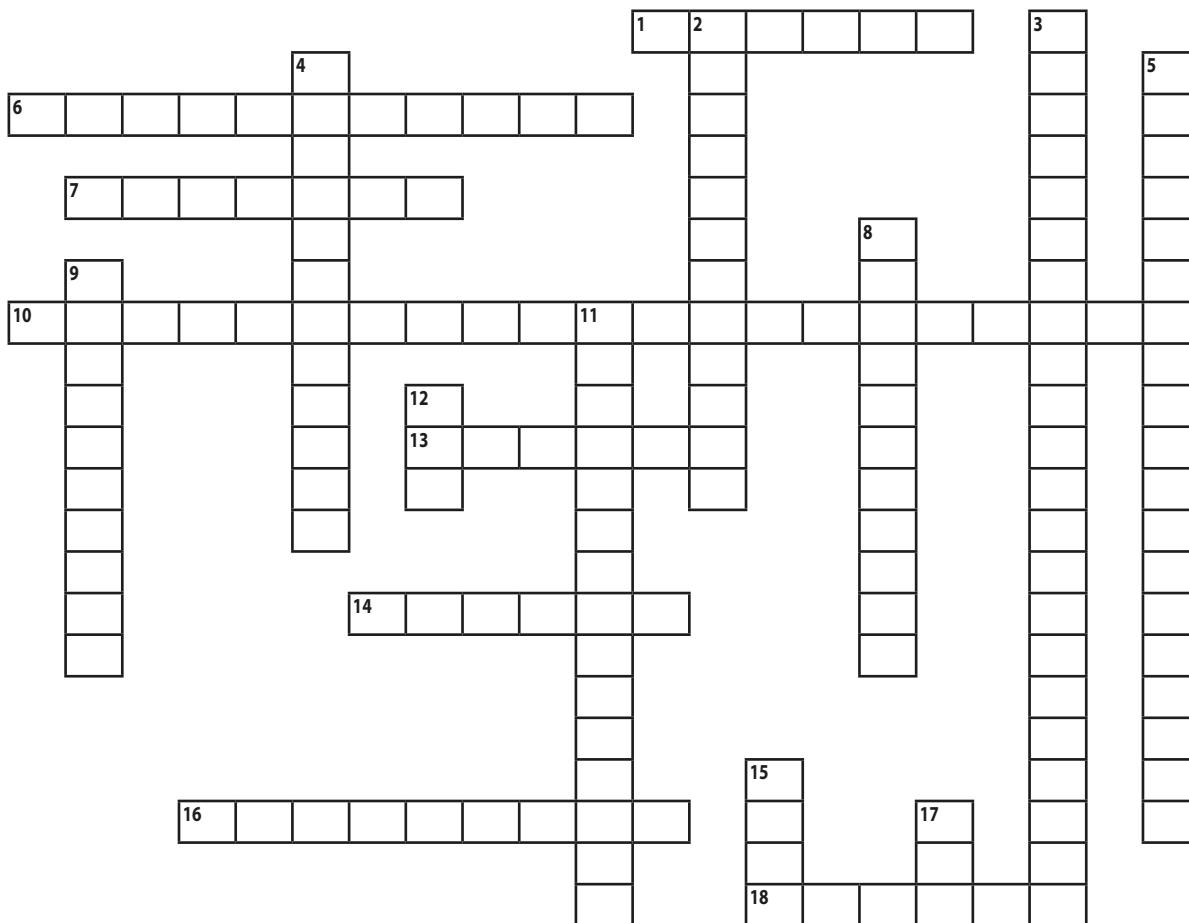
Tasc réamhfhoghlama

Léigh gach ráiteas agus tabhair le fios cibé a aontaíonn nó a easaontaíonn tú leis sna colúin sin atá ar thaobh na láimhe clé den tábla. Ach a mbeidh an chaibidil seo críochnaithe agat, léigh na ráitis sin arís agus tabhair freagra arís, ach sna colúin sin atá ar thaobh na láimhe deise an uair seo. Ar tháinig athrú ar do chuid freagraí?

Roimh staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo		An Tomhaltóir a Chosaint		Tar éis staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo	
Aontaím	Easaontaím	Ráiteas		Aontaím	Easaontaím
		1	Tá sé de cheart agat earra a thabhairt ar ais má athraíonn tú d'intinn faoi.		
		2	Má tá earra lochtach, caithfidh tú glacadh le nóta creidmheasa ón siopa.		
		3	Má tá earra lochtach, caithfidh tú dul i dteagmháil leis an déantúsóir.		
		4	Cosnaíonn an tAcht um Dhíol Earraí agus Soláthar Seirbhísí 1980 tomhaltóirí ó chur síos míthreorach ar earraí agus ar sheirbhísí.		
		5	Cosnaíonn an tAcht um Dhíol Earraí agus Soláthar Seirbhísí 1980 tomhaltóirí má cheannaíonn siad earraí dara láimhe.		
		6	Caithfidh traenáil cheart agus na cáiliochtaí cuí a bheith ag an té a chuireann seirbhís ar fáil.		
		7	Tá sé de cheart agat aisíocaíocht a fháil má tá earra lochtach.		
		8	Ba chóir do thomhaltóirí baránta a cheannach agus iad ag ceannach earraí leictreacha.		
		9	Is seirbhís in aisce do thomhaltóirí é Gnáthamh na nÉileamh Beag.		
		10	Ní bhíonn aon chearta ag tomhaltóirí nuair a cheannaíonn siad earraí ar líne.		
		11	Má tá earra lochtach níor chóir duit é a úsáid a thuilleadh.		

Crosfhocal na bpriomhthéarmaí

Líon an crosfhocal.

Trasna

- 1** Méid beag a thaispeántar i siopa, ar chóir go mbeadh sé cosúil leis na hearraí a sheoltar chuig an tomhaltóir (6)
- 6** An t-earra céanna, nó ceann cosúil leis, ach go bhfuil sé ag obair i gceart (5,6)
- 7** Cosúil le ráthaíocht bhereise ama, ach go gcaithfear ioc as (7)
- 10** Caighdeán réasúnta maith i bhfianaise an chostais atá air (9, 12)
- 13** Leigheas nó cúiteamh d'earra lochtach nó earra a bhfuil damáiste déanta dó (6)
- 14** Caoi a chur ar earra lochtach (6)
- 16** Scrúdaíonn siad gearán ó dhaoine a mhothaíonn nach bhfuil ranna rialtais, údarás áitiúla, Feidhmeannacht na Seirbhise Sláinte (HSE) agus institiúid a fhaigheann maoiniú poiblí ag caitheamh go cóir leo (9)
- 18** Cosnaíonn sé tomhaltóirí nuair a bhíonn fadhbanna acu lena gcuid soláthróirí cumarsáide m.sh. leathanbhandá, fóin, An Post (6)

Síos

- 2** An costas a aisíocatar leat as earra lochtach (12)
- 3** Bealach tapa, saor agus éasca le gearán faoi earraí lochtacha nó droch-sheirbhís a réiteach gan dlíodóir (8, 2, 8, 4)
- 4** Ainm eile ar shiopa (12)
- 5** Ba chóir go mbeadh earra in ann don tasc atá beartaithe dó (9, 3, 7)
- 8** Eolas bréagach (11)
- 9** Gealltanás ón déantúsóir go réiteoidh siad aon fhadhb leis an earra taobh istigh d'achar áirithe ama (10)
- 11** Cáipéis a chiallaíonn go bhfuil tú i dteideal earraí ar luach áirithe i siopa ar leith (4, 11)
- 12** Scrúdaíonn siad gearán ó thomhaltóirí faoi sholáthróirí seirbhísí airgeadais (3) (Giorrúchán i mBéarla)
- 15** Eagraíocht a chuireann tomhaltóirí ar an eolas faoina gcearta (4) (Giorrúchán i mBéarla)
- 17** Réitíonn siad gearán faoi chomhlachtaí fuinnimh a sholáthraíonn gás, leictreachas agus uisce (3) (Giorrúchán i mBéarla)

Ceacht meaitseála

Meaitseáil an cur síos (a bhfuil uimhir leis) leis na focail nó na habairtíni (a bhfuil litreacha leo) sa tábla thíos. Breac síos do chuid freagraí sa ghreille.

1	Caithfidh caighdeán réasúnta maith bheith ag earra i bhfianaise an chostais atá air	A	Aisíocaíocht
2	Ceannaíonn tomhaltóir earra de thoradh ar chiapadh nó mar gheall gur cuireadh brú air	B	Earra in ionad earra lochtach
3	An t-airgead a thugtar ar ais do thomhaltóir má tá earra lochtach	C	Deisiú
4	Acht dlíthiúil atá ag an Aontas Eorpach a thugann ar bhallaistáit toradh faoi leith a bhaint amach	D	Sásamh
5	Úsáidtear eolas bréagach chun dallamullóg a chur ar an tomhaltóir	E	Ombudsman
6	Eagraíocht a chuireann eolas ar fáil do thomhaltóirí faoina gcearta, agus a dhéanann taighde tomhalaí	F	Cáilíocht indíoltachta
7	An t-earra céanna nó ceann cosúil leis, atá ag obair i gceart, a thugtar do thomhaltóir in ionad earra lochtach	G	Cleachtas ionsaitheach
8	Scrúdaíonn siad gearáin ó dhaoine a mhothaíonn nach bhfuil comhlachtaí poiblí ag caitheamh go cóir leo	H	Cleachtas míthreorach
9	Caoi a chur ar earra lochtach	I	Treoir
10	Leigheas nó cúiteamh do thomhaltóir a cheannaigh earra lochtach	J	An Coimisiún um lomaíocht agus Cosaint Tomhaltóirí (CCPC)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Eochaircheisteanna

- 1** Liostaigh ceithre phrionsabal atá ag an Acht um Dhíol Earraí agus Soláthar Seirbhísí 1980 a bhaineann le hearrái.

(a)
(b)
(c)
(d)

- 2** Liostaigh trí phrionsabal atá ag an Acht um Dhíol Earraí agus Soláthar Seirbhísí 1980 a bhaineann le seirbhísí.

(a)
(b)
(c)

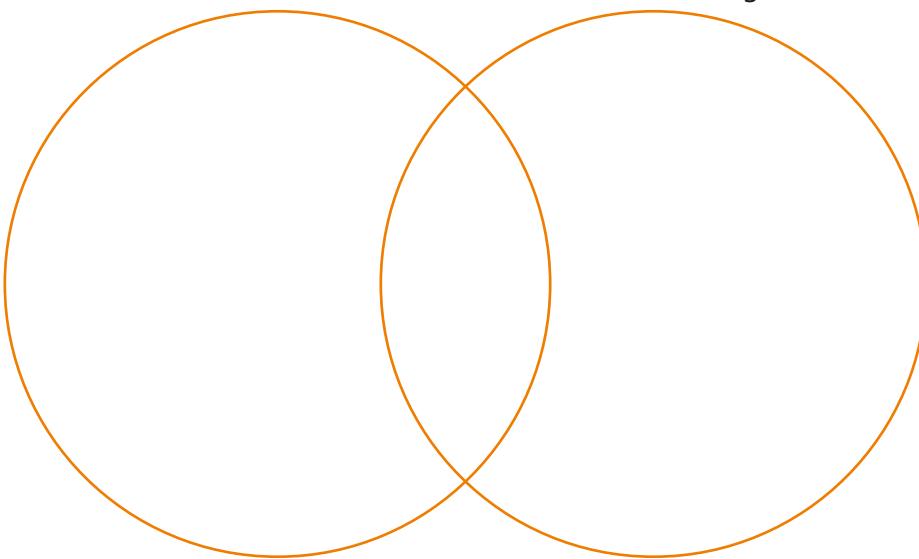
- 3** Liostaigh agus mínigh na trí chineál sásaimh atá ar fáil do thomhaltóir ón miondíoltóir má tá earra lochtach nó má tá damáiste déanta dó.

	Ainm	Míniú
(a)		
(b)		
(c)		

- 4** Liostaigh trí fhreagracht atá ar mhiondíoltóirí faoin Acht um Dhíol Earraí agus Soláthar Seirbhísí 1980.

(a)	
(b)	
(c)	

- 5** Bain leas as an léaráid Venn thíos chun an difríocht idir ráthaíocht agus baránta a léiriú.

- 6** Déan pósttaer, grafaic faisnéise, cur-i-láthair nó billeog eolais a léiríonn na príomhchodanna den Acht um Chosaint Tomhaltóirí 2007. Pleanáil, sa spás seo thíos, céin t-eolas a chuirfidh tú san áireamh, agus cé na híomhána a mbainfidh tú úsáid astu. Déan measúnú ar do chuid oibre, ansin roinn do phósttaer, do ghrafaic faisnéise, do chur-i-láthair nó do billeog eolais leis na daoine eile sa rang. Bain úsáid as an teimpléad ar an gcéad leathanach eile le haiseolas a chur ar fáil.

--

Measúnú ar phóstaer/grafaicí faisnéise/cur-i-láthair/bileoga eolais

Liostaigh na nithe a thaitníonn leat faoin bpóstaer/faoi ngrafaic faisnéise/faoi gcur-i-láthair/faoi mbileog eolais.

Féinmheasúnú**Piarmheasúnú**

Liostaigh aon laige nó botún atá sa phóstaer/sa ghrafaic faisnéise/sa chur-i-láthair/sa bholeog eolais.

Féinmheasúnú**Piarmheasúnú**

Mol dhá bhealach ina bhféadfaí feabhas a chur ar an bpóstaer/ar an ngrafaic faisnéise/ar an gcur-i-láthair/ar an mbileog eolais.

Féinmheasúnú**Piarmheasúnú**

Cén marc, as 10, a thabharfá don phóstaer/don ghrafaic faisnéise/don chur-i-láthair/don bholeog eolais a ndearna tú measúnú air? Tabhair údar leis an scór a thug tú, agus déan tagairt dóibh seo a leanas:

- Teideal _____
- Ábhar _____
- Úsáid dathanna _____
- Úsáid íomhanna _____
- Stíl _____
- Litriú/gramadach/poncaíocht _____

Féinmheasúnú**Piarmheasúnú**

Scríobh do fhreagra ar an aiseolas a fuair tú ó na daoine eile sa rang.

- 7 Chuaigh John go All Sports Ltd chun péire nua bróga reatha a cheannach, agus thug sé faoi deara na comharthaí seo a leanas. Bhí sé díreach tar éis foghlaim faoi chearta tomhaltóra sa rang staidéir ghnó, mar sin bhí a fhios aige go raibh na comharthaí ag briseadh dlíthe tomhaltais.

(a)

NÍ CHEADAÍTEAR
MALARTÚ
NÁ AISÍOCAÍOCHT

(b)

RUN-FAST
Bróga reatha
Guaranteed to make you
run twice as fast!

- (i) Ainmnigh an dlí tomhaltais a bhaineann le gach cás.
(ii) Luagh cén prionsabal den dlí tomhaltais a briseadh i ngach cás.

	Dlí tomhaltais a bhaineann le hábhar	Prionsabal den dlí tomhaltais a briseadh
(a)		
(b)		

- 8 Bain úsáid as tic ✓ chun a léiriú cén dlí a briseadh sna gearáin tomhaltóra seo a leanas.

		An tAcht um Dhíol Earraí agus Soláthar Seirbhísí 1980	An tAcht um Chosaint Tomhaltóirí 2007
(a)	D'ordaigh Noah deicre dá ghairdín. Nuair a tháinig an deicre, ní raibh sé mar a chéile leis an sampla a roghnaigh sé.		
(b)	Thug Grace faoi deara go bhfuil comhartha 'Reic clabhsúir' ar fhuinneog an tsioapa áitiúil crua-earraí le dhá bhliain anuas, cé go mbíonn stoc nua á thabhairt isteach i gcónaí.		
(c)	Cheannaigh Mary péire nua buataisí. Tar éis seachtain amháin, thit an tsáil de cheann de na buataisí.		

- 9 Faoi dhlí tomhaltais na hÉireann, an bhfuil cead ag siopaí na comharthaí seo a leanas a thaispeáint? Cur tic ✓ sa bhosca ceart i ngach cás.

	Fógra	Ceadaithe	Níl sé seo ceadaithe
(a)	Dúnta gach Domhnach		
(b)	Nótaí creidmheasa amháin		
(c)	Níl aon aisíocaíochtaí i gceist		
(d)	Ní ghlactar le seiceanna, cártaí creidmheasa ná cártaí dochair		

- 10 Tabhair breac-chuntas ar dhá bhuntáiste a bhaineann le Gnáthamh na nÉileamh Beag do thomhaltóirí.

(a)	
(b)	

- 11** Baineann an tábla seo thíos leis na prionsabail a bhainneann leis an Acht um Dhíol Earráí agus Soláthar Seirbhísí 1980. Lón an tábla trí thic a chur sna boscaí cearta do gach ráiteas.

	Ceisteanna Tomhaltóra	Níl cáilíocht indíoltachta ag baint leis	Níl sé oiriúnach don fheidhm	Níl sé cosúil leis an gcur síos a rinneadh air	Níl sé cosúil leis an sampla
(a)	iPhone ar dhath airgid taobh istigh de bhosca leis an lipéad 'iPhone dubh'				
(b)	Uisce ag sileadh amach as an dáileoir oighir sa chuisneoir				
(c)	Tíleanna ar a bhfuil patrún difriúil leo siúd a bhí sa siopa				

- 12** Scríobh na giorrúcháin seo a leanas ina n-iomláine.

(a)	CCPC	
(b)	CER	
(c)	ComReg	
(d)	FSO	

- 13** Lón an tábla thíos ach tic a chur ✓ sa bhosca ceart do gach gearán, lena léiriú cé leis ar chóir do thomhaltóir labhairt i ngach cás.

	Ceisteanna Tomhaltóra	CCPC	CER	ComReg	FSO	Ombudsman
(a)	Fuair Amelia na heochracha dá teach nua cúig seachtaine ó shin agus tá sí fós ag fanacht ar an leictreachas a cheangal. Tá gearán déanta aici leis an soláthróir arís agus arís eile.					
(b)	Thóg Olivia morgáiste amach, le hús seasta 3%. Ach, nuair a rinne sí amach na haisfocaíochtaí, thug sí faoi deara gur 4.5% a bhí siad a bhaint amach. Dúirt an banc léi gur athraigh an ráta idir an dá linn.					
(c)	Cheannaigh Nick léine nua ar líne, ach seoladh an toise mícheart chuige. Tá sé ag iarraidh a sheiceáil cé na cearta atá aige sa chás seo.					

- 14** Roghnaigh ceann de na cás-staidéir ar an suíomh gréasáin www.ombudsman.ie agus athscríobh i bhfoirm alt nuachtáin é sa spás seo thíos. Scríobh dréacht garbh i do chóipleabhar ar dtús. (14.12 Téacsleabhar)

- 15** I do chóipleabhar, scríobh na litreacha gearáin seo a leanas. I ngach cás, déan cinnte an dlí tomhaltais cuí a ainmniú agus na prionsabail den dlí tomhaltais a briseadh a ainmniú chomh maith.

- (a) Tá cónaí ar Karl Foster i 92 Ascaill Chnoc Álainn, An Féar Bán, Co. Uíbh Fhailí. Tá cinneadh déanta aige na fuinneoga agus doirse seachtracha a uasghrádú. Ar an 31 Márta 2016, d'íoc sé €8,200 le Trusted Joinery, 18 An tSráid Mhór Íochtarach, Cill Bheagáin, Co. na hAlban le fuinneoga agus doirse gloinithe dúbailte pvc neamhphlaistithe a chur isteach. Tar éis trí seachtaine, thug sé faoi deara go raibh paistí comhchlúthúcháin i seacht gcinn de na fuinneoga sna páirteanna inar bhris na séalaí. Ar an 26 Aibreán, scríobh sé chuig Leah Farrell, bainisteoir Trusted Joinery, agus mhínigh sé an fhadhb agus lorg sé sásamh.
- (b) Tá cónaí ar Declan agus Patricia Cooney i 73 Bóthar Bhaile Shéamuis Dhuibh, Achadh an Iúir, Co. an Chabháin. Chuir siad saoire sciála san Iodáil in áirithe ón 2 go dtí an 9 Eanáir 2017. Chosain na laethanta saoire €1,400, agus is le Snow Holidays Ltd, 44 Sráid Fhearnáin, Co. an Chabháin a chuir siad in áirithe iad. Bhí sé soiléir ón mbileog eolais nach raibh na fánaí sciála ach siúlód chuíg nóiméad ón sealla. Nuair a shroich siad an sealla, thug siad faoi deara go raibh na fánaí sciála ba ghaire 30 nóiméad uathu, ar bhus. Ar an 12 Eanáir 2017, nuair a shroich siad an baile, scríobh Patricia Cooney litir ghearáin chuig Conor Lynch, bainisteoir Snow Holidays Ltd, agus lorg sí sásamh.

- 16** D'fhoghlaim Nicola conas gearán tomhaltóra a dhéanamh sa rang. Is cuimhin léi na céimeanna ar fad ach tá siad san ord contráilte aici, faoi mar atá le feiceáil anseo thíos.

Céim 1 Mínigh an fhadhb go soiléir (agus tabhair sonraí faoin uair a cheannaigh tú é, faoin uair a thug tú an fhadhb faoi deara agus faoin leigheas atá á lorg agat).

Céim 2 Scríobh litir ghearáin (mura bhfuil toradh sásúil le fáil ón miondíoltóir).

Céim 3 Tabhair an t-earra ar ais chuig an siopa (agus abair go bhfuil tú ag iarraidh labhairt leis an mbainisteoir).

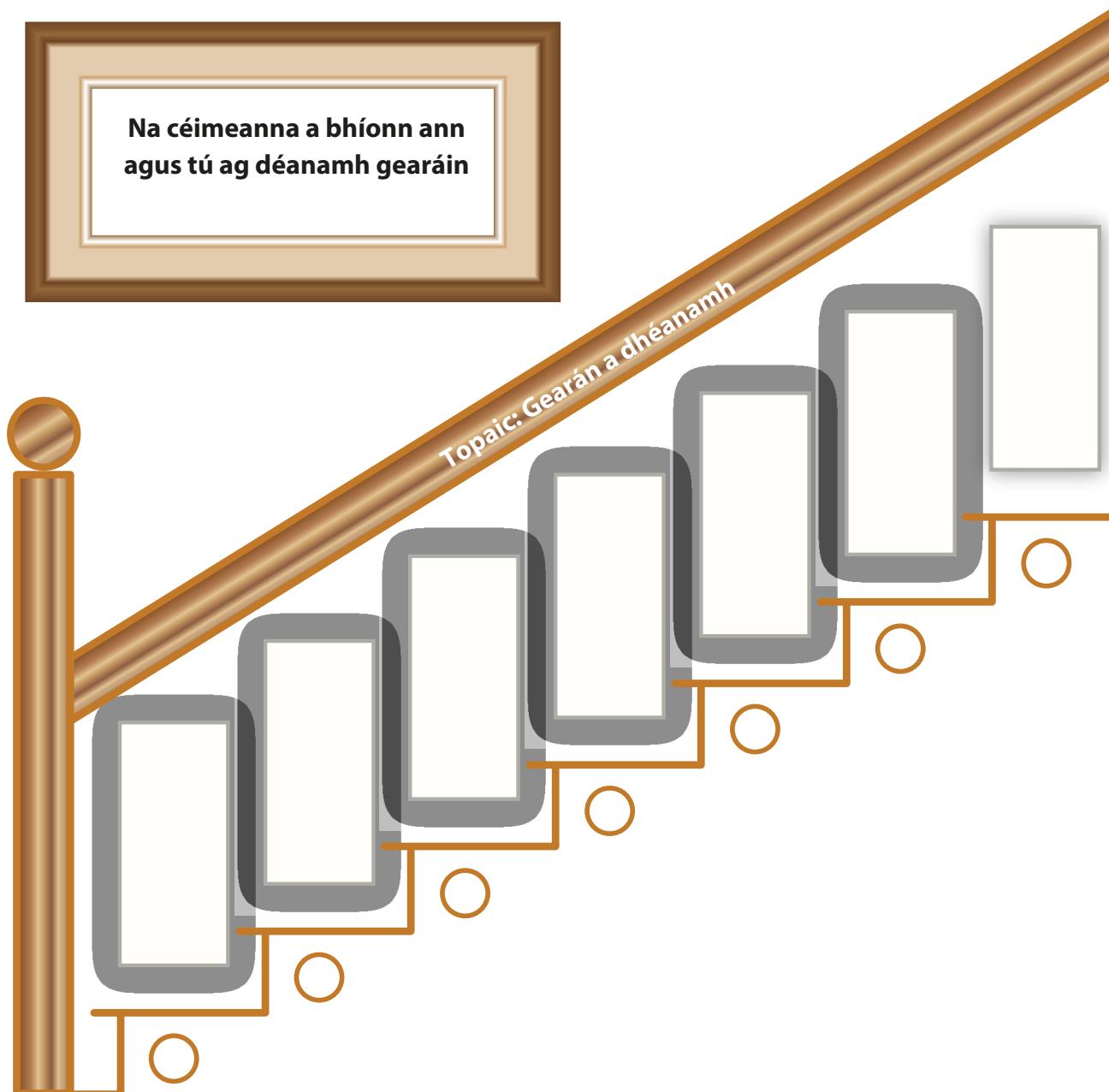
Céim 4 Faigh comhairle ó thríú páirtí éigin (mura bhfuil réiteach ar an ngearán go fóill).

Céim 5 Stop ag úsáid an earra láithreach.

Céim 6 Déan gearán le Cúirt na nÉileamh Beag (mura bhfuil réiteach ar an ngearán go fóill).

Céim 7 Roghnaigh cén sásamh atá uait (i.e. aisíocaíocht, earra ionaid nó deisiú).

Bain úsáid as na céimeanna folmha rangúcháin agus as an léaráid staighre anseo thíos – scríobh amach na céimeanna san ord ceart do Nicola. Is féidir na focail idir lúibíní a fhágáil amach.

Teimpléad do phíarmheasúnú/d'fhéinmheasúnú (14.8 Téacsleabhar)

	Sármhaith	An-mhaith	Go maith	Go dona
	4	3	2	1
Ábhar	Tá an t-eolas uile faoi ghearán a dhéanamh sa bhileog eolais seo, chomh maith le heolas breise.	Tá an t-eolas uile a theastaíonn le gearán a dhéanamh san áireamh.	Tá an chuid is mó den eolas a theastaíonn le gearán a dhéanamh san áireamh.	Tá cúpla píosa eolais in easnamh.
Grafaicí/íomhánna agus úsáid dathanna	Tá baint ag na grafaicí agus ag na híomhánna leis an topaic, mar sin tá sé níos éasca do léitheoirí a thuisceint conas gearán a dhéanamh. Luaitear foinse na ngrafaicí uile a fuarthas ar iasacht.	Tá baint ag na grafaicí agus na híomhánna leis an topaic. Luaitear foinse na ngrafaicí uile a fuarthas ar iasacht.	Tá baint ag na grafaicí leis an topaic. Ní luaitear foinse le cuid de na grafaicí a fuarthas ar iasacht.	Ní bhaineann na grafaicí leis an topaic agus/nó ní luaitear cé as a bhfuarthas na grafaicí a fuarthas ar iasacht.
Mealltacht agus formáidiú	Tá cuma dheas ar an mbileog eolais ó thaobh dearadh, leagan amach agus néatachta de, agus níl aon bhotúin litrithe, ghamadaí ná phoncaíochta ann.	Tá cuma dheas ar an mbileog eolais ó thaobh dearadh, leagan amach agus néatachta de. Níl ach botún nó dhó litrithe, gramadaí ná poncaíochta ann.	Tá cuma beagán míshlachtmhar uirthi, agus tá cúpla botún litrithe, gramadaí agus poncaíochta ann.	Tá cuma an-mhíshlachtmhar uirthi agus níl sí mealltach ar chor ar bith. Tá go leor botún litrithe, gramadaí agus/nó poncaíochta ann.

	Conas a d'éirigh liom, dar liom féin (Féinmheasúnú)	Conas a d'éirigh liom, dar leis na daoine eile sa rang (Piarmheasúnú)	Conas a d'éirigh leis na daoine eile sa rang, dar liom (Piarmheasúnú)
Ábhar			
Grafaicí/íomhánna agus úsáid dathanna			
Mealltacht agus formáidiú			
Scór iomlán			

Teimpléad do phiarmheasúnú/d'fhéinmheasúnú (14.15 Téacsleabhar)

	Sármhaith	An-mhaith	Go maith	Go dona
	4	3	2	1
Ábhar	Tá an t-eolas tábhachtach le feiceáil go soiléir sna sonraí atá ar an bpóstær, agus cabhraíonn sé leis an lucht féachana é a thuisint.	Tá eolas le feiceáil sna sonraí ar an bpóstær, ach b'fhéidir go dteastódh níos mó eolais ón lucht féachana chun é a thuisint i gceart.	Tá baint ag na sonraí leis an topaic ach ní siad críochnúil a ndóthain. Teastaíonn níos mó eolais ón lucht féachana le go mbeidh siad in ann é a thuisint.	Is beag baint atá ag na sonraí ar an bpóstær leis an topaic.
Úsáid grafaicí agus íomhánna	Tá baint ag na grafaicí agus ag na híomhánna leis an topaic, mar sin tá sé níos éasca é a thuisint. Lúaitear foinse na n-íomhánna uile a fuarthas ar iasacht.	Tá baint ag formhór na ngrafaicí leis an topaic, mar sin tá sé níos éasca é a thuisint. Lúaitear foinse le formhór na n-íomhánna a fuarthas ar iasacht.	Tá baint ag an gcuid is mó de na grafaicí leis an topaic. Ní luaitear foinse le mórán de na híomhánna a fuarthas ar iasacht.	Ní bhaineann na grafaicí leis an topaic agus ní luaitear cé as a bhfuarthas na grafaicí.
Eagrú	Tá an t-eolas an-eagraithe agus an-soiléir agus úsáidtear ceannteidil agus fo-cheannteidil.	Tá an t-eolas eagraithe agus úsáidtear ceannteidil agus fo-cheannteidil.	Tá an t-eolas eagraithe ach tá ceannteidil agus fo-cheannteidil in easnamh, agus ní chabhraíonn sé seo leis an lucht féachana atá ag iaraidh é a thuisint.	Tá an t-eolas mí-eagraithe.
Leagan amach agus dearadh	Is éasca an t-eolas uile a fheiceáil agus a dhéanamh amach.	Is éasca an chuid is mó den eolas a fheiceáil agus a dhéanamh amach.	Is éasca cuid den eolas a fheiceáil agus a dhéanamh amach.	Tá go leor den eolas ar an bpóstær nach bhfuil soiléir, agus atá ró-bheag le léamh.
Litriú, gramadach agus poncaíocht	Níl aon bhotún ann	Botún nó dhó	Cúpla botún	Go leor botún

	Conas a d'éirigh liom, dar liom féin (Féinmheasúnú)	Conas a d'éirigh liom, dar leis na daoine eile sa rang (Piarmheasúnú)	Conas a d'éirigh leis na daoine eile sa rang, dar liom (Piarmheasúnú)
Ábhar			
Úsáid grafaicí agus íomhánna			
Eagrú			
Leagan amach agus dearadh			
Litriú, gramadach agus poncaíocht			
Scór iomlán			

An Tomhaltóir a Chosaint: Féinmheasúnú

Tabhair le fios cén tuiscint atá agat ar na topaicí seo a leanas ach tic a chur leis an gcolún ceart i gcás gach ceann de na ráitis thíos.

Conas atá agat ó thaobh na foghlama de?

Uaine: Tuigim é seo go hiomlán.

Flannbhui: Tuigim an chuid is mó de seo, ach tá roinnt ceisteanna agam faoi.

Dearg: Tá sé ag dul dian orm é seo a thuiscint agus tá cúnamh de dhíth orm.

	Táim in ann ...	Uaine	Flannbhui	Dearg
1	Liosta a dhéanamh de na cearta tomhaltóra a bhaineann le hearrái agus le seirbhísí faoin Acht um Dhíol Earraí agus Soláthar Seirbhísí 1980.			
2	Liosta a dhéanamh de na freagrachtaí a bhíonn ar dhíoltóir faoin Acht um Dhíol Earraí agus Soláthar Seirbhísí 1980.			
3	Liosta a dhéanamh de thrí chineál sásaimh má tá earra lochtach.			
4	Idirdhealú a dhéanamh idir ráthaíocht agus baránta.			
5	Breac-chuntas a thabhairt ar an mbrí atá le héileamh míthreorach faoi earraí, seirbhísí agus praghsanna faoin Acht um Chosaint Tomhaltóirí 2007.			
6	Mo thuiscint ar chleachtas mhíthreoracha, ionsaitheacha agus choiscthe faoin Acht um Chosaint Tomhaltóirí 2007 a léiriú.			
7	Cuntas a thabhairt ar an ról atá ag an gCoimisiún um lomaíocht agus Cosaint Tomhaltóirí (CCPC), ag an gCoimisiún um Rialáil Fuinnimh, ag an gCoimisiún um Rialáil Cumarsáide, ag an Ombudsman um Sheirbhísí Airgeadais agus ag Oifig an Ombudsman, agus a mhíniú cén uair atá gach ceann in ann fiosrú a dhéanamh ar ghearán.			
8	Cuntas a thabhairt ar na seirbhísí a chuireann Gnáthamh na nÉileamh Beag ar fáil.			
9	An difríocht idir gearán bailí agus gearán neamhbhailí a léiriú.			
10	Ailt nuachtáin agus cláir theilifíse agus raidió a aithint ina gcuirtear eolas ar fáil do thomhaltóirí faoina gcearta.			
11	Gearán a dhéanamh ó bhéal nó i scribhinn.			

Ná déan dearmad!

Caith síl siar ar an treoir réamhfoghlaama ag túis na caibidle seo. An aontaíonn nó an easaontaíonn tú le gach ceann de na ráitis sin anois? Ar tháinig aon athrú ar na freagraí a thug tú sula ndearna tú staidéar ar an topaic seo?

An Tomhaltóir a Chosaint: Léaráid Tuairimí

Cruthaigh léaráid tuairimí, i do chóipleabhar nó ar líne, a dhéanann achoimre ar an eolas atá sa chaibidil seo.

Machnamh ag deireadh na caibidle

Tabharfaidh an múinteoir cóip den 'Machnamh ag deireadh na caibidle' duit. Líon don chaibidil seo í.

Caibidil 15

An iarmhairt a bhíonn ag na roghanna a dhéanann tomhaltóirí

Tasc réamhfhoghlama

Léigh gach ráiteas agus tabhair le fios cibé a aontaíonn nó a easaontaíonn tú leis sna colúin sin atá ar thaobh na láimhe clé den tábla. Ach a mbeidh an chaibidil seo críochnaithe agat, léigh na ráitis sin arís agus tabhair freagra arís, ach sna colúin sin atá ar thaobh na láimhe deise an uair seo. Ar tháinig athrú ar do chuid freagraí?

Roimh staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo		An iarmhairt a bhíonn ag na roghanna a dhéanann tomhaltóirí		Tar éis staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo	
Aontaím	Easaontaím	Ráiteas		Aontaím	Easaontaím
		1	Nuair a bhíonn duine ag ceannach earra, bíonn siad ag smaoineamh ar an iarmhairt a bhíonn ag gach céim – idir dhearadh, amhábhair, dhéantúsaíocht, úsáid agus diúscairt.		
		2	Is iad costas agus caighdeán na haon chuínsí a chuireann isteach ar thomhaltóirí agus iad ag ceannach earraí.		
		3	Samplaí d'acmhainní nádúrtha in-athnuaithe is ea ola, gás, gual, uisce agus talamh.		
		4	Nuair a ídítéar acmhainní neamh-inathnuaithe, ní féidir tuilleadh a fháil ina n-áit.		
		5	Tá forbairt inbhuanaithe (lena n-úsáidtear acmhainní le riachtanais a chomhlíonadh ach cothaítear don todhchaí chomh maith iad) ró-chostasach.		
		6	Tomhaltóir eiticiúil a dhéanann earraí a thobcheannach.		
		7	Baghcataíl is ea níos mó d'earra a cheannach.		
		8	Bhí sé Sprioc Forbartha na Mílaoise ag na Náisiúin Aontaithe.		
		9	Tá sé tábhachtach fios a bheith ag duine cé as a dtagann earraí agus cad as a bhfuil siad déanta.		
		10	Nuair a dhéanann duine siopadóireacht go háitiúil, bíonn éifeacht dhearfach aige ar an timpeallacht.		

Ceacht meaitseála

Meaitseáil an cur síos (a bhfuil uimhir leis) leis na focail nó na habairtíni (a bhfuil litreacha leo) sa tábla thíos. Breac síos do chuid freagraí sa ghreille.

1	Is samplaí iad ola, gual agus gás nádúrtha	A	Eitic
2	Gníomh agóide deonach ina ndiúltáíonn tomholtóirí earraí nó seirbhísí a cheannach ó chomhlacht ar leith nó déileáil leo	B	Lorg carbóin
3	Acmhainní a bhfuil líon neamhtheoranta díobh ann, ar féidir iad a fhás arís, agus ar féidir iad a athúsáid nó a athchúrsáil.	C	Freagrácht Shóisialta Chorparáideach
4	Tagraíonn sé seo d'eagraíochtaí atá ar mhaithé leis an tsochaí agus/nó an timpeallacht	D	Cóirhrádáil
5	Luachanna morálta agus an cumas a bhíonn ag duine an ceart agus an mícheart a aithint óna chéile	E	Forbairt Inbhuanaithe
6	Forbairt a chomhlíonann riachtanais ach nach ndéanann aon damáiste don timpeallacht don todhchaí	F	Acmhainní in-athnuaithe
7	Cur chuige malartach le trádáil a dhéanamh, bunaithe ar an gcomhpháirtíocht idir feirmeoirí agus fostaithe atá faoi mhíbhuntáiste, agus daoine a cheannaíonn a gcuid táirgí	G	Breoslaí iontaise
8	Seo meastachán de na gáis cheaptha teasa curtha amach agatsa nó ar do shon	H	Baghcataíl

1	2	3	4	5	6	7	8

Eochaircheisteanne

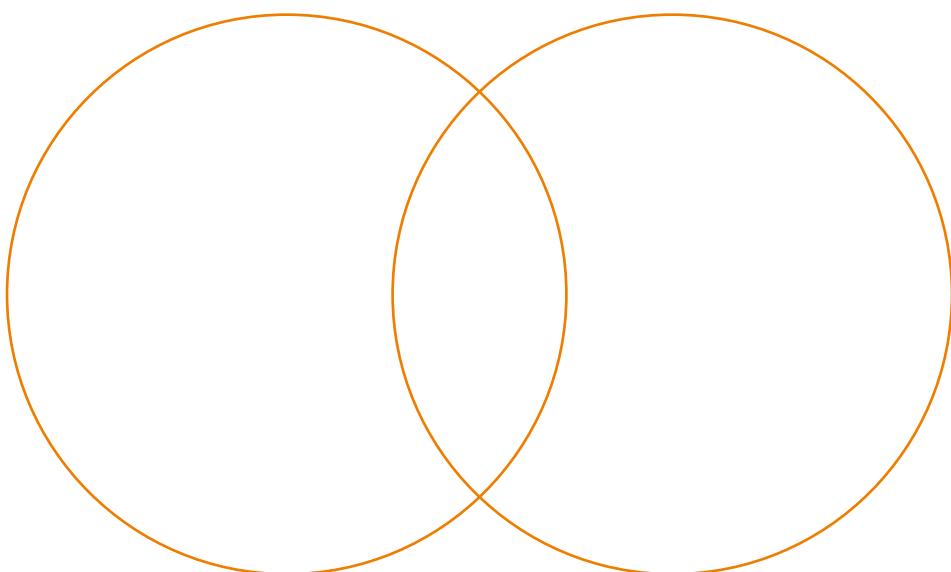
- 1** Cuir i gcás péire acu seo a leanas: fón póca, carr, ríomhaire glúine, irisleabhair. Déan amach an féidir athchúrsáil a dhéanamh ar na hamhábhair nó ar an táirge críochnaithe. Mínigh an iarmhaint atá ag úsáid na dtáirgí ar an timpeallacht.

	Amhábhair	Táirge críochnaithe	An iarmhaint atá ag úsáid leanúnach
Táirge 1: Ainm:			
Táirge 2: Ainm:			

- 2** Ainmnigh earra a cheannaíonn tú go rialta. Liostaigh trí rud atá tábhachtach nuair atá tú ag ceannach an earra seo.

Ainm an tárge:	
1	
2	
3	

- 3** Bain leas as an léaráid Venn thíos chun idirdhealú a dhéanamh idir acmhainní in-athnuaithe agus acmhainní neamh-inathnuaithe. Cinntigh go mbeidh samplaí in úsáid agat.

- 4 (a)** Téigh go www.worldometers.info agus déan taighde air seo a leanas:

- (i) An lín ón heicteáir foraoise a leagadh go dtí seo i mbliana.
- (ii) Fuinneamh ó acmhainní neamh-inathnuaithe a usáideadh go dtí seo inniu.
- (iii) An méid ola a taoscadh inniu.

- (b)** Conas a mhothaigh tú i ndiaidh na freagraí do (a) a fheiceáil? Céard a d'fhéadfaí a dhéanamh chun na figiúirí a laghdú i ngach cás?

	Freagra	Mothaím ...	D'fhéadfaí an uimhir seo a laghdú ach ...
(i)			
(ii)			
(iii)			

- 5** 'Forbairt inbhuanaithe is ea forbairt a shásáonn riachtanais an lae inniu gan cur isteach ar chumas na nglúnta sa todhchaí na riachtanais a bheas acu a shásamh.' Déan taighde ar 'Ceachtanna Oileán na Cásca' ar líne.

(a) Luáigh do chuid foinsí eolais agus déan achoimre ar na heochairphointí.

(b) Cé na ceachtanna a chaithfimid a fhoghlaim uaidh seo?

- 6** Agus muid ag siopadóireacht, d'fhéadfaimis mála páipéir, plaisteach nó éadaigh a úsáid. Ainmnigh iarmhairt amháin atá ag úsáid na gcinealácha difriúla malaí maidir leis na trí cholún thíos.

	Sóisialta/Daoine	Timpeallacht/Pláinéad	Geilleagrach/Brabús
Mála plaisteach 			
Mála páipéir 			
Mála éadaigh 			

- 7** Sainmhínigh inbhuanaitheacht agus tabhair dhá chúis go bhfuil sí tábhachtach, i do thuairim.

Sainmhíniú: _____

Cúis 1: _____

Cúis 2: _____

- 8 Déan taighde ar bhaghcatáil ag tomhaltóirí agus déan achoimre ar dhá shampla. I ngach cás, ainmnigh an comhlacht/an t-earra a raibh baghcatáil á déanamh air, agus mínígh go hachomair an fáth a bhí leis an mbaghcatáil.

(a) _____

(b) _____

- 9 Mínigh an tuiscint atá agat ar gach ceann de na téarmaí seo a leanas:

(a) Earraí eiticiúla

(b) Trádáil chothrom

(c) Tomhaltóir

(d) Tomhaltachas eiticiúil

- 10 Luagh na trí chéim a thógann tomhaltóir eiticiúil sula gceannaíonn sé/sí earra nó seirbhís.

(a) _____

(b) _____

(c) _____

- 11 Mínigh trí rud phraiticiúla a d'fhéadfadh duine a dhéanamh le bheith ina thomhaltóir eiticiúil.

(a) _____

(b) _____

(c) _____

- 12** Rátáil gach ceann de na ceisteanna eiticiúla seo a leanas ó thaobh an tionchair a bhíonn aige ort agus tú ag ceannach earraí. Déan rátáil ó 1 (níl sé tábhachtach) go 10 (tá sé an-tábhachtach). Tabhair cúis leis an scór a thug tú i ngach cás.

Ceisteanna eiticiúla	Scór	Fáth
Tástail ar ainmhithe		
Feirmeoireacht mhonarchan		
Cearta agus cruálacht ainmhithe		
Truailliú		
Úsáid lotnaidicídí		
Scriosadh gnáthóg		
Athrú aeráide de thoradh ar ghníomhaíochtaí		
Cearta daonna		
Cearta na bhfostaithe		
Fostú páistí		
Comhchearta do mhná san ionad oibre		
Gníomhaíocht pholaitiúil a bhíonn ar bun ag gnólacht		
Éiteas comhlachta		
Feirmeoireacht orgánach		
Deimhniú um thrádáil chothrom		
Íosmhéid pacáistíocha		
An féidir athchúrsáil/múiríniú a dhéanamh air		

An iarmhairt a bhíonn ag na roghanna a dhéanann tomholtóirí: féinmheasúnú

Tabhair le fios cén tuiscint atá agat ar na topaicí seo a leanas ach tic a chur leis an gcolún ceart i gcás gach ceann de na ráitis thíos.

Conas atá agat ó thaobh na foghlama de?

Uaine: Tuigim é seo go hiomlán.

Flannbhuí: Tuigim an chuid is mó de seo, ach tá roinnt ceisteanna agam faoi.

Dearg: Tá sé ag dul dian orm é seo a thuiscint agus tá cúnamh de dhíth orm.

	Táim in ann ...	Uaine	Flannbhuí	Dearg
1	Ról an tomholtóra sa mhargadh agus sa gheilleagar a mheas.			
2	An iarmhairt a bhíonn ag iompraíocht tomholtóirí ar dhaoine eile, go háitiúil, go náisiúnta agus go domhanda, a thuiscint.			
3	An difríocht idir acmhainní in-athnuaithe agus acmhainní neamh-inathnuaithe a léiriú.			
4	An tionchar a bhíonn ag na roghanna a dhéanann tomholtóirí ar sholáthar earraí agus seirbhísí a mhíniú.			
5	An eifeacht atá ag cumhacht tomholtóirí ar dhaoine i dtíortha eile a phlé.			
6	Coincheap na hinbhuanaitheachta a phlé.			
7	An difríocht idir forbairt inbhuanaithe agus úsáid inbhuanaithe a léiriú.			
8	Tomholtóir eiticiúil a mhíniú.			
9	Na fadhbanna eiticiúla agus inbhuanaitheachta a bhíonn ann nuair a cheannaím earraí agus seirbhísí a thuiscint.			
10	Freagracht shóisialta chorparáideach a thuiscint.			

Ná déan dearmad!

Caith síl siar ar an treoir réamhfoghlama ag túis na caibidle seo. An aontaíonn nó an easaontaíonn tú le gach ceann de na ráitis sin anois? Ar tháinig aon athrú ar na freagraí a thug tú sula ndearna tú staidéar ar an topaic seo?

An iarmhairt a bhíonn ag na roghanna a dhéanann tomholtóirí: Léaráid Tuairimí

Cruthaigh léaráid tuairimí, i do chóipleabhar nó ar líne, a dhéanann achoimre ar an eolas atá sa chaibidil seo.

Machnamh ag deireadh na caibidle

Tabharfaidh an múinteoir cóip den 'Machnamh ag deireadh na caibidle' duit. Lón don chaibidil seo í.

Caibidil 16 ::

An Scéal mar atá go Forleathan

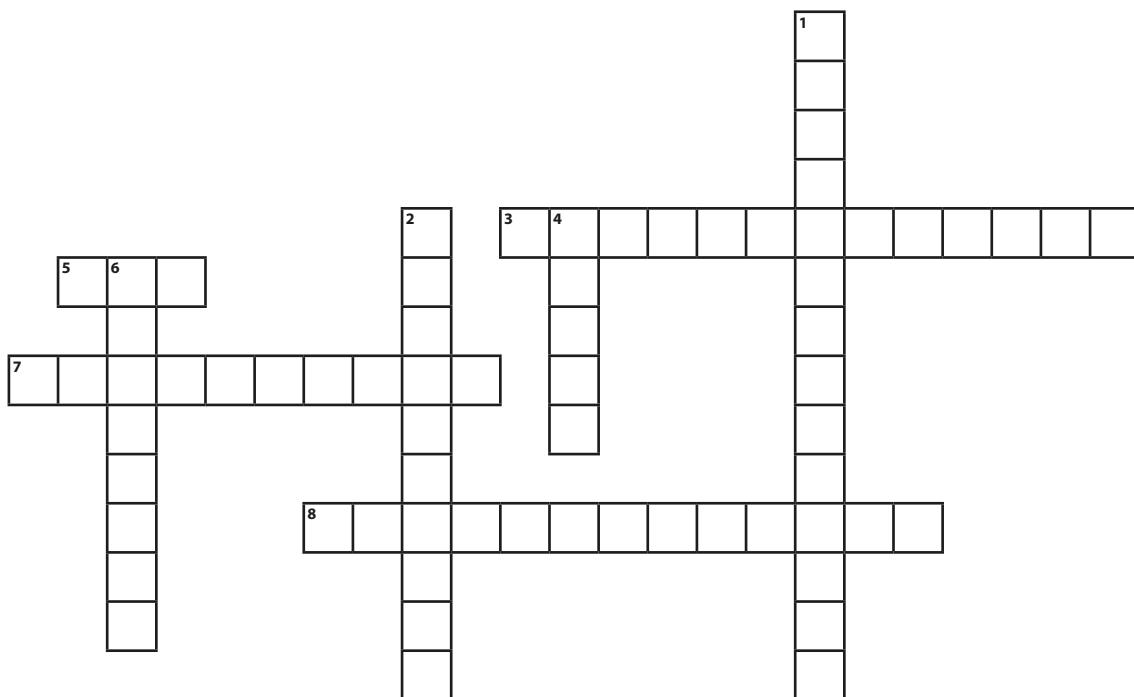
Tasc réamhfhoghlama

Léigh gach ráiteas agus tabhair le fios cibé a aontaíonn nó a easaontaíonn tú leis sna colúin sin atá ar thaobh na láimhe clé den tábla. Ach a mbeidh an chaibidil seo críochnaithe agat, léigh na ráitis sin arís agus tabhair freagra arís, ach sna colúin sin atá ar thaobh na láimhe deise an uair seo. Ar tháinig athrú ar do chuid freagraí?

Roimh staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo		An Scéal mar atá go Forleathan			Tar éis staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo	
Aontaím	Easaontaím	Ráiteas		Aontaím	Easaontaím	
		1	Ní chuirtear an oiread sin earraí agus seirbhísí ar fáil mar thoradh ar dhomhandú.			
		2	Comhlacht Trasnáisiúnta (TNC) is ea comhlacht a thugann a ghnó leis go tíortha eile chomh maith.			
		3	Focal eile ar fhochuideachta an chomhlachta is ea iomaitheoir.			
		4	Ciallaíonn barainneachtaí scála go n-ardaíonn an costas a bhaineann le hearra nó le seirbhís a chur ar fáil nuair a ardaíonn an méid a chuirtear ar fáil.			
		5	Tá sé níos éasca do ghnólachtaí cumarsáid a dhéanamh le custaiméirí mar gheall ar an idirlíon.			
		6	Sampla de chomhlacht trasnáisiúnta is ea McDonald's.			
		7	An Eagraíocht Dhomhanda Trádála (WTO) is ea eagraíocht a cheannaíonn agus a dhíolann earraí thar lear.			
		8	Seasann TFC do theicneolaíocht faisnéise agus cumarsáide (ICT).			
		9	Bunachar sonraí is ea ríomhchlár a stórálann eolas.			
		10	Ríomhthráchtáil is ea earraí a cheannach agus a dhíol ar an idirlíon.			

Crosfhocal na bpriomhthéarmaí

Líon an crosfhocal.

Trasna

- 3** Comhlacht a thugann a ghnó leis go tíortha eile (13)
- 5** Spreagann an eagraíocht seo saorthrádáil idir thíortha, agus cabhraíonn sé seo le fáil réidh le haon bhac idir thíortha (3) (Giorrúchán)
- 7** Teicneolaíocht faisnéise agus _____ (10)
- 8** Brainse gnólachta nó comhlachta atá faoi rialú ag máthairchuideachta (13)

Síos

- 1** _____ scála is ea nuair a laghdaíonn an costas a bhaineann le hearra nó le seirbhís a chur ar fáil nuair a ardaíonn an méid a chuirtear ar fáil (14)
- 2** Nuair a sheolann comhlacht trasnáisiúnta brabúis ar ais go dtí a thír dhúchais (10)
- 4** Céard dó a seasann an 'r' sa bhfocal r-thráchtáil (5)
- 6** Nuair a bhíonn an domhan idirnasctha mar thoradh ar an méadú i malartú trádála agus cultúir (8)

Cuardach focal

Aimsigh na focail seo sa gguardach focal.

rthráchtáil
fochuideachta

domhandú
trádáil

amhábhar
trasnáisiúnta

aisdúichiú
iompar

M	G	N	F	E	H	R	A	T	L	G	S	C	U	S
Ú	C	O	M	M	E	A	T	E	L	N	G	P	S	Í
D	W	F	I	T	O	I	N	Ú	A	O	S	C	L	Ó
N	F	H	F	T	P	S	Ú	G	M	L	Q	A	N	U
A	T	H	C	A	E	D	I	U	H	C	O	F	Q	J
H	P	Q	V	Ú	O	Ú	S	I	Á	O	F	I	P	Á
M	L	Q	O	X	U	I	I	V	B	H	Q	U	I	O
O	L	I	Á	T	H	C	Á	R	H	T	R	H	U	K
D	O	Z	Á	R	T	H	N	V	A	I	O	W	S	X
I	P	E	J	D	P	I	S	S	R	P	R	D	N	L
D	S	V	M	S	Á	Ú	A	G	I	S	E	P	E	E
I	I	O	M	P	A	R	R	Ú	O	M	Y	R	Y	R
A	A	H	A	Z	É	J	T	Y	N	D	T	L	D	A
R	R	R	Y	L	J	Í	O	A	P	G	R	F	W	I
Ó	T	A	H	G	M	M	F	E	D	M	T	E	Q	S

Eochaircheisteanna

- 1 Mínigh an tuiscint atá agat ar an téarma 'domhandú'.

- 2 Liostaigh ceithre éifeacht atá ag domhandú.

(a) _____

(b) _____

(c) _____

(d) _____

3 Mínigh ceithre chúis a dtarlaíonn domhandú.

- (a) _____

(b) _____

(c) _____

(d) _____

4 Céard é do thuiscint ar an téarma 'saorthrádáil'?

5 Mínigh conas a spreagann an Eagraíocht Dhomhanda Trádála saorthrádáil idir thíortha.

6 Tabhair sainmhíniú ar an téarma 'trasnáisiúnta'.

7 Liostaigh ceithre chomhlacht thrasnáisiúnta a bhfuil eolas agat fúthu, agus bíodh ceann áitiúil san áireamh.

- (a) _____
(b) _____
(c) _____
(d) _____

8 (a) Ainmnigh ceithre chúinse a mheallann comhlachtaí trasnáisiúnta i dtreo thí ar leith.

- (i) _____
(ii) _____
(iii) _____
(iv) _____

- (b)** Cén cúnse is tábhachtaí, dar leat? Tabhair cúis le do fhreagra.
Déan comparáid idir do fhreagra agus freagra do chomhdhulta.
-
-
-
-

9 Mínigh dhá éifeacht dhearfacha a bhaineann le domhandú.

(a) _____

(b) _____

10 Mínigh dhá éifeacht dhiúltacha a bhaineann le domhandú.

(a) _____

(b) _____

11 Mínigh ceithre bhealach ina raibh éifeacht ag TFC ar roghanna agus ar iompráiocht tomhaltóirí.

(a) _____

(b) _____

(c) _____

(d) _____

12 Tabhair breac-chuntas ar dhá bhuntáiste a bhaineann le r-thráchtáil do thomhaltóirí.

13 Tabhair breac-chuntas ar dhá mhíbhuntáiste a bhaineann le r-thráchtáil do thomhaltóirí.

14 Tabhair breac-chuntas ar dhá bhuntáiste a bhaineann le r-thráchtáil do ghnólachtaí.

An Scéal mar atá go Forleathan: féinmheasúnú

Tabhair le fios cén tuiscint atá agat ar na topaicí seo a leanas ach tic a chur leis an gcolún ceart i gcás gach ceann de na ráitis thíos.

Conas atá agat ó thaobh na foghlama de?

Uaine: Tuigim é seo go hiomlán.

Flannbhuí: Tuigim an chuid is mó de seo, ach tá roinnt ceisteanna agam faoi.

Dearg: Tá sé ag dul dian orm é seo a thuiscint agus tá cúnamh de dhíth orm.

	Táim in ann ...	Uaine	Flannbhuí	Dearg
1	'Domhandú' a shainmhíniú.			
2	Breac-chuntas a thabhairt ar na cúiseanna a dtarlaíonn domhandú, agus na héifeachtaí a bhíonn aige.			
3	An ról atá ag an Eagraíocht Dhomhanda Trádála (WTO) a mhíniú.			
4	Mo thuiscint ar chomhlachtaí trasnáisiúnta (TNCs) a mhíniú agus samplaí a thabhairt.			
5	Liosta a thabhairt de na cúinsí a mheallann comhlachtaí trasnáisiúnta i dtreo tíortha, agus na cúinsí sin a mhíniú.			
6	Na tionchair dhearfacha agus dhiúltacha a bhíonn ag baint le domhandú a mhíniú.			
7	Aisdúichiú brabús a mhíniú.			
8	Breac-chuntas a thabhairt ar na héifeachtaí a bhíonn ag TFC ar roghanna agus iompraíocht tomhaltóirí.			
9	Bunachar sonraí a mhíniú.			
10	Mo thuiscint ar ríomhthráchtáil a mhíniú.			
11	Breac-chuntas a thabhairt ar na buntáistí agus ar na míbhuntáistí a bhaineann le r-thráchtáil don tomhaltóir.			
12	Na buntáistí agus na míbhuntáistí a bhaineann le baincéireacht ar líne a mhíniú.			

Ná déan dearmad!

Caith súil siar ar an treoir réamhfoghlaama ag túis na caibidle seo. An aontaíonn nó an easaontaíonn tú le gach ceann de na ráitis sin anois? Ar tháinig aon athrú ar na freagraí a thug tú sula ndearna tú staidéar ar an topaic seo?

An Scéal mar atá go Forleathan: Léaráid Tuairimí

Cruthaigh léaráid tuairimí, i do chóipleabhar nó ar líne, a dhéanann achoimre ar an eolas atá sa chaibidil seo.

Machnamh ag deireadh na caibidle

Tabharfaidh an múinteoir cóip den 'Machnamh ag deireadh na caibidle' duit. Lón don chaibidil seo í.

Snáithe a Dó :: Fiontraíocht

Caibidil 17 ::

Fiontraíocht

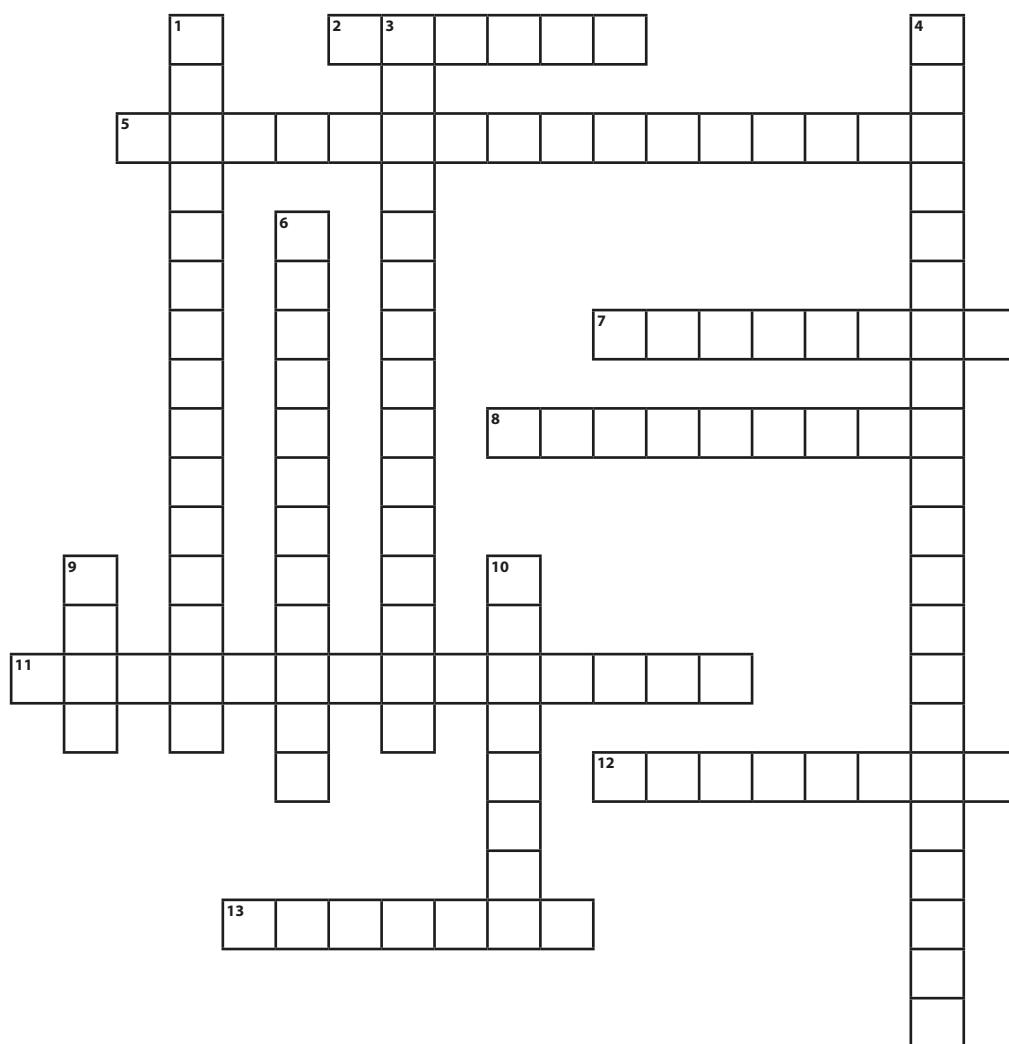
Tasc réamhfhoghlama

Léigh gach ráiteas agus tabhair le fios cibé a aontaíonn nó a easaontaíonn tú leis sna colúin sin atá ar thaobh na láimhe clé den tábla. Ach a mbeidh an chaibidil seo críochnaithe agat, léigh na ráitis sin arís agus tabhair freagra arís, ach sna colúin sin atá ar thaobh na láimhe deise an uair seo. Ar tháinig athrú ar do chuid freagraí?

Roimh staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo		Fiontraíocht		Tar éis staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo	
Aontaím	Easaontaím	Ráiteas		Aontaím	Easaontaím
		1	Is é is fiontraí ann duine a bhunaíonn a g(h)nólacht féin.		
		2	Is i gcúrsaí gnó amháin is féidir le duine fiontraíocht a léiriú.		
		3	Tréith is ea rud a fhoghlaimíonn nó a fhorbraíonn duine le himeacht ama.		
		4	Is é is scil ann rud is féidir a fheabhsú ach cleachtadh a dhéanamh.		
		5	Bíonn na tréithe agus na scileanna céanna ag gach fiontraí.		
		6	Is féidir a bheith fiontraíoch agus tú fós ar scoil.		
		7	Is mó na buntáistí ná na rioscaí a bhaineann le bheith féinfhostaithe.		
		8	Bunaítear gach fiontar chun brabús a dhéanamh.		

Crosfhocal na bpriomhthéarmaí

Líon an crosfhocal.

Trasna

- 2** Gné de do phearsantacht a bhíonn agat ón gcliabhán (6)
- 5** Cuirtear daoine agus an pobal chun tosaigh ar ghnóthachan príobháideach nó pearsanta (7, 9)
- 7** Duine tionscantach a théann sa seans agus a bhunaíonn gnólacht (8)
- 8** Fadhbanna a réiteach ar bhealach nua nó cruthaitheach (9)
- 11** Tugann sé seo teacht do thomholtóirí ar na hamharc-ealaíona, ar an amharclannaíocht, ar scannánaíocht, ar fhéilte nó ar imeachtaí (7, 7)
- 12** Spriocanna a leagan síos agus gníomhú chun iad a bhaint amach (8)
- 13** Iarracht a dhéanamh túis a chur le rud nua (7)

Síos

- 1** Caidreamh idir dhaoine (9, 6)
- 3** A bheith in ann do thionscantacht féin a úsáid chun rudaí a chur i gcrích (15)
- 4** Nuair a fheiceann duine rudaí mar atá siad i ndáiríre seachas mar ba mhian leis/léi féin (10, 1, 10)
- 6** A bheith in ann cinntí a dhéanamh go tapa (12)
- 9** An cumas nó an saineolas a shealbháíonn duine mar thoradh ar chleachtadh nó ar oiliúint (4)
- 10** A bheith in ann oiriúnú, toilteanach athrú (8)

Ceacht meaitseála

Meaitseáil an cur síos (a bhfuil uimhir leis) leis na focail nó na habairtíni (a bhfuil litreacha leo) sa tábla thíos. Breac síos do chuid freagraí sa ghreille.

1	Iarracht a dhéanamh tú a chur le rud nua	A	Nuálach
2	Duine atá tionscantach agus a théann sa seans chun gnólacht a bhunú agus é/í ag súil le brabús a dhéanamh	B	Fiontraíocht Shóisialta
3	Tréith phearsantachta a bhíonn agat ón gcliabhán	C	Scil
4	Fiontraí a úsáideann a c(h)uid tionscantachta chun teacht ar smaointe nua don ghnólacht	D	Fiontraíocht
5	A bheith in ann deacrachaí agus deiseanna a thabhairt faoi deara agus iad a réiteach trí rud nua a dhéanamh nó rudaí a dhéanamh ar bhealach eile	E	Fiontraíocht Chultúir
6	Cumas nó saineolas a shealbhaíonn daoine mar thoradh ar chleachtadh nó ar thaithí agus ar fhoghlaim nó ar oiliúint ar scoil, ar choláiste nó ar an ollscoil	F	Fiontraí
7	Baineann sé seo le daoine agus an pobal chun tosaigh ar ghnóthachan príobháideach agus pearsanta	G	Tréith
8	Bíonn sé seo ann chun teacht ar na hamharc-ealaíona, ar an amharclannaíocht, ar scannánaíocht, ar cheol, ar raidió, ar fhéilte nó ar imeachtaí a thabhairt do thomholtóirí go háitiúil agus go náisiúnta	H	Infhiontraí

1	2	3	4	5	6	7	8

Eochaircheisteanna

- 1** Mínigh an bhrí atá le 'fiontraíocht'.

- 2** Léirigh an tuiscint atá agat ar an téarma 'fiontraí' agus ainmnigh fiontraí áitiúil, fiontraí náisiúnta agus fiontraí idirnáisiúnta agus ainmnigh an gnólacht atá aige/aici i ngach cás.

	Fiontraí	Gnólacht
Áitiúil		
Náisiúnta		
Idirnáisiúnta		

- 3** Luáigh ceithre thréith a bhíonn i nduine fiontraíoch agus déan cur síos ar na tréithe sin.

Tréith	
(a)	
(b)	
(c)	
(d)	

- 4** Luáigh ceithre scil a bhíonn ag duine fiontraíoch agus déan cur síos ar na scileanna sin.

Scil	
(a)	
(b)	
(c)	
(d)	

- 5** Cuir ainmneacha na bhfiontraithe sna pictiúir isteach sa spás atá ann dóibh; ainmnigh an gnólacht/na gnólachtaí atá acu agus na táirgí/seirbhísí a chuireann siad ar fáil.

			
Ainm an fhiontraí			
Ainm(neacha) an ghnólachta/na ngnólachtaí			
An táirge/seirbhís a chuirtear ar fáil			

- 6** Luaign trí chúis a smaoineodh duine ar a bheith ina f(h)iontraí.

Cúiseanna le bheith ina f(h)iontraí	
(a)	
(b)	
(c)	

- 7** Mínigh dhá bhuntáiste agus dhá mhíbhuntáiste a bhaineann le bheith féinhostaithe.

Buntáistí a bhaineann le bheith féinhostaithe	Míbhuntáistí a bhaineann le bheith féinhostaithe

8 Bain úsáid as tic ✓ le léiriú cé acu an scil nó tréith atá i gceist leis na nithe seo a leanas.

	Tréith	Scil
Deiseanna a thabhairt faoi deara		
Réamhghníomhach		
Cinntí a dhéanamh		
Diongbhálte		
Dul sa seans go réalaíoch		
Pleanáil agus spriocanna a leagan síos		
Bainistiú ama		
Nuálach/cruthaitheach		
Solúbtha		
Bainistiú struis		
Caidreamh daonna		
Réadúlacht a bhrath		
Riosca a mheas agus a bhainistiú		
Féinmhuijníneach		
Cinntitheach		

9 Bain úsáid as tic ✓ le léiriú cé acu an fiontar airgeadais, sóisialta nó cultúir iad seo a leanas.

	Fiontar airgeadais	Fiontar sóisialta	Fiontar cultúir
Club CLG			
Leabharlann			
Díoltóir nuachtán			
Amharclann			
Siopa búistéara			
Comhar Creidmheasa			

10 Féach ar eipeasóid de *The Apprentice* nó *Dragon's Den*. Déan measúnú ar na ceannairí foirne/fiontraithe agus tabhair marc as 10 dóibh chun a thabhairt le fios cibé an léiríonn siad na tréithe agus na scileanna seo a leanas nó nach léiríonn. I ngach cás, tabhair údar leis an marc agus tabhair samplaí ón gclár. (17.9 Téacsleabhar)

Tréith	Scór (1-10)	Fianaise (go bhfuil an tréith seo ann/inti dar liom)
Dul sa seans go réalaíoch		
Nuálach/cruthaitheach		
Réamhghníomhach		
Solúbtha		
Féinmhuijníneach		
Cinntitheach		
Díograiseach/diongbhálte		
Eile		

Scil	Scór (1-10)	Fianaise (go bhfuil an scil seo aige/aici dar liom)
Deiseanna a thabhairt faoi deara		
Cinntí a dhéanamh		
Pleanáil agus spriocanna a leagan síos		
Bainistiú ama		
Bainistiú struis		
Caidreamh daonna		
Réadúlacht a bhrath		
Riosca a mheas agus a bhainistiú		
Eile		

Cén fiontraíocht a bhaineann liom?

(17.11 Téacsleabhar)

- Tabhair scór duit féin sa cholún 'Dar liom' as gach ceann de na tréithe thíos.
- Iarr ar dhuine a bhfuil aithne mhaith aige/aici ort scór a thabhairt duit sa cholún 'Tuairim eile'.
- Déan trácht ar aon difríochtaí sna scóir agus pléigh na cúiseanna a bheadh leo.

Scór

1 – Seo bua atá agam.

2 – Ní mór don obair a dhéanamh ar an réimse seo.

3 – Níl a fhios agam/teastaíonn a thuilleadh eolais uaim.

Maidir liom...	Dar liom	Tuairim eile	Trácht
Is féidir liom deiseanna a thabhairt faoi deara			
Táim féinspreagtha			
Táim cruthaitheach			
Is dian-oibrí mé			
Déanaim mo chuid ama a bhainistiú			
Foghlaímim ó bhotúin a dhéanaim			
Is duine freagrach mé			
Lorgaím comhairle nuair is gá			
Is féidir liom teaghmáil a dhéanamh le daoine a d'fhéadfadh cabhrú liom nuair is gá			
Táim in ann oriúinú/athrú			
Táim in ann déileáil le strus			
Is féidir liom aighneas a réiteach			
Is féidir liom riosca a mheas agus rudaí a dhéanamh chun é a mhaolú			
Is féidir liom m'fheidhmíocht féin a mheas			

Cathain a bhíonn tú fiontraíoch?

Bain úsáid as tic ✓ chun samplaí d'uaireanta a bhí tú fiontraíoch a thabhairt. Cuir sampla gairid ar fáil i ngach cás.

	Sa bhaile	Ar scoil	Club/caitheamh aimsire	Eile (luaign le do thoil)	Sampla
A bheith diograiseach					
Pleanáil don todhchaí					
Spriocanna a leagan síos					
Cloí le mo chuid spriocanna					
Déileáil le teip					
Airgead a dhéanamh					
A bheith tionscantach					
Fios mo bhuan agam					
Éisteacht le daoine eile					
Réiteach fadhbanna					
A bheith meáite ar rud a dhéanamh					
A bheith iontaofa					
Dul sa seans					

Fiontraíocht sa phobal

A Liostaigh na cineálacha difriúla fiontraíochta atá i do phobal áitiúil.

Fointair airgeadais	Fointair shóisialta	Fointair chultúir

B Luaign ceithre phríomhbhealach a dtéann fointair áitiúla i bhfeidhm go dearfach ortsá agus ar do phobal.

C Luaign aon bhealach a dtéann na fointair i bhfeidhm go diúltach ortsá agus ar do phobal.

Fiontraí a phróifíliú

(17.16 Téacsleabhar)

Roghnaigh fiontraí áitiúil, náisiúnta nó idirnáisiúnta agus cuir próifil le chéile dó nó di. Aimsigh freagraí ar na ceisteanna ar fad i gcuid A agus ar chúig cinn ar a laghad de na ceisteanna i gcuid B thíos. Scríobh dréacht tosaigh i do chóipleabhar agus ansin bain úsáid as an teimpléad chun an phróifil a lónadh isteach. Más féidir in aon chor, cuir grianghraif den fhiontraí leis. Ná déan dearmad na foinsí óna bhfuair tú do chuid eolais a lua.

Cuid A

- Cén fáth ar chuir tú tús le do ghnólacht féin?
- Cá bhfuair tú an smaoineamh maidir le do ghnólacht féin a bhunú? An ndeachaigh do chaithimh aimsire/spéiseanna i bhfeidhm ar do rogha gnólachta?

- Cathain a chuir tú tús le do ghnólacht féin?
- Cén táirge/tseirbhís a dhéanann/dhíolann tú?

Cuid B

- Cé na rioscaí a bhain le bheith i d'fhiontraí?
- Cé na tréithe pearsanta atá ionat a chuidíonn leat a bheith i d'fhiontraí?
- Cé na scileanna atá agat a chuidíonn leat a bheith i d'fhiontraí?
- Cé na buntáistí a bhaineann le bheith i d'fhiontraí?
- Cé na dúshláin a bhaineann le bheith i d'fhiontraí?
- An fiontraí airgeadais, cultúir nó sóisialta thú?
- Cár bhunaigh tú do ghnólacht?
- Cén fáth ar roghnaigh tú an áit sin?

- An raibh aon taithí agat ar a bheith i d'fhiontraí roimhe sin?
- An bhfuair tú aon chúnamh nó tacaíocht ó aon eagraíocht nó gníomhaireacht? Cén cineál tacaíochta a fuair tú?
- Cén fáth ar roghnaigh tú an struchtúr úinéireachta seo?
- An mbeidh éileamh ar an táirge/ar an tseirbhís seo amach anseo, dar leat? An dtiocfaidh borradh nó meath air nó an mbeidh sé mar a chéile?
- Cén chaoi a gcuindíonn an teicneolaíocht leat an gnólacht a rith?
- Conas a chinneann tú praghas díola an táirge nó na seirbhíse?

Próifil Fiontraí

Ainm	
Áit	
Ainm an ghnólachta	
Cuid A	
Cén fáth ar chuir tú tús le do ghnólacht féin?	
Cá bhfuair tú an smaoineamh maidir le do ghnólacht féin a bhunú? An ndeachaigh do chaithimh aimsire/spéiseanna i bhfeidhm ar do rogha gnólachta?	

Cathain a chuir tú túis le do ghnólacht féin?

Cén táirge/tseirbhís a dhéanann/dhíolann tú?

Cuid B

Breac síos freagraí na gceisteanna a roghnaigh tú thíos.

Ceist amháin atá agam fós faoin bhfiontraí seo:

Foinse an Eolais	Sea/Ní hea	Mionsonraí
Agallamh		
Nuachtán		
Iris		
Idirlón		
Clár teilifíse		
Clár raidió		
Eile (luaigh le do thoil)		

Fiontraíocht: féinmheasúnú

Tabhair le fios cén tuiscint atá agat ar na topaicí seo a leanas ach tic a chur leis an gcolún ceart i gcás gach ceann de na ráitis thíos.

Conas atá agat ó thaobh na foghlama de?

Uaine: Tuigim é seo go hiomlán.

Flannbhuí: Tuigim an chuid is mó de seo, ach tá roinnt ceisteanna agam faoi.

Dearg: Tá sé ag dul dian orm é seo a thuiscint agus tá cúnamh de dhíth orm.

	Táim in ann ...	Uaine	Flannbhuí	Dearg
1	An bhrí atá le 'fiontraíocht' a mhíniú.			
2	Samplaí d'fhiontraithe áitiúla, náisiúnta nó idirnáisiúnta a thabhairt.			
3	Na tréithe a bhíonn i bhfiontraí de ghnáth a mhíniú.			
4	Na scileanna a bhíonn ag fiontraí de ghnáth a mhíniú.			
5	Mo chumas fiontraíochta féin a mheas.			
6	Scrúdú a dhéanamh ar na cúiseanna a bhíonn ag daoine a bheith ina bhfiontraithe.			
7	Na buntáistí ná na rioscaí a bhaineann le bheith féinfhostaithe a thabhairt faoi deara.			
8	Idirdhealú a dhéanamh idir fiontraíocht airgeadais, chultúir agus shóisialta.			
9	A dhéanamh amach cibé an fiontar airgeadais, sónaisialta nó cultúir atá ann.			
10	Samplaí d'fhiontraíocht airgeadais, chultúir agus shóisialta a thabhairt.			
11	Taighde a dhéanamh ar fhiontraí agus próifíl a chur le chéile dó nó di.			

Ná déan dearmad!

Caith síul siar ar an treoir réamhfhoghlama ag túis na caibidle seo. An aontaíonn nó an easaontaíonn tú le gach ceann de na ráitis sin anois? Ar tháinig aon athrú ar na freagraí a thug tú sula ndearna tú staidéar ar an topaic seo?

Fiontraíocht: Léaráid Tuairimí

Cruthaigh léaráid tuairimí, i do chóipleabhar nó ar líne, a dhéanann achoimre ar an eolas atá sa chaibidil seo.

Machnamh ag deireadh na caibidle

Tabharfaidh an múinteoir cóip den 'Machnamh ag deireadh na caibidle' duit. Lón don chaibidil seo í.

Snáithe a Trí: An Geilleagar seo againne

Caibidil 33 :

Ganntanas agus Rogha

Tasc réamhfhoghlama

Léigh gach ráiteas agus tabhair le fios cibé a aontaíonn nó a easaontaíonn tú leis sna colúin sin atá ar thaobh na láimhe clé den tábla. Ach a mbeidh an chaibidil seo críochnaithe agat, léigh na ráitis sin arís agus tabhair freagra arís, ach sna colúin sin atá ar thaobh na láimhe deise an uair seo. Ar tháinig athrú ar do chuid freagraí?

Roimh staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo		Ganntanas agus Rogha		Tar éis staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo	
Aontaím	Easaontaím	Ráiteas		Aontaím	Easaontaím
		1	Is éard is eacnamaíocht ann, staidéar ar an mbealach ina ndéanann daoine, gnólachtaí agus rialtais roghanna nuair a bhíonn acmhainní gann orthu.		
		2	Acmhainní geilleagracha is ea na cúinsí nó na hionchuir a úsáidtear le hearraí agus seirbhísí a chur ar fáil.		
		3	Riachtanas is ea rud ar mhaith linn a bheith againn ach nach bhfuil riachtanach chun maireachtála.		
		4	Mian is ea rud atá riachtanach chun maireachtála.		
		5	Baineann deischorstas le daoine aonair, ach ní bhaineann sé leis an rialtas.		
		6	Costas airgeadais is ea an costas a bhaineann le rud a ghéilleadh.		
		7	Is iad talamh, saothar, caipiteal agus fiontraíocht na ceithre thoisci táirgeachta.		
		8	Ní thagann deireadh ar bith le soláthar na dtosca táirgeachta.		
		9	Talamh is ea na rudaí ar fad a bhfuil baint acu leis an dúlra agus a úsáidtear le hearraí agus le seirbhísí a chur ar fáil.		
		10	Tá riachtanais agus mianta gach duine ar domhan an-chosúil lena chéile.		
		11	Bíonn ar dhaoine aonair, gnólachtaí agus rialtais pleán a dhéanamh amach le húsáid cheart a bhaint as na hacmhainní atá gann orthu.		

Ceacht meaitseála

Meaitseáil an cur síos (a bhfuil uimhir leis) leis na focail nó na habairtíni (a bhfuil litreacha leo) sa tábla thíos. Breac síos do chuid freagraí sa ghreille.

1	Rudaí a bhíonn riachtanach chun maireachtála, m.sh. bia, uisce, foscadh	A	Eacnamaíocht
2	Is é brabús an luach saothair a ghabhann leis an gcúinse seo	B	Tosca táirgeachta
3	An costas a bhíonn ann nuair a bhíonn orainn earra a ghéilleadh le hearra eile a cheannach	C	Riachtanais
4	Is é pá an luach saothair a ghabhann leis an gcúinse seo	D	Fiontraíocht
5	Talamh, saothar, caipiteal agus fiontraíocht	E	Mianta
6	Is é cíos an luach saothair a ghabhann leis an gcúinse seo	F	Deischostas
7	Rudaí ar mhian linn a bheith againn ach nach bhfuil riachtanach chun maireachtála, m.sh. laethanta saoire, carr	G	Caipiteal
8	Is é ús an luach saothair a ghabhann leis an gcúinse seo	H	Talamh
9	An staidéar ar an mbealach ina ndéanann daoine, gnólachtaí agus rialtais roghanna earraí agus seirbhísí a chur ar fáil agus acmhainní gann orthu.	I	Saothar

1	2	3	4	5	6	7	8	9

Eochaircheisteanna

- 1** Tabhair sainmhíniú ar an téarma 'eacnamaíocht'.

- 2** Ainmnigh dhá riachtanas agus dhá mhian a bheadh ag déagóir in Éirinn.

(a) Riachtanais: _____

(b) Mianta: _____

- 3** Conas a athróidh do chuid riachtanas agus do chuid mianta de réir mar a rachaidh tú in aois?

- 4** Tabhair sainmhíniú ar an téarma 'acmhainní eacnamaíochta'.

5 Luagh an deishostas agus an costas airgeadais do gach ceann díobh seo thíos.

		Deishostas	Costas airgeadais
(a)	Shábháil William a chuid airgid phóca le bliain anuas. Ba mhaith leis consól cluichí a cheannach, ar luach €200, agus fón póca nua, ar luach €220, ach níl a dhóthain airgid aige leis an bpéire a cheannach. Roghnaíonn sé an fón póca a cheannach.		
(b)	Tá €10 le caitheamh ag Aneta agus ba mhaith léi lón a fháil lena cuid cairde nó dul go dtí an phictiúrlann. Roghnaíonn sí lón a fháil lena cuid cairde.		
(c)	Ba mhaith le Fuinneoga McGonagle Teo ionadaí díolacháin nua a fhostú a bheadh ag saothrú €50,000, agus ba mhaith leo innealra nua a cheannach, a chosnódh €45,000, le feabhas a chur ar dhéantúsaíocht. Tá airgead ar fáil díobh le ceann amháin acu seo a fháil. Roghnaíonn an bhainistíocht an t-innealra a cheannach.		
(d)	Tá an rialtas in ann scoil nua a thógáil ar chostas €15 milliún, rud a theastaíonn mar gheall go bhfuil an daonra ag méadú, nó tá siad in ann feabhas a chur ar chosaintí tulite ar an tSionainn, agus bheadh costas €17 milliún air sin. Roghnaíonn sé feabhas a chur ar chosaintí tulite ar an tSionainn.		

6 Cé na céimeanna a d'fhéadfadh daoine aonair, gnólachtaí agus rialtais a thógáil le cinntíú go bhfuil siad ag baint an leasa is fearr as na hacmhainní atá gann orthu?

7 Liostaigh na ceithre thoisci táirgeachta, tabhair sampla do gach ceann agus ainmnigh an luach saothair a ghabhann le gach toisc díobh.

	Toisc	Sampla	Luach saothair
(a)			
(b)			
(c)			
(d)			

8 Liostaigh ceithre acmhainn a bheadh ag duine.

(a) _____

(b) _____

(c) _____

(d) _____

9 Ainmnigh trí rud atá i bpáirt ag acmhainní eacnamaíochta.

(a) _____

(b) _____

(c) _____

10 Cén éifeacht atá ag an nganntanas acmhainní eacnamaíochta ar na roghanna a dhéantar?

11 Roghnaigh fiontraí nó gnólacht áitiúil, náisiúnta nó idirnáisiúnta, a bhfuil tú ar an eolas faoi. Agus tú ag úsáid an teimpléid thíos, léirigh conas a bhain an fiontraí úsáid as na tosca táirgeachta le hearra nó le seirbhís a chur ar fáil. Déan póstaer, grafaic faisnéise nó físeán le do chuid torthaí a léiriú do na daoine eile sa rang. (33.4 Téacsleabhar)

Ainm an fiontraí/ghnólachta: _____

Talamh	Saothar
Caipiteal	Fiontraíocht

Ganntanas agus Rogha: féinmheasúnú

Tabhair le fios cén tuiscint atá agat ar na topaicí seo a leanas ach tic a chur leis an gcolún ceart i gcás gach ceann de na ráitis thíos.

Conas atá agat ó thaobh na foghlama de?

Uaine: Tuigim é seo go hiomlán.

Flannbhui: Tuigim an chuid is mó de seo, ach tá roinnt ceisteanna agam faoi.

Dearg: Tá sé ag dul dian orm é seo a thuiscint agus tá cúnamh de dhíth orm.

	Táim in ann ...	Uaine	Flannbhui	Dearg
1	Sainmhíniú a thabhairt ar an téarma 'eacnamaíocht'.			
2	An nasc idir ganntanas agus rogha a thuiscint.			
3	Idirdhealú a dhéanamh idir riachtanais agus mianta.			
4	'Acmhainní eacnamaíochta' a shainmhíniú.			
5	Samplaí a thabhairt de na riachtanais agus de na mianta a bhíonn ag duine.			
6	Idirdhealú a dhéanamh idir deischostas agus costas airgeadais.			
7	Rogha réasúnach a mhíniú.			
8	Na ceithre thoisci táirgeachta a ainmniú agus sampla a thabhairt de gach ceann díobh.			
9	An luach saothair a bhaineann le gach toisc táirgeachta a liostú.			
10	An chaoi a n-úsáideann gnólachtaí na tosca táirgeachta le hearraí agus seirbhísí a chur ar fáil a ainmniú agus a mhíniú.			

Ná déan dearmad!

Caith súil siar ar an treoir réamhfoghlaama ag túis na caibidle seo. An aontaíonn nó an easaontaíonn tú le gach ceann de na ráitis sin anois? Ar tháinig aon athrú ar na freagraí a thug tú sula ndearna tú staidéar ar an topaic seo?

Ganntanas agus Rogha: Léaráid Tuairimí

Cruthaigh léaráid tuairimí, i do chóipleabhar nó ar líne, a dhéanann achoimre ar an eolas atá sa chaibidil seo.

Machnamh ag deireadh na caibidle

Tabharfaidh an múinteoir cóip den 'Machnamh ag deireadh na caibidle' duit. Lón don chaibidil seo í.

Caibidil 34 ::

Dáileadh Acmhainní an Gheilleagair

Tasc réamhfhoghlama

Léigh gach ráiteas agus tabhair le fios cibé a aontaíonn nó a easaontaíonn tú leis sna colúin sin atá ar thaobh na láimhe clé den tábla. Ach a mbeidh an chaibidil seo críochnaithe agat, léigh na ráitis sin arís agus tabhair freagra arís, ach sna colúin sin atá ar thaobh na láimhe deise an uair seo. Ar tháinig athrú ar do chuid freagraí?

Roimh staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo	Dáileadh Acmhainní an Gheilleagair		Tar éis staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo	
Aontaím	Easaontaím	Ráiteas	Aontaím	Easaontaím
		1 Is samplaí d'acmhainní an Gheilleagair iad na tosca táirgeachta.		
		2 Is éard is córas geilleagrach ann modh ina ndáileann tíortha acmhainní geilleagracha agus ina ndéanann siad trádáil ar earraí agus ar sheirbhísí.		
		3 Tá ceithre chineál córais gheilleagraigh ann.		
		4 Bíonn neart roghanna ag daoine de thoradh ar gheilleagar a bhíonn pleanálte go lárnach.		
		5 Is sampla í Éire de gheilleagar saormhargaidh.		
		6 Is éard is córas geilleagrach saormhargaidh ann córas ina roghnaíonn daoine aonair cé na hearraí agus na seirbhísí a chuirfear ar fáil.		
		7 Is í an earnáil phoiblí an pháirt den gheilleagar atá i seilbh agus faoi rialú an rialtais.		
		8 Tá 26 údarás áitiúil in Éirinn.		
		9 Is iad na húdarás áitiúla a chuireann seirbhísí poiblí ar fáil, ní an rialtas náisiúnta.		
		10 Bíonn táille i gceist leis na seirbhísí uile a chuireann eagraíochtaí faoi úinéireacht an stáit ar fáil.		
		11 Cuireann cumainn charthanachta agus eagraíochtaí deonacha earraí agus seirbhísí ar fáil.		
		12 Léiríonn an sreabhadh ciorclach ioncaim gluaiseacht acmhainní geilleagracha agus saibhris tríd an ngeilleagar.		

Ceacht meaitseála

Meaitseáil an cur síos (a bhfuil uimhir leis) leis na focail nó na habairtíni (a bhfuil litreacha leo) sa tábla thíos. Breac síos do chuid freagraí sa ghreille.

1	Is é seo an pháirt den gheilleagar atá i seilbh agus faoi rialú an rialtais	A	Earnáil phríobháideach
2	Sa gheilleagar seo bíonn smacht ag daoine aonair príobháideacha ar acmhainní, bíonn a gcuid gnólachtaí féin acu agus beartaíonn siad cé na hearraí agus na seirbhísí a chuirfear ar fáil	B	Earnáil phoiblí
3	Seo eagraíochtaí atá bunaithe ag an rialtas	C	An earnáil threasach
4	Seo córas geilleagrach ina bhfuil go leor cumhachta ag an rialtas ar acmhainní geilleagracha agus ar chinnteoireacht	D	Eagraíochtaí faoi úinéireacht an stáit
5	Is córas geilleagrach é seo ina mbíonn meascán de ghnéithe den saormhargadh agus den chóras geilleagrach a bhíonn pleanálte go lárnach	E	Geilleagar saorfhiontraíochta
6	Acmhainní airgeadais agus saibhreas ag gluaiseacht tríd an ngeilleagar	F	Geilleagar lárphleanálte
7	Gnólachtaí a dhíolann earraí agus seirbhísí le brabús a dhéanamh, agus atá faoi úinéireacht daoine aonair	G	Geilleagar measctha
8	Fontair shóisialta agus eagraíochtaí nach-do-bhrabach iad	H	Sreabhadh ciorclach

1	2	3	4	5	6	7	8

Eochaircheisteanna

- 1** Mínigh na trí chóras gheilleagracha agus tabhair sampla de gach ceann díobh.

	Córas geilleagrach	Míniú	Sampla
(a)			
(b)			
(c)			

- 2** Déan idirdhealú idir an earnáil phoiblí, an earnáil phríobháideach agus an earnáil threasach den gheilleagar.

An Earnáil Phoiblí	
An Earnáil Phríobháideach	
An Earnáil Treasach	

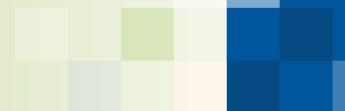
- 3** Tabhair cuntas ar na seirbhísí a chuireann údaráis áitiúla ar fáil in Éirinn.

- 4** Cur tic ✓ sa bhosca cuí chun a thabhairt le fios an eagraíocht tráchtala nó neamhchráchtala iad na heagraíochtaí seo a leanas, atá faoi úinéireacht an stáit.

Egraíocht faoi úinéireacht an stáit	Tráchtala	Neamhchráchtala
An Post		
Fiontraíocht Éireann		
Iarnród Éireann		
Bus Éireann		
Bord na Móna		
An Ghníomhaireacht um Chaomhnú Comhshaoil		
Bus Átha Cliath		
Fáilte Ireland		
An Bord Bia		
Údarás Aerfort Bhaile Átha Cliath		
Oifigí Fointair Áitiúil		
Electric Ireland		

- 5** Liostaigh cúig shampla de ghnólachtaí san earnáil phríobháideach agus ainmnigh na hearraí nó na seirbhísí a chuireann siad ar fáil.

	Gnólacht	Earraí/Seirbhísí
(a)		
(b)		
(c)		
(d)		
(e)		

- 6 Déan idirdhealú idir eagraíochtaí nach-do-bhrabach iad agus eagraíochtaí deonacha, agus tabhair samplaí.

- 7 Mínigh an tuiscint atá agat ar an téarma 'fiontar sóisialta'.

- 8 Mínigh conas a oibríonn sreabhadh ciorclach ioncaim i ngeilleagar iata.

- 9 Tarraing sreabhadh ciorclach ioncaim i gcomhair geilleagar iata.

- 10 Mínigh na héifeachtaí atá ag earraí iompórtála agus earraí easpórtála ar an sreabhadh ciorclach ioncaim.

Dáileadh Acmhainní an Gheilleagair: féinmheasúnú

Tabhair le fios cén tuiscint atá agat ar na topaicí seo a leanas ach tic a chur leis an gcolún ceart i gcás gach ceann de na ráitis thíos.

Conas atá agat ó thaobh na foghlama de?

Uaine: Tuigim é seo go hiomlán.

Flannbhuí: Tuigim an chuid is mó de seo, ach tá roinnt ceisteanna agam faoi.

Dearg: Tá sé ag dul dian orm é seo a thuiscint agus tá cúnamh de dhíth orm.

	Táim in ann ...	Uaine	Flannbhuí	Dearg
1	Córas geilleagrach a mhíniú.			
2	Cur síos a dhéanamh ar chórais gheilleagracha a bhíonn pleanálte go lárnach, córais gheilleagracha mheasctha agus córais gheilleagracha saormhargaidh, agus idirdhealú a dhéanamh idir na trí cinn.			
3	An earnáil threasach sa gheilleagar a ainmniú agus a mhíniú.			
4	Idirdhealú a dhéanamh idir an rialtas áitiúil agus an rialtas náisiúnta.			
5	Sampláí d'eagraíochtaí tráchtála agus neamhthráchtála in Éirinn a thabhairt.			
6	An difríocht idir eagraíochtaí nach-do-bhrabach iad agus eagraíochtaí deonacha a thuiscint agus samplaí a thabhairt de gach ceann díobh.			
7	Fiontar sóisialta a mhíniú agus sampla a thabhairt.			
8	An téarma 'sreabhadh ciorclach ioncaim' a mhíniú.			
9	Measúnú a dhéanamh ar na héifeachtaí atá ag earraí iompórtála agus earraí easpórtála ar an sreabhadh ciorclach ioncaim.			
10	Mo thuiscint ar shreabhadh ciorclach ioncaim a chur in iúl trí léaráid a tharraingt.			

Ná déan dearmad!

Caith súil siar ar an treoir réamhfoghlaama ag túis na caibidle seo. An aontaíonn nó an easaontaíonn tú le gach ceann de na ráitis sin anois? Ar tháinig aon athrú ar na freagraí a thug tú sula ndearna tú staidéar ar an topaic seo?

Dáileadh Acmhainní an Gheilleagair: Léaráid Tuairimí

Cruthaigh léaráid tuairimí, i do chóipleabhar nó ar líne, a dhéanann achoimre ar an eolas atá sa chaibidil seo.

Machnamh ag deireadh na caibidle

Tabharfaidh an múinteoir cóip den 'Machnamh ag deireadh na caibidle' duit. Lón don chaibidil seo í.

Caibidil 36 :

Cad chuige Cánachas?

Tasc réamhfhoghlama

Léigh gach ráiteas agus tabhair le fios cibé a aontaíonn nó a easaontaíonn tú leis sna colúin sin atá ar thaobh na láimhe clé den tábla. Ach a mbeidh an chaibidil seo críochnaithe agat, léigh na ráitis sin arís agus tabhair freagra arís, ach sna colúin sin atá ar thaobh na láimhe deise an uair seo. Ar tháinig athrú ar do chuid freagraí?

Roimh staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo		Cad chuige Cánachas?		Tar éis staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo	
Aontaím	Easaontaím	Ráiteas		Aontaím	Easaontaím
		1	Is íocaíocht éigeantach í an cháin a chuireann an rialtas i bhfeidhm ar ioncam agus ar bhrabús ghnólachtaí.		
		2	Is í an Roinn Airgeadais a bhailíonn cáin thar ceann an rialtais.		
		3	Bailíonn gnólachtaí cáin thar ceann an rialtais.		
		4	Tá sé de dhualgas ar dhaoine an cháin cheart a ioc.		
		5	Úsáideann an rialtas an t-airgead a bhailíonn sé ó cháin le seirbhísí a chur ar fáil do shaoránaigh na hÉireann.		
		6	Ceann de na cúiseanna a ngearrtar cáin ar dhaoine is ea iompraíocht áirithe a dhíspreagadh.		
		7	Cáin charbón is ea cáin a ghearrtar ar dheochanna carbónáitithe.		
		8	Athdháltear airgead a bhailítear ó cháin le cúnamh a thabhairt dóibh siúd is measa as.		
		9	Ag deireadh na bliana 2015, b'ionann fiachais náisiúnta na hÉireann agus €300 milliún.		
		10	Is cóir gurb iad na daoine a thuilleann an t-airgead is mó a ióccann an cháin is mó.		
		11	Cáin bhreisluacha (VAT) is ea cáin a ghearrtar ar bhrabús ghnólachtaí.		
		12	Cáin chorparáide is ea cáin a ghearrtar ar earraí agus ar sheirbhísí.		

Ceacht meaitseála 1

Meaitseáil an cur síos (a bhfuil uimhir leis) leis na focail nó na habairtíni (a bhfuil litreacha leo) sa tábla thíos. Breac síos do chuid freagraí sa ghreille.

1		A	Cáin mhaoine áitiúil (LPT)
2		B	Cáin charbóin
3		C	Dleacht chustaim
4		D	Cáin ioncaim
5		E	CBL
6		F	Cáin chorparáide

1	2	3	4	5	6

Ceacht meaitseála 2

Meaitseáil an cur síos (a bhfuil uimhir leis) leis na focail nó na habairtíni (a bhfuil litreacha leo) sa tábla thíos. Breac síos do chuid freagraí sa ghreille.

1	Laghdóidh an chán seo pá glan agus ioncam indiúscartha an fhostaí	A	Dleacht mháil
2	Cáin ar earraí agus ar sheirbhísí	B	Oifig na gCoimisinéirí loncaim
3	Seo cáin a ghearrtar ar thobac agus ar alcól, toisc go ndéanann siad dochar do shláinte duine	C	Fiachais náisiúnta
4	Cáin a ghearrtar ar bhrabús ghnólachtaí	D	Cáin ioncaim
5	Seo na fiacha a bhíonn ar thír	E	CBL
6	An comhlacht stáit a mheasann agus a bhaillíonn cáin agus dleachtanna na hÉireann	F	Cáin chorparáideach

1	2	3	4	5	6

Eochaircheisteanna

- 1** Mínigh an téarma 'cánachas'.

- 2** Tabhair cuntas ar cheithre phrionsabal a bhaineann le córas cánach féarailte.

(a)

(b)

(c)

(d)

3 Mínigh cad chuige cánachas faoi na ceithre cheannteideal seo a leanas.

Airgeadas	
Sóisialta	
Dlí	
Eiticiúil	

4 Liostaigh agus mínigh dhá éifeacht a bheadh ag ráta níos airde cáin ioncaim ar fhostaithe.

(a) _____

(b) _____

5 Mínigh an fheidhm atá ag Oifig na gCoimisinéirí loncaim.

6 Déan taighde ar ráta reatha na gcánacha seo a leanas.

(a)	CBL	
(b)	Cáin chorparáideach	
(c)	Cáin ioncaim	
(d)	Dleacht mháil	
(e)	Cáin charbóin	

7 Mínigh cheithre bhealach ina n-úsáideann an rialtas an t-airgead cánach a bhailíonn sé.

(a) _____

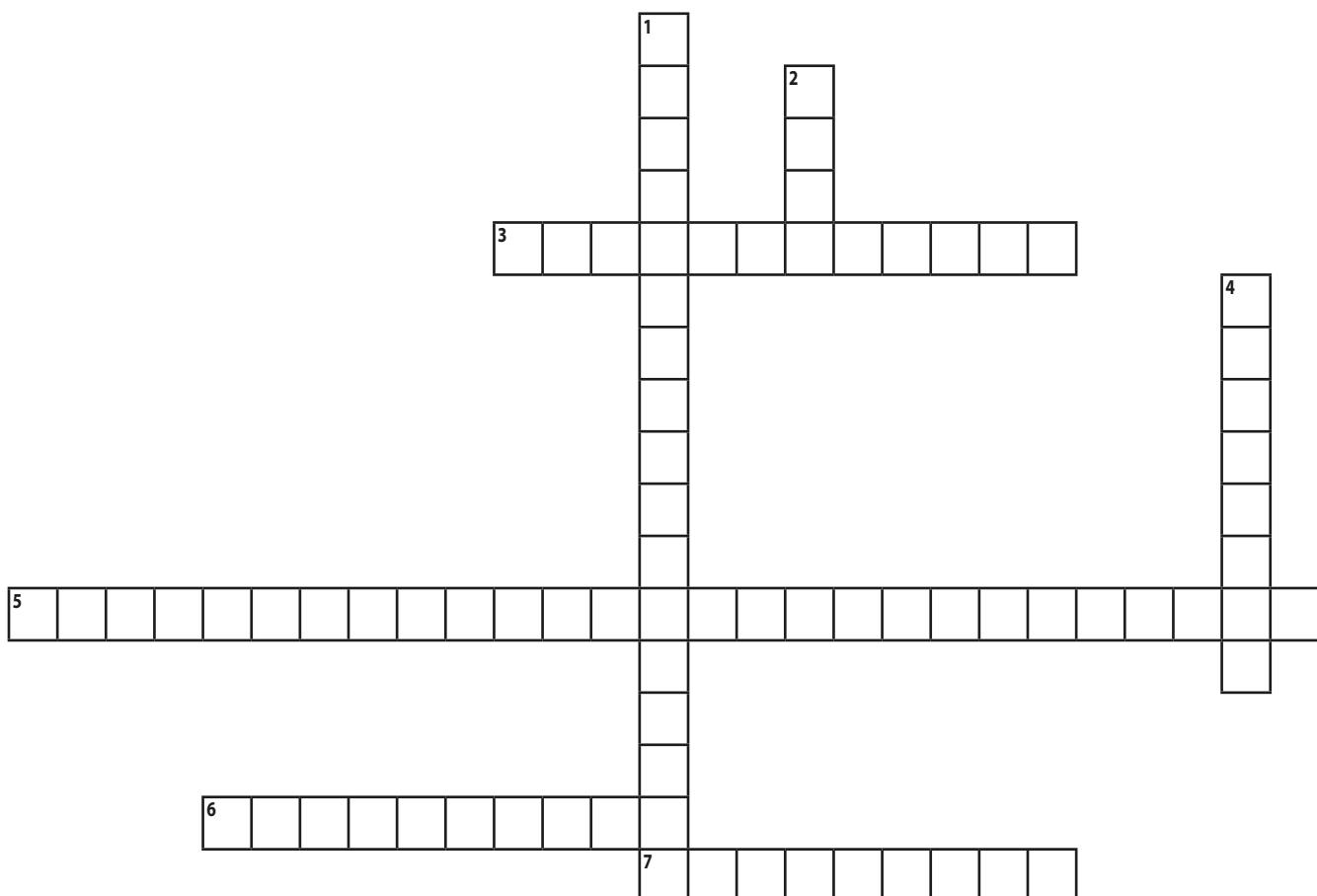
(b) _____

(c) _____

(d) _____

Crosfhocal na bpriomhthéarmaí

Líon an crosfhocal.

Trasna

- 3** Caithfidh ceangal a bheith idir an méid cánach a íocann duine agus acmhainn íoca an duine sin (12)
- 5** lad siúd a bhailíonn cáin thar ceann an rialtais (5, 2, 13, 7)
- 6** Ba chóir go mbeadh sé soiléir agus intuartha cé mhéad cáin a bheadh le híoc (10)
- 7** Eacnamaí ón 18ú haois, a bhfuil tionchar fós ag a chuid oibre ar an rialtas agus iad ag déanamh cinntí faoi pholasaithe cánach (4, 5)

Síos

- 1** An méid airgid atá dlite ar an rialtas (8, 9)
- 2** locaíocht éigeantach a chuireann an rialtas ar raon idirbheart (4)
- 4** Airgead a thógáil ó dhaoine a thuilleann cuid mhaith le cúnamh a thabhairt dóibh siúd is measa as (8)

Cad chuige cánachas: féinmheasúnú

Tabhair le fios cén tuiscint atá agat ar na topaicí seo a leanas ach tic a chur leis an gcolún ceart i gcás gach ceann de na ráitis thíos.

Conas atá agat ó thaobh na foghlama de?

Uaine: Tuigim é seo go hiomlán.

Flannbhuí: Tuigim an chuid is mó de seo, ach tá roinnt ceisteanna agam faoi.

Dearg: Tá sé ag dul dian orm é seo a thuiscint agus tá cúnamh de dhíth orm.

	Táim in ann ...	Uaine	Flannbhuí	Dearg
1	An fáth a n-úsáideann an rialtas cáin le hairgead a bhailiú a mhíniú			
2	Na bealaí difriúla ina mbailítear cáin a mhíniú			
3	Ainm a thabhairt ar an gcomhlacht a dhéanann cáin agus dleachtanna na hÉireann a mheas agus a bhailiú			
4	Cuntas a thabhairt ar na prionsabail a bhaineann le córas cánach féarálte			
5	Na cúiseanna airgeadais, sóisialta, dlíthiúla agus eiticiúla a bhaineann le cánachas a mhíniú.			

Ná déan dearmad!

Caith súil siar ar an treoir réamhfoghlaama ag túis na caibidle seo. An aontaíonn nó an easaontaíonn tú le gach ceann de na ráitis sinanois? Ar tháinig aon athrú ar na freagraí a thug tú sula ndearna tú staidéar ar an topaic seo?

Cad chuige cánachas? Léaráid Tuairimí

Cruthaigh léaráid tuairimí, i do chóipleabhar nó ar líne, a dhéanann achoimre ar an eolas atá sa chaibidil seo.

Machnamh ag deireadh na caibidle

Tabharfaidh an múinteoir cóip den 'Machnamh ag deireadh na caibidle' duit. Lón don chaibidil seo í.

Caibidil 40 ::

An Fhorbairt Inbhuanaithe

Tasc réamhfhoghlama

Léigh gach ráiteas agus tabhair le fios cibé a aontaíonn nó a easaontaíonn tú leis sna colúin sin atá ar thaobh na láimhe clé den tábla. Ach a mbeidh an chaibidil seo críochnaithe agat, léigh na ráitis sin arís agus tabhair freagra arís, ach sna colúin sin atá ar thaobh na láimhe deise an uair seo. Ar tháinig athrú ar do chuid freagraí?

Roimh staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo		An Fhorbairt Inbhuanaithe		Tar éis staidéar a dhéanamh ar an gcaibidil seo	
Aontaím	Easaontaím	Ráiteas		Aontaím	Easaontaím
		1	Níl ach tionchair dhearfacha ag an bhfás geilleagrach.		
		2	Is éard is brí le forbairt inbhuanaithe forbairt nach ndéanann díobháil do chumas na nglúnta atá romhainn amach a gcuid riachtanas a shásamh.		
		3	Ní bheidh aon deireadh le breoslaí iontaise.		
		4	Leagann freagracht shóisialta chorparáideach amach na rudaí a dhéanfaidh eagraíocht chun tairbhe na sochaí agus na timpeallachta.		
		5	Nuair a iompraíonn gnólacht iad féin go heiticiúil, caitheann siad go cothrom le tomholtóirí, le soláthraithe agus le fostaithe.		
		6	Tá ról tábhachtach ag an rialtas laghdú a dhéanamh ar na héifeachtaí diúltacha a bhíonn ag an bhfás geilleagrach ar an tsochaí agus ar an timpeallacht.		
		7	Achtaíonn an rialtas dlithe le cinntíú go gcaitheann gnólachtaí go cothrom le tomholtóirí agus le fostaithe.		
		8	Cinntíonn an Coimisiún um lomaíocht agus Cosaint Tomholtóirí (CCPC) nach mbeidh easpa iomaíochta sa mhargadh.		
		9	Soláthraíonn an Ghníomhaireacht um Chaomhnú Comhshaoil (EPA) tuarascálacha ar chaighdeán an aeir agus ar an athrú aeráide.		

Ceacht meaitseála

Meaitseáil an cur síos (a bhfuil uimhir leis) leis na focail nó na habairtíni (a bhfuil litreacha leo) sa tábla thíos. Breac síos do chuid freagraí sa ghreille.

1	Nuair a thagann méadú ar an méid earraí agus seirbhísí a tháirgeann an geilleagar ó bliain go bliain	A	SEAI
2	Cuirtear fuinneamh inmharthana chun cinn	B	Forbairt inbhuanaithe
3	Na prionsabail mhorálta a mbíonn tionchar acu ar an mbealach ina n-iompraíonn gnólacht é féin agus é ag déileáil le tomhaltóirí, soláthraithe, fostaithe, scairshealbhóirí, an rialtas agus an tsochaí	C	Olltáirgeacht intíre (GDP)
4	Cuirtear comhairle ar fáil do ghnólachtaí agus cuirtear dlí comhshaoil i bhfeidhm	D	Beartas um fhreagracht shóisialta chorparáideach
5	Forbairt a shásáíonn riachtanais an lae inniu gan cur isteach ar chumas na nglúnta sa todhchaí na riachtanais a bheas acu a shásamh	E	Fás geilleagrach
6	An lín ionlán earraí agus seirbhísí a dhéantar i dtír gach bliain	F	An Ghníomhaireacht um Chaomhnú Comhshaoil (EPA)
7	Leagtar amach an chaoi a n-iompróidh eagraíocht é féin chun tairbhe na sochaí agus/nó na timpeallachta	G	Eitic Ghnó

1	2	3	4	5	6	7

Eochaircheisteanne

- 1** Breac síos ceithre thionchar dhearfacha a bhíonn ag an bhfás geilleagrach ar an tsochaí/an timpeallacht.

- (a) _____
- (b) _____
- (c) _____
- (d) _____

- 2** Breac síos ceithre thionchar dhiúltacha atá ag an bhfás geilleagrach ar an tsochaí/an timpeallacht.

- (a) _____
- (b) _____
- (c) _____
- (d) _____

- 3** Breac síoc trí thionchar a bheadh ag méadú daonra an domhain.

- (a) _____
- (b) _____
- (c) _____

- 4** Mínigh an tuiscint atá agat ar fhorbairt inbhuanaithe.

- 5** Liostaigh trí thoisci a rachaidh i bhfeidhm ar ghnólacht nuair a chuireann sé táirgí inbhuanaithe ar fáil.

(a) _____

(b) _____

(c) _____

- 6** Mínigh cén fáth a nglacfadh gnólacht le freagracht shóisialta chorporáideach.

- 7** Mínigh an téarma 'eitic ghnó'.

- 8** Mínigh conas a d'fhéadfadh gnólacht iad féin a iompar go heiticiúil agus iad ag obair leis na geallsealbhóirí seo a leanas.

Tomhaltóirí:

Soláthraithe:

Fostaithe:

An tSochaí:

Scairshealbhóirí:

An Rialtas:

9 Mínigh trí bhealach ina mbeadh an rialtas in ann tionchar an ghnó ar an tsochaí a laghdú.

- (a) _____
- (b) _____
- (c) _____

10 Céard dó a seasann na litreacha seo a leanas?

WEEE	
CSR	
CCPC	
EPA	
SEAI	

11 Mínigh an fheidhm atá ag gach ceann díobh seo a leanas.

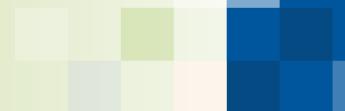
An Coimisiún um lomaíocht agus Cosaint Tomhaltóirí (CCPC):

An Ghníomhaireacht um Chaomhnú Comhshaoil (EPA):

Údarás Fuinnimh Inmharthana na hÉireann (SEAI):

12 Cé na céimeanna ba cheart don rialtas a thógáil le laghdú a dhéanamh ar an damáiste a dhéantar don timpeallacht nuair a thógtar tithe, scoileanna agus foirgnimh nua eile?

13 Cé na céimeanna is féidir leat a thógáil, mar dhuine aonair nó mar theaghlaich, le laghdú a dhéanamh ar thionchair dhiúltacha ar an timpeallacht?

Forbairt Inbhuanaithe: féinmheasúnú

Tabhair le fios cén tuiscint atá agat ar na topaicí seo a leanas ach tic a chur leis an gcolún ceart i gcás gach ceann de na ráitis thíos.

Conas atá agat ó thaobh na foghlama de?

Uaine: Tuigim é seo go hiomlán.

Flannbhuí: Tuigim an chuid is mó de seo, ach tá roinnt ceisteanna agam faoi.

Dearg: Tá sé ag dul dian orm é seo a thuiscint agus tá cúnamh de dhíth orm.

	Táim in ann ...	Uaine	Flannbhuí	Dearg
1	Liosta a dhéanamh de na tionchair dhearfacha agus dhiúltacha a bhíonn ag an bhfás geilleagrach ar an tsochaí agus ar an timpeallacht.			
2	Sainmhíniú a dhéanamh ar an téarma 'Forbairt Inbhuanaithe'.			
3	Míniú a thabhairt ar an gcaoi a n-iompraíonn gnólachtaí iad féin ar bhealach inbhuanaithe.			
4	Cuntas a thabhairt ar conas is féidir le gnólacht glacadh le cur chuige saolré i leith na hinbhuanaitheachta.			
5	Sainmhíniú a thabhairt ar fhreagracht shóisialta chorparáideach agus liosta samplaí a thabhairt de ghnólachtaí áitiúla, náisiúnta agus idirnáisiúnta a bhfuil beartas CSR acu.			
6	An bhrí atá le heitic ghnó a mhíniú.			
7	An bealach is féidir le gnólacht iad féin a iompar ar bhealach eiticiúil lena gcuid geallsealbhóirí a aithint.			
8	Cuntas a thabhairt ar an ról atá ag an rialtas ó thaobh laghdú a dhéanamh ar thionchair dhiúltacha gnólachtaí ar an tsochaí.			
9	Liosta a dhéanamh de na heagraíochtaí a bhfuil baint acu le cosaint tomholtóirí agus na timpeallachta.			

Ná déan dearmad!

Caith síul siar ar an treoir réamhfhoghlama ag túis na caibidle seo. An aontaíonn nó an easaontaíonn tú le gach ceann de na ráitis sin anois? Ar tháinig aon athrú ar na freagraí a thug tú sula ndearna tú staidéar ar an topaic seo?

An Fhorbairt Inbhuanaithe: Léaráid Tuairimí

Cruthaigh léaráid tuairimí, i do chóipleabhar nó ar líne, a dhéanann achoimre ar an eolas atá sa chaibidil seo.

Machnamh ag deireadh na caibidle

Tabharfaidh an múinteoir cóip den 'Machnamh ag deireadh na caibidle' duit. Líon don chaibidil seo í.

I Leabhar Saothair na nDaltaí a ghabhann le AM GNÓ tá:

- **Réamhrá** a chuideoidh leat do scileanna cumarsáide agus taighde a fhorbairt
- **Tasc réamhfhoghlama** do gach caibidil
- **'Conas atá agat ó thaobh na foghlama de?'** - seicliosta ag deireadh gach caibidle a chuideoidh leat an méid atá foglamtha agat a dhéanamh amach mar aon leis an méid a gcaithfidh tú súil siar a chaitheamh air arís
- Crosfhocail agus tascanna meaitseála na **bpríomhthéarmaí** a chuideoidh leat téarmaí nua a fhoghlaim agus a thuiscint
- **Eochaircheisteanna** ina bhfuil raon cheisteanna ísealoird agus ardoird
- **Teimpléid shonracha chaibidle**, e.g. buiséid, meascán margáiochta, plean gnó, tuar sreafa airgid, cáipéisí gnó, meastóireacht ar bheartais eacnamaíochta, taighde a dhéanamh ar cheisteanna eacnamaíochta

